

Föreningen för svensk undervisningshistoria
Box 2023, 75002 Uppsala 2

Från C-skolan till Prästgymnasiet Några skolminnen

AV
KARL LARSSON

26/80
Pedagogiska Institutionen
Uppsala Universitet

UPPSALA UNIVERSITET
PEDAGOGISKA INSTITUTIONEN
Biblioteket
Box 2109, 750 02 UPPSALA

FRÅN C-SKOLAN TILL PRÄSTGYMNASIET
NÅGRA SKOLMINNEN

*Ped wist
H-a*

So. ped. hist.

ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
BOKSERIE GRUNDAD AV B. RUD. HALL OCH UTGIVEN AV
FÖRENINGEN FÖR SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
ÅRGÅNG LX 1980
VOLYM 145 UNDER REDAKTION AV STIG G. NORDSTRÖM

Från C-skolan till Prästgymnasiet Några skolminnen

Makuleras

AV
KARL LARSSON

26/80

Pedagogiska Institutionen
Uppsala Universitet

Arbetet utgivet med anslag från Längmanska kulturfonden och Stiftelsen för förvaltning av SAF:s tillgångar.

UPPSALA UNIVERSITET
Pedagogiska Institutionen
Ehrl. -stat
Signum Em.-C.K.(P) Ex 1

STOCKHOLM 1980

Innehåll

Inledning	7
1. Från folkskolan till folkhögskolan	9
2. Jag kommer in på Seminariet (1914)	27
3. Lärare vid Falköpings folkskola vt 1919—vt 1922	36
4. Från Lödöseskolan till Östra realskolan	57
5. Adjunkt vid Flickläroverket 1947—1959	100
6. Lärare och rektor vid Prästgymnasiet 1935—1965	116
Slutord	145

ISBN 91 85130 18 4

© Föreningen för svensk undervisningshistoria

Ljungbergs Boktryckeri AB, Klippan 1980

Förord

Under 1940- och 1950-talen hade jag nöjet att behandla flera av "Årsböcker i svensk undervisningshistoria" i fackpressen. Jag står i stor tacksamhetsskuld till utgivaren, lektor B. Rud. Hall, för hans djupgående insatser för undervisningshistorisk forskning. Vid flera tillfällen uppmanade han mig att nedskriva "mina skolminnen". Först nu har detta varit möjligt. Jag hade däremot glädjen att kunna behandla lektor Halls arbete i uppsatsen "Undervisningshistoria som forskningsobjekt. En översikt med hänsyn till B. Rud. Halls insats" i *Folkskolan/Svensk Lärartidning, 1950, No 1.*

Genom Styrelsen för Föreningen för svensk undervisningshistoria har nu mitt arbete utgivits. Jag tackar den och årsboksredaktören docent Stig G Nordström för visat intresse och tillmötesgående. Längmanska kulturfonden och Stiftelsen för förvaltning av S.A.F:s tillgångar har lämnat tryckningsbidrag, något som jag vill uttrycka min tacksamhet för.

Lund i januari 1980

Karl Larsson

Inledning

Mina "Skolminnen" är avslutade. Jag har sökt att skildra, hur undervisningen tedde sig i en varannandagsskola för mer än sjuttio år sedan. Jag har också sökt att ge denna framställning en så konkret utformning som möjligt. Bl a har jag dröjt vid de svårigheter, som mötte elever som tänkte fortsätta studierna. Seminariet blev en utväg. Så kom 1914 de höjda inträdesfordringarna. För dessa har jag givit en konkret bild, så som jag själv upplevde dem.

Det var närmast dessa båda kapitel och en redogörelse för min verksamhet vid Prästgymnasiet — en undervisning som legat mig varmt om hjärtat — som jag först tänkte publicera. Jag har nu beskurit behandlingen av Prästgymnasiet — mera än hälften har försvunnit åtminstone tills vidare. I stället har jag ägnat mig åt att skildra, hur min undervisning tedde sig vid folkskola och läroverk. Främst har jag haft i sikte att behandla, hur 1919 års undervisningsplan verkade, och vilka förutsättningar det fanns för denna — "den svenska folkskolans myndighetsförklaring". Jag har också dröjt vid modernmålsundervisningen i folkskola och vid läroverk. Uppsatsskrivning och litteraturläsning hade nått högt. Den försöksundervisning, som förekom vid de svenska läroverken — inte minst som samordning mellan ämnena historia och samhällslära har jag uppmärksammat. Jag har följt de reformsträvanden, som förekommit vid olika skolformer.

Till skolledare och rektorer framför jag mitt tack för den hjälp de visat mig i mitt arbete. Det är mig en kär plikt att tacka inspectores vid Prästgymnasiet som Walli, Malmeström, Frisk och Löfgren, för den uppmuntran och det stöd de lämnat mig i mitt arbete som lärare och rektor.

I alldeles särskild grad har min hustru, våra söner och sonhustrur

uppmuntrat och bistått mig i mitt arbete. Deras insatser står för mig i en förklarad dager. De har underlättat och inspirerat mitt arbete. För detta allt tackar jag dem.

Lund den 28 februari 1978

Karl Larsson.

1. Från folkskolan till folkhögskolan

Det svenska skolväsendet har gått framåt under de senaste årtiondena. Beslutet om grundskolan och de studiesociala reformerna har bidragit härtil.

Går man ett sjuttioalår tillbaka i tiden, tedde sig förhållandena anorlunda. När jag genomgick folkskolan (C-typ i 1900 års normalplan) åren 1901—1908 hade dock skolväsendet redan börjat förbättras. Vi hade dock inte tillgång till nutidens skolskjutsar, utan vi måste sträva den långa skolvägen i ur och skur, i blåst och regn. Endast om det var yrväder och stora snödrivor, kom våra fäder och hämtade oss.

Jag började småskolan i mars 1901, ännu inte fyllda sju år. Vi samlades ett tiotal elever — fyra flickor, resten pojkar — i en nödortfittig inredd skolsal i ett gammalt sockenmagasin, alldeles intill den gamla medeltida kyrkan i Fåglum. När det var vackert väder, brukade vi sitta på kyrkogårdsmuren och äta våra smörgåsar. Jag lade då märke till den stora skillnaden mellan fattiga och rika, mellan nöden och överflödet. Denna skillnad bestod, inte minst vad det gällde lekarna. Det blev inte bättre, då vi efter två år lämnade det gamla sockenmagasinet och flyttade upp till folkskolan på höjden med sin vackra utsikt över den framslingrande Nossan. Den gamla småskolan hade tjänat ut, och en ny hade byggts, där mina syskon senare gick.

Men vi hade lärt oss läsa där nere i den gamla skolan. Vi hade en ung lärarinna, som kunde konsten att lära oss. Hennes räkneundervisning står än i dag för mig som ett mönster. Hon hade enkla tal och lärde oss använda "kulramen". När skolan revs, fick vi av flyttkarlarna en del gamla böcker, som fanns i ett f d sockenbibliotek. Jag kom över några böcker om romerska sagor, och dessa kom jag att ha stor nytta av i framtiden.

De flesta av oss kunde läsa, innan vi började skolan. Grunden hade för min del lagts i hemmet av min far och mor. De hade lärt mig läsa. Min mor kunde ett stort antal psalmer utantill. Det var den första poesi jag stiftade bekantskap med. Ty våra psalmer bär på en djup och innerlig poesi. Den har varit den diktning, där folkets stora massa har sökt tröst och hjälp — i med- och motgång. Mitt intresse för svensk psalmdiktning och svensk psalm hade jag fått i hemmet. I skolan blev det sen inte så mycket.

Min mor hade också i hemmet berättat om förhållandena i äldre tider. Fortfarande levde minnet av Karl XII:s krig kvar på folkets läppar — men också berättelser om skarabispren Jesper Svedberg. Jag var ett par år hos min morfar, och han talte om samma tilldragelser och minnen. Tänk om folkminnesforskning och folkminnesuppteckning då hade funnits eller åtminstone räddat, vad räddas kunde. För mig som liten gosse var dessa berättelser något av "historiens vingslag". Jag har senare försökt att få fram den konkreta bakgrunden till dessa hågkomster. Det kan ha varit minnen från Poltava och de karolinska krigsfångarnas rymningar och äventyr. Men jag tror knappast detta. De nordvästgötska soldaterna kom att göra sina insatser under åren 1712—1718. Stenbocks tyska krig (som slutade med kapitulationen i Tönning) och Karl XII:s tåg mot Norge, både 1716 och 1718. Från det senare har vi ju värdefulla anteckningar i Skara-lektorn Sven Hofs självbiografi. Den svenska hären tågade i god ordning mot Norge. Den kom tillbaka — efter kungens död — i stor oordning, först officerarna, sedan manskapet. Älvsborgs regemente var illa ute. Sven Hof har sett både det ena och det andra från prästgården i Levene. Jag har velat göra ett försök att kritiskt sätta in de händelserna, som antagligen utgjort bakgrunden för de "historiska sägner" min mor och morfar berättade för mig som ung. De kom tillsammans med en historisk läsning från det gamla sockenmagasinets gömmor att skapa ett intresse för ämnet historia.

Det var en tid — i början på 20-talet — då en del folkskoleinspektörer sökte att på allt sätt svartmåla undervisningen i C-skolorna. De vände sig med all rätt mot de politiker och präster, som sökte att under då rådande förhållanden bibehålla "varannandagsläsningen". Närmast var det städernas folkskolor, som stod som mönster för dem. Jag vill med dessa rader bryta en lans för den skola, där jag gick. Undervisningen där stod på ett högt plan. Läraren — Nat Jonsson (f 1876 d 1954) var alltså ung, när jag började den egentliga folkskolan, mars

1903. I småskolan hade jag haft en vikarierande lärarinna — Emma Eklund — som gifte sig sen hon fört oss genom andra klassen. Nat Jonsson var västgöte, född i Mjeldruna och hade avlagt folkskollärarexamen i Göteborg 1899, alltså fyra år innan jag började folkskolan. Under min lärarverksamhet i Göteborg (1922—1965) träffade jag ofta på kolleger till honom. Det var kanske tur för mig, att jag fick en ung och förstående lärare. Redan den första — eller en av de första dagarna — frågade han oss, vad vi skulle bli. Svaren växlade väl, men när han kom till mig, så blev svaret "Jag ska bli skollärare". Ja, det gick några år, men så småningom blev drömmen verklighet. 1914 kom jag in på seminariet i Göteborg och avlade fyra år därefter folkskollärarexamen.

Min lärare i folkskolan var i pedagogiskt och metodiskt avseende långt före sin tid. Han hade i hög grad en undervisning, där diskussioner spelade en stor roll. Han sökte leda oss till klarhet genom frågor, inte minst vid genomgången av ett nytt område. Jag kan kanske bäst karaktärisera honom genom vad folkskoleinspektören Bruno Lundgren en gång yttrade, sen han hade varit uppe i Vara hos SAF-kretsen där och hållit föredrag. Nat Jonsson var då ordförande i kretsen. "Vilka lärare hade de inte däruppe och vilken ordförande." Och han hade säkerligen rätt. Det var inte bara Nat Jonsson, som bröt vägen för den enhetsskolereform, som vi har upplevt och som nu sätter sin prägel på vårt skolväsen. Varatraktens lärare hade en hel del förgrundsgestalter, när jag växte upp och när jag gick på seminariet och senare under ferierna följde den pedagogiska utvecklingen i min hembygd. Främst står kanske Karl Hillström i Stora Levene (senare från 1922 i Mölnadal). Han sökte få till stånd en reform av historieundervisningen.

Historieundervisningens problem var aktuellt under min skoltid. Vi skulle ha Odhners historia för folkskolan som lärobok. Jag tror, att jag aldrig har använt någon lärobok så lite som den. Det var mest krig, som där behandlades. Och Nat Jonsson lade upp historieundervisningen på ett helt annat sätt, som satte avgörande spår i min utveckling. Han ägnade sig mest åt personskildring — och detta flera år innan Grimbergs historia för folkskolan avgjort trängde ut Odhners. Nu hade nog Nat ett handboksarbete över svenska män och kvinnor, och till detta knöt han an sin framställning, vare sig han läste, berättade eller refererade, gärna så att vi elever kunde göra våra inlägg. På grund av kursväxlingen började vi med tiden efter Karl XII, och vi fick fängslande skildring av t ex Arvid Horn, Carl Gustav Tessin, Gustav III,

Karl XIV Johan och männen kring honom. Men vi mötte även en skildring om Fredrika Bremer och hennes insats, om Carl Ifvarsson och lantmannapartiet etc. Vi fick alltså en verklig modern framställning, där de stora ledargestalterna och deras insatser klart framträdde. Att jag tog starka intryck av denna historieundervisning, har jag redan sagt. Ett exempel på detta vill jag anföra. I pedagogiska uppsatsen i folkskollärarexamen 1918 valde jag ämnet "Personskildring vid historieundervisningen" och byggde denna på den historieundervisning jag mött i folkskolan.

Även diskussionen om historieundervisningen tog jag del av så liten jag var. Varakretsen av SAF behandlade vid ett möte i Fågulum detta. Det var den tidigare omnämnde Karl Hillström, som tog upp en jämförelse mellan Odhners och Brandells läroböcker, där han fördömde den förres många krigsskildringar. Han ville ha mera av den inre historien, av bönders och arbetares kamp och förhållanden. Detta program har blivit en ledstjärna för mig, både i den lärobokskritik jag utövat i lärobokskommittéer och i lärarpressen (Svensk Läraretidning, Folkskollärarnas tidning, Folkskolan) och i min praktiska undervisning — från folkskolan upp på gymnasiet och fram till studentexamen. Kriget kan vi tyvärr inte gå förbi, men vi får mera dröja vid de ekonomiska och politiska motsättningarna, som fört fram till dem. Vi får också dröja vid den nöd och det sociala elände de skapat. Tänk på 30-åriga kriget, som lamslog Tyskland för ett par århundraden framåt. Tänk på det stora nordiska kriget under Karl XII, och vad det i verkligheten innebar för vårt land. (De många sägnerna vittnar än om hur djupt det har trängt in i folks medvetande.)

Vad sen geografiundervisningen angår, vill jag yttra mig kort. Vi hade där tillgång till en verkligt god lärobok, nämligen Sigfrid Almqvists "Geografi för folkskolan". Denna bok var för sin tid monstergill — vi hade en något större upplaga "Jordens länder och folk" i seminariets övningskola. Författaren Sigfrid Almqvist var ju en av realbildningens stora förkämpar. Det är mer än förvånansvärt, att hans lärobok efter tillkomsten av 1919 års undervisningsplan trängdes undan. Dess ledande principer kunde dock inte förkvävas. Det läroboksarbete, som till en tid segrade med sitt "Se kartan" och sen en monolog över landskapet eller landet ifråga, möttes av lärarkårens kritik. Så kom Swedberg-Hagnells lärobok, som till stor del följde Almqvist i spåren men också beaktade lärobokskommittéernas kritik (Folkskollärarnas Tidning nr 25, 1925).

Vid Nats undervisning i geografi hade vi alltså en god lärobok. Socknen hade köpt in bra kartor. Detta i förening med en levande framställningskonst ledde till att klassen i sin helhet — inte minst flickorna — rycktes med. Jag minns Nats sätt att demonstrera väderstreckningen i verkligheten och på kartan. Han lade en kompass i N—S-riktningen på en stor karta över Barne härad. Vi fick så nämna några socknar eller platser i nordriktningen (Eling, Vara t ex), i sydriktningen, åt öster och åt väster. När vi sen hängde upp kartan fick vi en belysning av satsen "norr är alltid uppåt på kartan". Då kom Vara och Eling uppåt — åt norr alltså. På seminariet fick vi redogöra för lektor Sven Swedberg — den framstående och uppskattade geografiläraren — hur vi i folkskolan fått en orientering om hembygden och väderstrecken på kartan. Jag anförde då exemplet härovan. "Ja, det är tydligt, att det måtte ha varit ett bra sätt", sade han.

Jag går så över till undervisningen i naturkunnskap. Det var väl det ämne, som låg Nat Jonsson mest om hjärtat. Jag förvånar mig än i dag över hur mycket vi hann med i en C-skola. Och kanske ännu mer över den åskådliga och arbetsbetonade undervisning, som kom oss till del.

I tredje klassen — som läste samman med fjärde — eller ska vi införa den tidens beteckning första klass i folkskolan — började vi med läran om djuren. Nat följde aldrig läroböckerna slaviskt. Han började med rovdjuren, där vi hade anknytning till katt, hund, björn, varg, lodjur för att sen gå över till rovdjur i främmande länder. Vi hade tillgång till god åskådningsmaterial, bl a skallar av katt, hund etc, men också planscher över dessa djur. Osökt anknöt han till den erfarenhet, som vi elever hade fått i våra hem om katt, hund, lodjur och till berättelser om björnar och vargar. Det levde ännu folk, som mindes "vargplågan" eller hade hört andra berätta om den. När vi så kom över till rovdjuren i Asien och Afrika, gav Nat oss livfulla skildringar av dessa djurs levnadsförhållanden. Han anknöt till planscherna och till läseboksstycken. Att han vid undervisningen ägnade stor uppmärksamhet åt t ex tänderna var ju helt i samklang med den tidens läroböcker. Aldrig hade jag tänkt, att jag en gång — vid inträdesprovet till seminariet i biologi 1914 (C A Allgén) — skulle få användning av denna undervisning.

Efter vår behandling av rovdjur, som tog lång tid, följde så en grundlig genomgång av hovdjuren, men även andra däggdjursarter uppmärksammades i denna klass. Följande år kom vi så över till fåglarna och

kräldjuren, groddjuren och fiskarna. Vad fåglarna angår, kom vi där att särskilt uppmärksamma sångfåglarna, hackspett och rovfåglar men även hönsfåglar och vadare. Än i dag står min lärares framställning levande för mig. Dels byggde han sin undervisning på förevisning av uppstoppade exemplar, dels på planscher. Men han sökte också att ta vår självverksamhet i anspråk och bygga undervisningen på elevernas egna erfarenheter. Det var naturligtvis lättare för oss, som växte upp på landsbygden än för elever från en stad. Jag kom ju själv att undervisa både i Falköping och i Göteborg. Jag får nog erkänna, att ju längre man kom bort från naturens närhet, ju mindre kunde man bygga på elevernas erfarenhet och självsyn. Även vid behandlingen av insekterna lade min lärare i dagen en konkretion och en åskådlighet, som var utomordentliga. Än i dag minns jag hans genomgång av bina. Här hade vi ju vid så gott som varje hem tillgång till bisamhällen, något som i hög grad underlättade inlärningen.

På våren i folkskolans andra klass började så undervisningen i botanik, eller som vi kallade det "läran om växterna". En vacker vårdag tog han oss med till ett dike med blommande maskrosor. Vi fick lära oss, att det vi kallade för en maskros, egentligen var en hel samling av blommor, ordnade i en korg. Undan för undan gick vi igenom olika delar av växten, rotdelen, stam, blad och blommor. Vid ett senare tillfälle diskuterade vi fruktsättningen; fröna som av sin dunpense spriddes av vinden. Men vi fick också lära oss, att denna och liknande växter också förökades genom rotdelarna. Så fick vi senare gå igenom vit-sippan, gökärt och våren därpå sälg — som blommade på "bar kvist". Den enda växt vi fick lära oss efter lärobok var gullvivan, som inte (då) förekom där på trakten. Resultatet blev dåligt.

I tredje klassen fick vi läsa fysik och i fjärde kemi samt människokroppen. Vår lärare hade förmått de motsträviga skolrådsledamöterna att köpa in apparatur och materiel. Jag tror, att vi fick en undervisning i dessa avsnitt, som vida höjde sig över vad som förekom i andra skolor. Vi pratade — inte minst under konfirmationsrasterna — om hur undervisningen gick till i andra socknar. Vi var nöjda med vad vi fått vara med om. För min egen del anser jag, att Nat lyckades meddela oss en insikt i fysik och kemi, som gott nådde upp till den dåvarande realskolans nivå. Och det vill ju inte säga litet, om man tar hänsyn till de krav, som 1905 års skolreform kom med.

Särskilt minns jag den ingående undervisning vi fick om ljuset, dess brytning och uppdelning i spektra. Paralleller drogs med regnbågen

och dess uppkomst som ett ljusbrytningsfenomen. Även elektricitetsläran uppmärksammades med försök, som väckte stort intresse. Jag kom senare att vid min undervisning i heltidsläsande folkskolor i Falköping och Göteborg att i mitt tysta sinne göra jämförelser med vad Nat hann med i en halvtidsläsande skola. Mycket mer skulle vara att tillägga.

Jag har här behandlat ämnen där undervisningen låg på en hög nivå och pekade framåt mot de idéer, som 1919 års undervisningsplan för folkskolan så småningom förverkligade — eller åtminstone sökte att förverkliga. Vi får komma ihåg, att det nog överallt ute i landet fanns "föregångsmän", vars uppslag omsattes i denna undervisningsplan.

I ett ämne tyckte jag, att undervisningen kunde ha varit mera effektiv, och det var i modersmålet. Och jag var inte ensam om min uppfattning. Det var nog väl, att vi fick lära oss att läsa "väl" innantill i Folkskolans läsebok — där vi inte hade någon egen bok utan fick läsa i de gamla utslitna exemplaren från långt tillbaka i tiden. Först sedan jag slutat folkskolan, tillkom den s k parallellupplagan. Någon bra lösning av läseboksfrågan för folkskolan uppnådde vi inte här i landet — även om vissa "försök" efter mönster av Realskolans läsebok ägde rum på 1930- och 1940-talen.

1906 kom första delen av Selma Lagerlöfs "Nils Holgerssons resa genom Sverige". Skolan inköpte 5 ex, och dessa hälsades med tillfredsställelse. Jag glömmer inte den fest, som läsningen av denna bok innebar. Det var annat än de träaktiga och moraliserande berättelserna i gamla "Folkskolans läsebok". Första delen av Nils Holgersson utgör än idag en bok, till vilken jag går tillbaka. Den blev för mig inledning till litteraturen.

Skrivningen var av olika slag. Vi hade "avskrivning" ur Folkskolans läsebok. Och så förekom rättskrivning — med utgångspunkt från Sundéns rättskrivningslära. Ur metodisk synpunkt var väl denna lärobok inte sämre än andra, men det hade varit lämpligare, om vi fått skriva av styckena — som det i stort skedde efter 1919 — och sedan få dem som rättskrivning efter diktamen. Så blev det dock inte. Att någon undervisning i språklära och i språkbyggnadsövningar inte förekom behöver väl inte sägas. Tiden tillät väl inte någon sådan undervisning. Där kom 1919 års undervisningsplan med djärvare grepp — vartill också en bra lärobok: Rydén-Fribergs "Vårt modersmål" effektivt bidrog. Uppsatsskrivningen uppskötts till fortsättningsskolan, var-

till jag kommer i det följande.

Vad undervisningen i räkning angår, så synes den ha stått högt i metodiskt hänseende. I de båda lägre folkskoleklasserna var det fråga om övningsräkning med de fyra räknesätten i hela tal. Den skilde sig inte så mycket från vad som skedde och sker i våra barnskolor än i dag. Jag hade själv som lärare den inställningen, att det i dessa klasser gällde att öva, öva och åter öva. Visserligen har på senare tid vissa pedagogiska forskare vänt sig emot detta. Något nytt håller på att växa fram. Mängdläran kommer in redan från början etc.

I tredje klassen i folkskolan började undervisningen i decimalbråk, och nu blev det en lyftning över undervisningen. Ur metodisk synpunkt är det väl lämpligast att gå över från hela tal till decimalbråk. Vi fick rätt mycket övnings exempel och tillämpningar ifråga om regula de tri etc. Den lilla lärobok vi hade — Alfr Bergs för folkskolan — räckte inte till. Nat skrev upp tal på tavlan och införde tävlingar mellan enskilda elever, och något som vi tyckte var tjuisigt, mellan raderna. Det måste förutsätta, att det var lika många i varje rad. På samma sätt tillgick det i fjärde klassen.

Nu tillkom undervisning i allmänna bråk. Det blev besvärligt för en del elever med att göra bråk liknämninga, att addera och subtrahera. Däremot minns jag inte annat än att multiplikation och division gick bra. Detta tack vare enkla exempel och klara regler. Att förkorta var alltid intressant. Den undervisning vi fick här i Fåglums folkskola hade jag stor nytta av både på seminariet — i övningskolan — och senare under min verksamhet som lärare i Falköping och i Göteborg. Vad räkning — liksom vad naturkunnighetsundervisningen angick — så kunde en för dessa ämnen begåvad och intresserad lärare nå resultat, som nådde lika högt — kanske högre — än i en skola med vardagsläsning. Det beror så mycket på läraren. Själv kom ju mitt huvudsakliga intresse att riktas på modersmålet — framförallt på den grundläggande uppsatsskrivningen. Var det därför, att jag själv bittert saknat insikt i detta avsnitt från början? Eller var det, att jag låg bättre till för detta ämne? Både i folkskola, realskola och gymnasium hade jag goda examensresultat. Vad matematikundervisningen angick, så skötte jag den så, att den motsvarade undervisningsplanens krav. Men jag kände inte för detta ämne den tjuisning, som för undervisningen i modersmålet, inte minst de försök jag gjorde att samordna de olika moment, som ingår i detta stora och krävande ämne.

Om jag nu skulle vara så modern, att jag sist behandlar den under-

visning jag fick i kristendoms-kunskap, så beror det av flera skäl. Denna undervisning grep mig aldrig så, som den vi fick i historia och naturkunnighet. Nat lade ner stor omsorg på dessa lektioner, det kan jag intyga. Men det var väl den obligatoriska katekesutanläsningen och "berättandet" i biblisk historia, som medförde allmän olust. Själv kom jag att åren 1918—1920 undervisa i katekes, och jag fann det rätt så behagligt. I överensstämmelse med den handledning vi fått av dåvarande kristendomslektorn Olof Ljunggren, så kom katekesundervisningen att få en konkret uppläggning med exempel etc. Så kom katekesstyckena metodiskt som en sammanfattning. Prästerna ställde under min skoltid och även senare stora krav på lärarnas undervisning i katekes.

Något skulle jag väl tala om övningsämnenas ställning i en varannandagsskola i början av 1900-talet. Ett av dessa intog en gynnad ställning. Det var sångundervisningen. Nat var god sångare och trakterade orgeln med framgång i kyrka och skolsal. Han hade vid göteborgsseminariet haft den legendariske "Dicke" (L Gerh Ericksson) som lärare och fått högsta betyget av honom. Jag hade denne i inträdesprovet, och på så sätt bands två generationer samman. Vid sångundervisningen i Fåglums skola lade Nat stor vikt vid att vi jämte melodierna även lärde oss texterna ordentligt — utantill. Det var först och främst en del psalmverser för morgon- och ev aftonböner — när vi slutade för dagen. Detta blev för mig en hjärteangelägenhet, så jag avslutade alltid sista lektionen med att läsa en kort bön eller en psalmvers.

Dessa sångtexter, som vi fick lära oss, blev på samma gång ett tillskott till den magra lyrikläsning, som vi fick vid modersmålsundervisningen. Det var de vanligaste vårsångerna: "Våren är kommen, Vintern rasat ut, Du gamla, du fria" etc men även en del nytillskott, t ex Paul Nilssons "Västgötasång". Sångtexter och melodier inlärdes efter hand — endast ett litet stycke åt gången. Jag minns, hur glada vi var, när vi kunde sjunga hela "Mandom, mod och morske män". Det gav ett helt annat intryck. Jag var svag i sång men hade och har ändå ett starkt intresse för detta ämne. Sånguppläsningarna vid avslutningarna var uppskattade av åhörarna — våra föräldrar bl a. Ibland fick vi sjunga i kyrkan vid gudstjänsterna.

Vad teckningsundervisningen angick, dröjde det länge, innan den kom till stånd, först uppe i fjärde skolåret (2:a klassen i folkskolan). Nat väntade på att en ny teckningskurs skulle komma. Den kom, men den gjorde mig inte glad. Vi skulle fylla i linjer och på så sätt återbilda

en figur eller ett blad, ett djur etc. Denna teckningskurs följde oss folkskolan ut, och jag tror, att jag under mina första år i Falköping föll för dessa ritböcker — till stor del för att bli kvitt efterhängsna agenter. Då (omkr 1920) hade nya strömningar gjort sig gällande inom teckningsundervisningen, förmedlade framförallt av A Goës vid seminariet i Göteborg. Teckningen skulle ske efter föremål och vara ett led i undervisningen. Dessa strömningar hade vi i Fåglum mött i fortsättningskolan, med avbildning av verkliga föremål. Jag blev längre fram en varm anhängare av en teckningsundervisning, som anslöt sig till undervisningen i andra ämnen, naturkunnighet, historia etc.

Gymnastikundervisning fick vi under våren och försommaren ute på skolgården eller i någon närbelägen skogsbacke. En viss friluftssamhet förekom med tävlingar av olika slag.

Helt vill jag inte förbigå undervisningen i trädgårdsskötsel. Mina kamrater och jag ägde från våra hem en viss insikt i trädgårdens anläggning och skötsel. Vad vi fick lära oss i skolan var en mera metodiskt utformad undervisning om olika hushållsväxter, om fruktträdens skötsel, om olika fruktsorter, mest äpplen. Däremot lyste bärbuskarna med sin fråvaro. Det var en rätt gammal fruktträdgård, som hörde till skolan, anlagd långt tillbaka. Mellan träden hade nu grönsaksland upptagits. Jorden grävdes av oss elever. Så fick vi hjälpa till med att sätta ärter och böner, morötter, dill och persilja. De båda senare växtslagen var vid den tiden inte så vanliga på gårdarna. Där gjorde nog skolundervisningen en hel del för att föra ut odlingen av dessa växter, även om de mest — vid denna tid — användes till garnering. Ett tiotal år senare hade försöket med grönsaksodling i skolans trädgård gått tillbaka, rent av nedlagts. Fruktträden hade hindrat tillväxten. Av oss elever betraktades alltid arbetet i trädgården med stort intresse. Delvis anknöt vår lärare arbetet här till naturkunnighetsundervisningen.

Jag har dröjt vid de olika undervisningsämnena och deras metodiska utformning i en halvtidsläsande folkskola i början av 1900-talet (1901—1908). Något borde jag ta upp frågan om anknytning till högre undervisningsanstalter, läroverk och realskolor. Nog hade vi reda på att i Skara gick man för att bli student och sedan präst eller lärare. "Att gå i Skara" var lika med att bli präst. I Lidköping och Alingsås fanns realskolor. Skoldebatten 1904—1905 hade inte gått oss spårlöst förbi. Märkvärdigt var att vår annars så intresserade lärare inte på något sätt upplyste oss om de utbildningsmöjligheter som fanns. Vad vi inhämtade om detta skedde antingen hemma eller under samtal på ras-

terna. Så en dag skulle två av våra kamrater sluta folkskolan och börja att läsa för prästen (komminister A Lidell i Lekåsa, fil kand) för att så komma in i Skara i någon högre klass. Vad som än i dag förvånar mig är, att de inte gick kvar och fick matematikundervisning av Nat, medan de läste språk för annan lärare. Vi var nog många, som längtade efter en högre undervisning. I Vårgårda fanns möjlighet att läsa för en komminister (Falk), som fick fram sina elever ända till andra, i något fall tredje ringen. Hans undervisning motsvarade inte bara realskola utan även begynnande gymnasieundervisning. Man anade den nya skola, som nu sextio år senare är en verklighet, då alla elever förs fram genom en nioårig grundskola med språk och undervisning i realämnen. (I en uppsats i Pedagogisk Tidskrift 1947 "Skolutredningar och skolreformer — några synpunkter på dagsläget" framhöll jag betydelsen av att landsbygdens skolförhållanden blev bättre tillgodosedda). Under de senaste åren har frågan om landsbygdens skolproblem trätt i förgrunden. Så länge svenskt skolväsen har bestått, har det gynnat en ståndscirkulation, till vilken intet annat land kan uppvisa ett motstycke. Det är ett socialt och demokratiskt rättfärdighetskrav, att så kommer att ske även i framtiden. För elever från landsbygden har studierna skett och sker alltjämt under oerhörda uppoffringar och svårigheter. Kunna dessa på ett effektivt sätt undanröjas, skulle mycket av motsättningarna mellan städer och landsbygd försvinna. Stipendiefrågan löstes av statsrådet Palme 1964 och innebar stora fördelar. Genom grundskolan kan nu eleverna på en ort få en utbildning motsvarande realskolans och övergång till gymnasiestudier. De långa skolvägarnas problem har lösts genom skolskjutsarna. Så var det dock inte, när jag avslutat min folkskola för mer än sextio år sen. Då fick vi gå ut till förvärvsarbetet — d v s till jordbruket. För dem som skulle överta en gård gick det väl an. Men de övriga?

Innan jag går vidare, vill jag något redogöra för undervisningen i fortsättningskolan. Den var frivillig, men för att kommunen skulle få statsunderstöd, behövdes ett minimum på 10 elever. Många gick två eller flera år i fortsättningskolan. Jag deltog i undervisningen sex veckor vintern 1908 (2/1 — 15/2). Vi var väl något mer än 10, kanske 12. Det var alltså små klasser i denna skolform. Undervisningen pågick dagligen med 5 timmar om dagen. Den frivilliga fortsättningsskolan kom att utgöra en förberedelse till den obligatoriska, som tillkom på 1918 års riksdag. I många avseenden uppvisade den frivilliga fortsättningsskolan drag, som skilde den från den vanliga folkskolan. I

det följande kommer jag att något dröja vid dessa men också göra jämförelser med den obligatoriska fortsättningsskolan, där jag ett tiotal år senare kom att undervisa (Falköping).

Någon undervisning i kristendomskunskap förekom inte. Undervisningen för dagen började och slutade med bön och psalmsång. Efter 1918 fick vi föreskrivet att avsluta undervisningen med aftonbön. Jag tror, att det var anslaget 10 min på schemat till denna.

Det ämne, som särskilt ådrog sig intresset, var modersmålet. Jag har tidigare dröjt vid detta ämne. Nu tog vår lärare igen, vad tidigare inte medhunnits. Det blev särskilt uppsatsskrivningen, som kom till heders. Här fortsatte han det laborativa undervisningssätt, han med framgång förverkligat vid undervisningen i naturkunnighet. Hans åskådliga och konkreta undervisning har för mig varit en förebild i min egen lärarverksamhet — vare sig den gällt folkskolans lägsta klass eller gymnasiet högsta ring.

Nat Jonssons undervisning i uppsatsskrivning började i fortsättningsskolan med ett experiment. Vi tillverkade en termometer (sprit) och så fick vi skriva en redogörelse för detta försök — först i kladd och sedan ordentligt inskrivet. Resultatet blev gott. Det var ju samma väg man gått i realskolan enligt 1905 års skolreform, och som så småningom bröt igenom i reformpedagogiken inom svensk folkskola efter 1919 års undervisningsplan. Därmed bereddes jordmånen för den blivande enhetsskolan.

I den följande uppsatsskrivningen i fortsättningsskolan fick vi också andra ämnen att behandla — läxreferat, fritt återgivande av berättelser på vers och prosa. Jag får framhålla, att vi på sex veckor lärde oss att skriva uppsats på ett konkret sätt. Därtill kom de s k ”praktiska skrivelserna” — något som ortsbefolkningen särskilt intresserade sig för. Vi fick skriva räkningar, fullmakter, kvitton, fylla i postblanketter och fraktsedlar och allt sådant, som senare undervisning i modersmålet och samhällskunskap tävlat om att dela sinsemellan.

Det förekom också någon litteraturläsning, men det var inte så mycket som vad som blev fallet efter den obligatoriska fortsättningsskolans tillkomst. Vi hade fått några exemplar av den av Alfred Dalin och Fridtjuv Berg utgivna läseboken ”Svensk vers”. För oss elever var det högtidsstunder att få höra ”modern lyrik” från katedern. Alldeles obekanta var vi väl inte med Fröding och Karlfeldt. I den i Skara av E G Torgny utgivna ”Skaraborgs läns tidning” förekom ofta dikter av dessa och andra författare — t ex Karl Erik Forsslund men också prosa-

berättelser. Då det inte ännu fanns tillfälle till någon annan profan litteratur, får dessa lyrikslag i en varannandagstidning sättas mycket högt. Jag har alltid senare kommit att utnyttja tidningarna vid min undervisning. Det är något som har sin rot i barndomens hunger efter litteraturläsning. Jämte ovan nämnda tidning spelade också Göteborgs Postens halvveckoupplaga med bilagan ”Söndagen” en betydande roll. Edvard Alkman leddes väl av samma grundsatser som kollegan i Skara, men hans uppsatser — hur välorienterade de än var — låg nog över gemene mans horisont. Jag tillägnade mig en god kännedom om svensk och fransk litteratur, som långt senare kom mig tillgodo.

Jag kommer så till undervisningen i samhällskunskap eller medborgarkunskap, som ämnet länge kallades i fortsättningsskolorna. Egentligen behandlade främst den egna kommunen och dess problem. Nat hade kanske rent instinktivt klart för sig nödvändigheten att uppehålla ett samband med den historiska undervisning, som tidigare förekommit. Detta var ett värdefullt uppslag, men som nog inte godtogs av allmänheten. Denna hade den uppfattningen, att de unga skulle lära sig att hålla stämmor och skriva protokoll och ansökningar. Detta förekom i extrem form i några grannsocknar och hade i någon mån förhållandena vid folkhögskolorna (Stenstorp, Herrljunga) som förebild. För min egen del, tyckte jag oerhört mycket mera om att Nat drog en redogörelse för unionsfrågan, för försvarsfrågan och liberala och socialdemokratiska reformförslag, som efter beslutet om allmän rösträtt framträdde i den politiska debatten. En del skolrådsledamöter betecknade detta som ”politik”. Det är en anklagelse, som långt fram i tiden riktats mot en konkret samhällsundervisning. Kanske att jag återkommer till detta längre fram.

Teckningsundervisningen följde nya linjer, även om en del elever fick fortsätta och avsluta påbörjade teckningshäften. Nu tillkom för mig och en del andra elever teckning efter föremål, med perspektiv och skuggning. En del linearritning förekom, men brist rådde på linjaler och passare. Att köpa sådana skulle ha blivit allt för dyrt för oss elever, som måste se på örena. Men vår lärares undervisning var stimulerande och intresseväckande.

Så kom den 15 febr 1908 och min skolgång var förbi. Nu sjuttio år senare har skolungdomarna tillfällen till daglig skolgång, till skolskjutsar, till studiestipendier och fri skolmateriel och fria läroböcker. Jag känner skillnaden, när jag ser skolskjutsarna fara förbi vid besök i hembygden. Den skoldemokratiska utvecklingen går vidare. Måtte nu-

tidens skolungdom kunna uppskatta de fördelar den åtnjuter.

Något ska jag väl dröja vid konfirmationsundervisningen. Den betydde en del för min följande utveckling. Jag hade haft turen att ha en lärare i folkskolan, som inte höll på utanläsningen i en tid, då detta var regeln. Han gav i stället en undervisning i resonerande framställning och vädjade till vårt förstånd — att själva ta ställning. Vid konfirmationsundervisningen fick jag en lärare (Erland Andréén, f 1875, senare komminister i Alingsås, d 1925), som inte höll sig till katekestyckenas yttre gestalt utan sökte tränga igenom skalet och ge oss del av det värdefulla i innehållet. Han dröjde också vid vissa historiska förhållanden. För mig och för de andra, som enligt dåtida kursplaner inte läst någon kyrkohistoria, var detta något spännande och nytt. Han försökte också att ge oss en uppfattning av hur bibelböckerna tillkommit — inte minst evangelierna. Han tillförde på detta sätt nytt material utöver katekesens framställning. Även i ett annat hänseende pekade hans undervisning framåt. Han praktiserade ett försök med gruppundervisning, som säkert skulle ha haft mycket att säga våra dagars skolreformatorer. Han frågade inte en elev åt gången utan en sju-åtta stycken var i elden samtidigt. Att detta gick i en klass på över 80 stycken, är förvånansvärt. Helt höll sig väl inte pojknarnas uppmärksamhet och ordning, när vår lärare höll på med en grupp flickor. Hur som helst gav hans undervisning goda resultat. Han gav oss också psalmsverser i läxa, som inte tillhörde de alltför vanliga. På mig och min följande utveckling och verksamhet satte Geijers påskpsalm (105) varaktiga spår.

”Blott den som delar striden

Skall dela segern, friden . . .

Och himlens ro med Dig”

(Ps 105 4 v)

Egentligen hade det inte varit meningen, att vi från Fåglum skulle konfirmeras i Essunga utan i Lekåsa för komminister Lidell. Vår lärare i folkskolan Nat Jonsson förutsatte detta, men vi elever hade en annan mening och drev vår vilja igenom — sista dagen. Det var lika långt — ohyggligt långt — till båda ställena. Vi fick gå eller cykla — men det var 1907—1908 inte många som hade cykel. När det var dåligt väder, turades våra föräldrar om att skjutsa oss. Vi började konfirmationsläsningen på hösten 1907 och fortsatte efter uppehåll för jul och fortsättningsskola i mitten av februari fram till början av maj. På slutet läste vi tre dagar i veckan, tidigare bara en. Det blev ansträng-

ande — inte med läxorna utan med den långa vägen.

När vi började på hösten, så gick pastor Andréén en dag igenom våra kristendomsbetyg, som lärarna i folkskolan givit honom. Jag fann då, att vi från Fåglum i allmänhet hade AB eller lägre, de andra, framförallt från de båda folkskolorna i Essunga hade A eller a. Snart fann jag dock, att dessa elever ingalunda hade bättre insikter eller lättare att lära sig än vi — snarare tvärtom. Det var första men inte sista gången jag fick klart för mig att betyg är relativa.

Jag styrktes snarare av detta förhållande i mina planer att fortsätta studierna. Av ekonomiska skäl syntes det dock ogörligt att gå in på läroverk. Jag skaffade mig en årsredogörelse från Skara h a läroverk, så att jag fick reda på fordringarna! (Årsredogörelserna upptog då mycket noggranna redogörelser för genomgångna lärokurser och uppsatsämnen.) Inte hade vi fått någon anvisning på litteratur e d för fortsatta studier. Vi skulle ägna oss åt jordbruk. Mina föräldrar flyttade 1910 från Fåglum till Barne-Åsaka, där de köpt en större gård. På sätt och vis blev detta av en viss betydelse, även om jag under ett par år vistades helt eller delvis hos min morfar.

Inom en nykterhetsförening hade en läsecirkel startats. Vi fick betala en eller två kronor i medlemsavgift. Antagligen fick vi någon form av statsunderstöd för vår ”studiecirkel”, som den från början kallades. Kommunen bidrog väl även med ett mindre bidrag.

Nu stiftade jag bekantskap med skönlitteraturen, främst den svenska. Jag läste Rydbergs ”Vapensmeden” och ”Singoalla”, Strindbergs ”Svenska öden och äventyr”, ”Röda rummet”, ”Mäster Olof”. Mera togs nog inte med av denna författare, som på vissa håll möttes med kritik. Av Heidenstam läste jag ”Karolinerna” och ”Heliga Birgittas pilgrimsfärd”, av Selma Lagerlöf främst ”Gösta Berlings saga” och ”Jerusalem”.

Under de tre år (1909—1912), som jag var med i dessa läsecirklar, fick jag också en viss bekantskap med utländsk litteratur, främst Alexander Dumas d ä ”De tre musketörerna” och Walter Scotts ”Ivanhoe” — ett arbete, som jag tjusades av i fulla mått.

Hur kunde vi få ihop en så god boksamling, som efter 1912 kom att utgöra grunden för ett sockenbibliotek? Ja, vi hade god hjälp av folkskollärarna Nat Jonsson i Fåglum och Hugo Henden i Barne-Åsaka fram till 1911, då denne flyttade och efterträddes av Georg Andersson till 1914. Denne hade haft den legendariske Oscar Olsson i Linköping i modersmålet och gav oss anvisning på nyare litteratur, t. ex Siwertz.

Men det var även en del bondsöner, Albert och Ernst Dahrén (båda senare ingenjörer, den senare grundade AB Dahrénråd), Per Gustavsson (tidigt bortgången 1921, bror till författaren Gunnar Falkås). Men ännu mera förtrogen med litteraturen var en av blåbandsföreningens stöttepelare, skraddarmästare Aug Jonsson. Det var framförallt Rydberg, som var hans ideal. Det var ett nöje att höra honom diskutera denne författares åsikter och tankar. Jag fick bestående intryck av mina samtal med honom. Han var en begåvning, som skulle ha gått långt, om han fått utbildning. Hans barn och avkomlingar i andra och tredje led har visat detta. Vad hade inte en grundskola, sådan den nu framträder, kunnat uträtta, om den kommit tidigare. När han på hösten 1912 fick reda på att jag jämte den tidigare omnämnde Per Gustavsson tänkte genomgå en folkhögskola under vintern 1912—1913, så manade han mig att tänka på att få en utbildning, som kunde ge mig en fast grund för fortsatta studier — vid ett seminarium.

Läsecirklarna gav mig en god insikt i litteraturen. Denna kom mig väl till pass både under seminarieåren och ännu mer, när jag längre fram kom att bedriva universitetsstudier i litteraturhistoria. Däremot var det svårt att läsa andra ämnen på egen hand. Jag försökte med svensk språklära (Sundéns) och matematik (stora Bergs). Men det behövdes ledning. Det var därför intressant att komma till folkhögskolan. Vi valde mellan Stenstorp, som var Skaraborgs läns folkhögskola med Helge Nelson som uppskattad rektor och — Billströmska skolan på Tjörn. Det blev den senare, som ett tiotal ynglingar från Varatrakten valde hösten 1912 av skilda skäl. Denna folkhögskola hade dels undervisning i vanliga läroämnen men även i jordbrukslära och liknande ämnen. (B-typ). Vidare hade en andra årskurs inrättats med stor valfrihet. Bl a förekom i annonserna en uppgift om att skolans undervisning lämpade sig bl a för sökande till seminarier. Detta blev avgörande för mig. En viss valfrihet förekom. Sålunda deltog jag i undervisningen i svenska, geografi och nationalekonomi tillsammans med andra årskursen, i övriga ämnen med första. I svenska och geografi hade vi som lärare Klas V Eriksson, tidigare lärare vid Göteborgs folkskolor och efter 1915 föreståndare för Billströmska folkhögskolan. Det var en hård men givande kurs jag fick i svensk skrivning och av oskattbart värde för min följande verksamhet. Det var mest fria ämnen, som vi fick skriva. De tvingade oss att tänka och att få fram synpunkter på ett ämne. Oftast var det ordspråk, någon gång historiska ämnen som gavs. De förbereddes genom dispositionsövningar, där vi fick komma

med förslag i ena eller andra riktningen. Stor vikt lades vid meningsbildningen.

I geografi tillämpades "fria studier". Meningen var, att vi i överensstämmelse med Folkundervisningskommitténs förslag om höjda inträdesfordringar till folkskoleseminarierna skulle nå fram till kunskaper motsvarande kraven för inträde i första ringen på gymnasiet. Vi — de flesta skulle till seminarierna — fick läsa några avsnitt (10—20 sidor) ur Carlsons geografi, första delen, och så gå upp och "tentera" på detta en dag i veckan (i regel lördag). Det var givande både med hänsyn till det geografiska stoffet och som en övning i muntlig framställning. För det blivande inträdesprovet var det av stort värde.

I naturkunnighet (botanik, zoologi, fysik och kemi) var det gemensam undervisning i stora salen för både första och andra årskursen och för lantmannaskoleeleverna. Ibland var det många, ibland rätt få. Undervisningen leddes av agronom Erik Nordqvist (senare jordbrukskonsulent i Skaraborgs län och en tid ledamot av andra kammaren 1928—1932). Han gav en intressant och klargörande framställning av sina ämnen. Än idag minns jag den bild han gav oss av den geologiska utvecklingen och av de rester vi har från olika geologiska perioder i vårt land.

Av värde var de diskussioner, som förekom en gång i veckan under rektor Hugo Östmans ledning.

Då flera av eleverna hade för avsikt att söka in på seminarierna, hade vi ofta privata överläggningar på elevrummen. Jag tror, att man därvid kom att för mycket överskatta detaljerna och bortse från helheten. Historia läste jag för mig själv — både förut och senare. En god sammanfattning erbjöd Pallin-Boëthius Allmän historia för realskolan, i svensk historia Grimbergs nyutkomna lärobok för realskolan. Även här stod de av Folkundervisningskommittén uppdragna riktlinjerna som en vägledning.

Jag hade fått en god grund genom folkhögskolan. Men så kom 1914 de nya, höjda inträdesfordringarna. De skulle tillämpas, innan den nya seminariestadgan utkommit i sin helhet. I ett ämne behövde jag fördjupa mina kunskaper. Det var i matematik. På folkhögskolan hade detta ämne delats upp på tvenne stadier. Jag fick lära mig ekvationer — med praktisk tillämpning — innan aritmetiken var inövad och repeterad.

På vintern 1913—1914 genomgick jag en grundlig kurs i aritmetik med stora Berg som utgångspunkt. Den som vägledde mig var den ti-

digare omnämnde folkskolläraren Georg Andersson. Jag bringar honom här ett varmt tack för god handledning ifråga om lösningen av aritmetiska problem (och parentestal). Man visste ju så litet om hur inträdesproven 1914 skulle ske. De förberedande kurserna lockade med sina prospekt. Jag ansåg det bättre att läsa in fordringarna hemma. En sak av värde gav dock preparandkursernas prospekt. Jag fick reda på vilka läroböcker man läste. Från seminariet i Linköping (rektor Johannes Johansson) fick jag en ingående redogörelse för inträdesfordringarna. Ändå blev det Göteborgsseminariet, som jag sökte till.

2. Jag kommer in på Seminariet (1914)

Riksdagen 1913 hade fattat beslut om en omfattande reform av folkskoleseminarierna, bl a med väsentligt höjda inträdesfordringar. Dessa skulle för första gången tillämpas vid inträdesproven på våren 1914. Det gällde nu att få klarhet om vad dessa fordringar innebar. Jag erhöll utförliga anvisningar för mina studier från folkskoleseminariet i Linköping. Dessa blev mig till god hjälp. Rektor Johannes Johansson gav i ett brev personligt hållna kommentarer till inträdeskraven. Han framhöll bl a, att kristendom, modersmålet och matematik hade fått en gynnad ställning. En inträdessökande fick inte ha underbetyg i dessa ämnen men väl i något av de andra och ändå kunna vinna inträde. För mig innebar detta en given lättnad, då jag inte var säker på att få godkänt i sång. Överhuvudtaget fäste jag mig vid den konkreta utformning rektor Johansson gav åt sina kommentarer till de uppställda inträdesfordringarna. Det var lämpligt att läsa Hernalders historia jämte valda bibelställen och därvid dröja vid profeterernas roll i den religiösa utvecklingen. Likaså kunde man läsa en större kyrkohistorisk framställning, som gick utöver realskolans. Samma gällde historiekursen. Detta sammanföll med mina planer tidigare. Jag hade bl a läst Nils Lövgrens kyrkohistoria, därför att den fanns i sockenbiblioteket, och jag hade skaffat mig Odhner-Hildebrands lärobok i historia för gymnasiet. Jag ansåg, att jag redan före folkhögskolan hade tillägnat mig realskolekursen i svensk och allmän historia — den senare efter Pallin-Boëthius' lärobok. — Föga anade jag, att jag ett tjugotal år senare skulle få Johannes Johansson till chef och handledare vid undervisningen (se sista kap). Jag står i stor tacksamhetsskuld till honom för de råd han gav mig för inträdesprovet.

Det blev inte Linköpings utan Göteborgs seminarium, som jag kom

att välja. Närmast var det väl den närmare vägen, och att flera andra från min trakt sökte till Göteborg. Där fanns också ett par förberedande kurser för inträdessökande.

Jag jämförde nu Johannes Johanssons anvisningar med de uppgifter jag erhöll om läroböcker vid de förberedande kurserna. I Göteborg läste man mera naturvetenskap, särskilt biologi, men en betydligt lägre kurs i kristendomskunskap. (A F W Lindwall Kristna religionen och Bergmark-Sörensen Guds verk). I matematik och modersmålet sammanföll fordringarna.

De ämnen, som jag kom att ägna det mesta arbetet under vintern 1913—1914, var nog matematik och biologi. Folkhögskolans undervisning räckte inte eller var för specialiserad. (Vi hade räknat rätt mycket ekvationer.) Nu blev det "stora Berg" med dess rätt "kniviga" problem för att inte tala om parentestalen. Det var ett arbete under stilla vinterkvällar. Mot vårsidan tog jag upp biologistudiet på allvar. Närmast gick jag igenom Almqvist-Lagerstedts lärobok i zoologi och S Almqvists Lärobok i botanik. Denna fick jag låna av en lärare i närheten. Jag fann den mera givande än den i realskolan och vid de förberedande kurserna använde Forsell-Skårmans Inledning till botaniken. Jag tyckte, att Almqvists lärobok var mera klar och översiktlig. God hjälp fick jag också av de anvisningar, som där förefanns och av en del geografiska och kulturhistoriska upplysningar. Den vana vid att undersöka växter, som vi fått lära oss i folkskolan, utnyttjade jag sorgfälligt. De växter, som förekom i min hemtrakt, lärde jag känna både nu vid förberedelsen till seminariestudierna och ännu mer under de följande åren.

I början av maj 1914 sände jag in min ansökan om inträde till seminariet i Göteborg. Nu började de egentliga repetitionerna, samtidigt som jag som äldste sonen deltog i vårbruket. Många dagar gick jag upp tidigt på morgonen och läste en stund före frukost. Sen var jag med ute i arbetet och kunde först framåt eftermiddagen eller kvällen återuppta repetitionerna. Som väl var, hade jag matematiken undangjord ordentligt. Av en god vän, Herman Nilsson, som året förut kommit in på seminariet i Göteborg, fick jag låna en del böcker av värde, bl a Hernalders Israels historia och Grimbergs historia för realskolan — de två sista delarna. Jag hade under vintern stiftat bekantskap med de första häftena av Carl Grimbergs "Svenska folkets underbara öden". De beredde mig stor tillfredsställelse och ökade mitt intresse för historiska problem.

Herman Nilsson (senare verksam som lärare i Kiruna) gav mig också anvisning på rum under inträdesprovet. Han hade en klasskamrat, vars mor ägde ett litet hotell nära stationen. Där bodde jag under den vecka, som provet pågick.

På morgonen den 8 juni höll rektor Westling upprop med de inträdessökande. Jag kände mig rätt ensam. Någon enda av mina folkhögskolekamrater råkade jag och ett par sökande från min hemtrakt. Men det första provet, svensk uppsatsskrivning, började omedelbart efter uppropet, så jag fick fullt upp att göra. Enligt de nya inträdesfordringarna kunde detta prov utgöras antingen av ett återgivande (referat) av en uppläst text eller av en uppsats över ett av flera givna ämnen. Det blev det förra. Stycket, som lästes upp för oss av adjunkten, fil dr Karl Ågren, var klart och redigt. Återgivningen föreföll mig lätt. Den enda svårigheten var att sätta lämplig rubrik. På eftermiddagen följde så ett rättskrivningsprov. Detta var rätt långt men bjöd inte på några större svårigheter. Jag hade fått plats rätt långt ner i bönsalen, så jag hade svårt att höra och måste på några ställen sätta streck.

På morgonen dagen därpå kom så provet i matematik. Detta motsågs med stora förväntningar. Provet gavs av matematikläraren B Sandström (utnämnd adjunkt vid Växjö h a l). Vi fick tio uppgifter. Jag räknade alla. Endast ifråga om ett tal tvekade jag. Enligt vad läraren uppgav på min fråga efter muntliga förhöret, hade jag löst samtliga uppgifter rätt.

Så var de skriftliga proven över. I de nya inträdesfordringarna uppgavs, att vi skulle kunna få skriftligt besvara frågor inom några ämnesområden. Detta blev nu inte fallet. Tiden medgav inte en sådan skrivning. I stället vill jag något dröja vid de nya proven i övningsämnen, som nu förekom. Tidigare hade sång varit enda övningsämne vid inträdesproven. Nu tillkom teckning och slöjd. Teckningsprovet skedde gruppvis och leddes av teckningsläraren A Goës. Vi fick fyra olika uppgifter. Först och främst skulle vi teckna och färglägga ett lönnblad. Det var ju grönt nu på våren, och det var väl närmast ett form- och färgprov vi skulle göra. Så skulle vi rita något runt föremål och så ett minnesprov. (Vi fick se en bild av ett föremål, som så togs bort.) Sist skulle vi rita en fantasibild. Jag minns, att jag sökte göra en teckning av vårbruket på landet. Redan nu fick jag ett starkt intryck av teckningslärare Goës humana och personliga inställning till sina elever. Han vandrade omkring bland oss och gav oss uppmuntrande blickar. Detta var det första övningsprovet min grupp hade.

En följande dag kom slöjdprovet. Där hade jag nytta av att jag i folkskolan deltagit i slöjdundervisningen. Vi skulle tillverka en skärbräda (Nääs modell). Den som ledde detta prov var övningsläraren Abel Bergsten. Han hade nyss kommit till seminariet från Finspång och hade icke något att göra med de förberedande kurserna. Han var mycket vänlig och inte så noga med detaljer. Vi fick sedan mycket att göra med honom. Min första uppfattning om honom bestod tiden igenom. Vi hade fått fyra timmars tid för fullgörandet av slöjdprovet. Det kändes skönt, när det var över. — Senare på dagen följde så ett prov i sång.

Jag kommer så till förhöret i de s k läsämnen. Även här uppehåller jag mig inte vid de uppställda inträdesfordringarna utan söker att skildra, hur förhören gick till, och vad vi blev tillfrågade om. Vederbörande lärare gav en personlig utformning av förhören, och de var nog lika mycket mogenhetsprov som ett kunskapsförhör. Vi var indelade i grupper på 12—14 sökande i varje. Dessa grupper indelades sedan i mindre (4 stycken i varje) av vissa lärare.

Första muntliga provet hade min grupp på eftermiddagen efter matematikskrivningen. Vi hade då biologi för fil mag Carl Allgén (senare lektor i Jönköping och i Stockholm). Jag var sist i gruppen. Då examinator började att fråga i nummerordning, fick jag en god överblick av gruppens kvalitet. När någon inte kunde svara, gav läraren tecken till de övriga, och vi fick räcka upp hand. På så sätt fick jag tillfälle att ta en hel del frågor, redan innan det var min tur. Ja, han frågade om om jag sökte till andra klassen. Nej, jag fick väl vara glad, om jag kom in i första. Men så mycket märkte jag, att mina studier i naturkunnighet hade givit resultat. Vad frågade han då om? Ja, det var hela kursen. Längre uppehöll han sig vid de lägre djuren i djurserien. Han gick baklänges så att säga, från de mindre till de större. I botanik hade han med sig några växtdelar. Närmast syftade Allgéns förhör till att få fram, vad vi visste om växtens huvuddelar, dessas indelning etc. Han ville gärna ha konkreta belägg på vilka växter, som hade det eller det rotsystemet, bladformer, fruktsättning etc. Jag tror nog, att han fick en god översikt av kunskapsläget i gruppen och på vår förmåga att använda våra kunskaper.

Efter biologiförhöret blev vår grupp uppdelad i trenne smågrupper. Vi var fyra som följdes åt. Nästa ämne blev modersmålet. Jag hade väntat, att vi skulle få reda på hur uppsats- och rättskrivningsproven hade gått, men därav blev intet. Examinator var adjunkten fil dr Karl

Ågren, den ende ordinarie lärare, som vi hade i förhören. Han kom in och delade ut några läseböcker, vari vi fick läsa en bit var och återge innehållet samt svara på några frågor om innehåll och stil. Sen började det som väl skulle utgöra det egentliga förhöret. Närmast frågade dr Ågren, vem som skrivit texten vi läst. Det var Selma Lagerlöf, och det lästa utgjorde ett avsnitt av kapitlet "Lerhelgonen" i Gösta Berlings saga. Vi talade litet om Selma Lagerlöfs författarskap. Till slut fick jag en fråga på Karlfeldts diktning, och jag fick ge exempel på några dikter.

Som avslutning på förhöret följde några grammatikfrågor — närmast av språkbyggnadskaraktär. Kanske att uppgifterna, genitivattribut och prepositionsattribut, hade något att göra med vad någon av oss skrivit i uppsatsen. Jag kan inte minnas, att jag fick någon fråga under denna del av förhöret.

Så kom förhöret i historia. Det leddes av vik seminarieadjunkten Sigfrid Palmgren (även dövtumspastor i västra distriktet). Han gav oss var sin uppgift, som vi i tur och ordning fick redogöra för. Som jag var sist i gruppen, hade jag god tid på mig att tänka över, vad jag skulle berätta om. Men jag hörde också — med ett öra — på vad mina gruppkamrater hade att anföra. Närmast var det olika uppgifter om Karl XI:s historia — enligt Grimbergs lärobok. Jag lade också märke till att examinator inte gjorde några rättelser utan lät vederbörande prata på. Metoden har både fördelar och nackdelar. Ett samtal kan ge mer. När turen kom till mig, så redogjorde jag för "Karl XI:s krig" så mycket jag kunde erinra mig, mest dröjde jag nog vid sjökriget under kampen mellan Sverige och Danmark 1676—1679. Och så var det slut med det förhöret.

De ovan behandlade uppgifterna i övningsämnena avverkades en under var dag, och vi betraktade dem som välkomna avbrott. Vi fick också tid att bekanta oss med varandra, både i gruppen och med en del sökande vi träffade under raster och uppehåll. I min (del-)grupp var en sökande från Vara, Axel Em Larsson, som jag senare ofta träffade. Han hade avlagt realexamen i Vara. En annan sökande — från en annan grupp — hade också realexamen. Det var Axel Hj Hessebom. Vi var under inträdesprovet ofta tillsammans i Slottsskogen och gick igenom de uppgifter vi fått men hann även att diskutera mycket annat. Att folkhögskolan varit av värde för mig, stod klart vid en jämförelse med vad realexamen givit. Men man får då inte glömma, att realskolan ägnade sin mesta undervisning åt språken. Därav hade inte

jag fått något under min vistelse vid folkhögskolan. Men den uppfost-
ran till självverksamhet vi fått där, den har följt mig livet igenom.

Jag hade anledning att erinra mig, vad Klas V Eriksson och hans
geografiundervisning betytt, när vi vid följande förhör hade geografi.
Vi var även nu samma grupp som tidigare. Förhöret leddes av fil kand
Gideon Nordal (senare lektor och fil och med lic). Hans spänstiga håll-
ning framkallade ofrivilligt vår beundran. Hans huvudämne var psy-
kologi, och han började med en "chock absorber". Han frågade inte
direkt några ämnesfrågor utan började, med att låta oss tala om vad
vi hade för förkunskaper, i vilka skolor vi gått, var vi hörde hemma
etc. Efter denna inledning skickade han fram Axel Larsson till svarta
tavlan med uppgiften "Rita upp Rysslands gränser". Uppgiften krävde
ju en viss förmåga av överblick. Nordal var inte nöjd, men fortsatte
med ett antal frågor om Rysslands geografi, dels till A L-n och dels
till de båda andra Larssönerna, som båda gått på den förberedande
kursen. Jag fick ta några frågor, och examinatorn kom i samband med
staden Astrakan in på namnet på olika äppelsorter. Han sökte också
få reda på hur mycket vi följt med uppgifter i tidningarna om ryska
förhållanden, främst ryska industriplaner. Förhöret räckte inte så länge.
Efteråt talade han med mig rätt ingående om vissa politiska tilldragel-
ser, närmast med hänsyn till den uppjagade politiska hetsen vårmå-
naderna 1914. (Det var sockennamnet, som gav honom anledning.)
Fordrade han, att vi skulle vara orienterade i tidningsläsning, så fick
jag ett starkt intryck av att han själv inte var obevandrad. Något som
jag under de följande fyra åren fick ytterligare bekräftat, och som vi
satte stort värde på.

Så kom matematikförhöret. Adjunkt Sandström uppehöll sig när-
mast vid geometriproblemen och gav en del frågor, som syftade till att
utröna vår förmåga att tänka. Examinator var känd för sin klara fram-
ställning, och hans frågor bekräftade detta. Man endast beklagade, att
han nu med vårterminen skulle lämna seminarier.

På eftermiddagen hade vi så förhöret i kristendom. Här var vi sex
stycken i gruppen. Den stora gruppen hade delats i två avdelningar,
väl närmast för att vi skulle få något längre tid till examination i ett
av de viktigaste ämnena. Förhöret leddes på ett intressant och stimule-
rande sätt av vikarierande adjunkten Ernst Ehrneli. Vad frågade han
om? Ja, på hela kursen. På hela den stora kursen, som gott motsva-
rade realskolans. Examinator började med Moses och gick så framåt
i Israels historia. När turen kom till mig, så var det på en fråga om

profetismen i Israel. Det var just, vad jag hade suttit och väntat på.
Nu hade jag nytta av Johannes Johanssons goda råd och av min läs-
ning av Hernalers "Israels historia". Ehrneli gav goda ledfrågor och kom
bl a in på psalmer i vår psalmbok, som anknöt till de avsnitt han frå-
gat om.

Så var det tid att övergå till kyrkohistoria. Även här gick examina-
tor i tur och ordning och sökte att få vederbörande att redogöra för
vad han visste. Det var väl närmast efter Bergmark-Sörensen (del II),
som han frågade. När jag till slut fick frågan, så var det om Francis-
kus — en gestalt som fängslat mig, både då och senare.

Nog var jag trött, när förhöret var över men också belåten. Jag ha-
de nu till lördagen — sista dagen — endast ett förhör på förmiddagen,
i fysik och kemi. Av Hesselbom hade jag hört en del om hur examina-
tor tog uppgifterna. Jag visste med mig, att jag inte hade förberett mig
så mycket som t ex i biologi. "Du behöver inte kunna något, bara du
följer med", uppmuntrade mig Hesselbom och ett par andra. Jag sov
gott på natten och gjorde i ordning mina saker på hotellet. Hur än
inträdesprovet utföll, så hade jag bestämt mig för att resa hem på kväl-
len. Så mötte jag fil mag Filip Lundelius vid niotiden på lördag. Han
hade med sig en del sugrör och kolvar och gav oss några frågor på
lufttrycket. Inte tyckte jag, att det gick så värst bra för någon i vår
grupp. Även denne lärare — liksom tidigare historieläraren — bekräf-
tade inte, om vi svarat rätt eller fel.

När förhören i de olika grupperna på lördagsförmiddagen var över,
sammanträdde lärarna för att besluta om vilka som skulle intagas.
Spänningen bland de sökande var stor. Jag minns inte så noga, men
efter en intagen frukost, antagligen på en av seminarister frekventerad
matsservering å Nordenskjöldsgatan, satt vi kvar några stycken och
gick igenom utfrågningen i olika ämnen. Efter detta gick jag ner och
ordnade med betalningen för mitt rum och tog med min väska till sta-
tionen. Jag kände mig ordentligt trött, inte bara av förhören utan kan-
ske ännu mera av den oregelbundna och ovana mathållningen. Det
skulle bli skönt att komma hem. Märkvärdigt nog trodde jag, att jag
skulle komma in på seminarier. Förhören liksom skrivningarna hade
ju gått bra. Lärarna hade i stort varit tillmötesgående och hyggliga.
Särskilt mindes jag Ågrens svenska förhör men också Nordals och
Ehrnelis examinationer. De hade varit krävande, men det är bättre
med lärare, som fordrar något och bedömer en sökandes kunskaper
efter vad han fått fram vid förhöret.

Så kom uppropet vid fyra-tiden på eftermiddagen. Vad minns jag av detta? Jo, rektor Westling hoppade flitigt i nummerordningen, ända tills han kom till en massa Johanssöner, som kom in den ene efter den andre. Men så ett nytt hopp till nr 76 Axel Larsson, från Vara. Denne hade inte vågat gå upp och intet svar kom. Rektor var så i farten, att han inte märkte det utan fortsatte och ropade upp mitt nummer — 79 — innan han kom att tänka på att han inte fått något svar från den föregående. Han uppmanade oss då att svara, när vi blev uppropade. Då Axel Larsson ej var närvarande, måste rektor fortsätta, och så kom "nr 79 Karl Martin Larsson från Barne-Åsaka". Jag svarade ja, och sjönk sen ned i en behaglig avspänning. Jag lade dock märke till att en nr 81 Nils Larsson från mina trakter ej blev uppropad, något som förvånade mig. Han avlade senare studentexamen på Högre Latinläroverket i Göteborg, samtidigt som vi blev folkskollärare 1918. Han blev liksom en annan sökande senare kyrkoherde i Skara stift. Inträdesprov kan vara nyckfulla.

När rektor Westling var färdig med uppropet, uppmanade han de nyintagna att samlas i musiksalen, där han ville tala med oss. Jag mötte Axel Larsson, när jag kom ut och kunde meddela honom resultatet. Vi gick så tillsammans in i musiksalen. Där var för mig idel obekanta ansikten. Några hade visserligen varit med i biologiförhöret. En och annan av mina folkhögskolekamrater fick jag så småningom syn på.

Rektor Westlings tal till oss nyintagna minns jag intet av. Men Artur Stehr har i "Till Karl Arvid Westling den 30 december 1924" lämnat en redogörelse i uppsatsen "Ett gott val". Med dessa ord menar Stehr, att rektor Westling sammanfattade kollegiets förhoppning om de nyintagna.

Efter sammankomsten i musiksalen störtade de flesta iväg för att köpa mössa. Så har det gått till före oss och efteråt. Jag var ju ej orienterad i staden, men det torde ha varit Petterssons mössaffär på Korsgatan, som var målet. Lagret var snart länsat, men de lovade att sända per post, när nya mössor inkommit. Ja, detta är en detalj: Men då tedde den sig nog så betydelsefull.

Jag reste hem på kvällen till Vårgårda. De flesta stannade kvar. Men jag var bestämd på att resa. En av de nyintagna, Gunnar Aronsson, från vårgårdatrakten följde mig till tåget. Vi läskade oss med en Pommac. Det var med en känsla av lättnad vi satt och filosoferade i väntsalen. Och lättnad var nog, vad som satte sin prägel på den följande tågresan. Vid nio-tiden var jag i Vårgårda, hämtade ut min cykel och

begav mig i väg upp till Barne-Åsaka. När jag kom hem, hade mina föräldrar redan gått till sängs. Det var med glatt hjärta jag kunde meddela dem, att jag hade kommit in på seminariet. Mamma gick upp och gjorde i ordning mat åt mig. Jag vet inte, om jag tyckt, att maten smakade så bra som då. Min mamma satt uppe och talade med mig, medan jag åt. Hon var mycket intresserad av vad jag fått för frågor, inte minst i kristendom. Själv hade hon på 80-talet haft för avsikt att söka in på seminariet i Skara, men så hade hennes far köpt en större gård, eller rättare köpt till ett större jordområde. Så gick hennes dröm om att bli folkskollärarinna om intet. Hon hade nu med intresse följt mitt förberedelsearbete och på allt sätt uppmuntrat mig.

Det var en skön sommar som följde på inträdesprovet. För mig personligen blev detta porten till mina fortsatta studier — först folkskollärarexamen, senare följt av studentexamen och akademiska examina.

3. Lärare vid Falköpings folkskola vt 1919—vt 1922

Den 8 juni 1918 avlade jag folkskollärarexamen vid seminariet i Göteborg. Det kändes skönt att få lämna staden. Inte minst svårigheterna ifråga om mathållningen hade verkat tyngande, även om jag fått en hel del matvaror hemifrån.

Nu gällde det att skaffa sig en plats. Att jag inte tänkte allt för mycket på detta, berodde på att jag inte visste, hur det skulle gå med min värnpliktstjänstgöring. Två olika förslag förelåg. Strax före midsommar skedde en sammanjämkning i riksdagen, vilken innebar att jag slapp de 500 dagarna och i stället skulle inkallas i vanlig ordning (1 nov). Jag sökte flera platser men stannade för en e o tjänst för höstterminen i Uddevalla. ”Det var den mörka hösten, då Herrens ängel gick fram.” Spanska sjukan medförde uppskov med undervisningen, först i början av terminen tre veckor, sedan vid flera tillfällen. Själv låg jag sjuk en längre tid. Jag trivdes inte med förhållandena vid Uddevalla folkskolor och hälsade med glädje valet av en lärare i stadens grannskap till ordinarie på den tjänst jag uppehållit.

Jag kom hem till julen, och så småningom gjorde jag i ordning nya ansökningar, bl a till Eskilstuna och Falköping. Lördagen den 18 jan fick jag meddelande om att jag valts till e o folkskollärare vid Falköpings folkskola. Samma dag ringde kyrkoherde Wetterholm för att övertyga sig om att jag erhållit underrättelse om valet och om jag vidhöll min ansökan. Detta gjorde jag med glädje, och jag fick också reda på att jag inte behövde resa förrän på måndag morgon (den 20 jan), då upprop skedde först kl tio fm.

När jag på morgonen den 20 jan 1919 anlände till Falköpings folkskola, möttes jag av förste läraren Hilding Svensson, som tog emot mig mycket vänligt. Jag skulle läsa i en förhyrd lokal (Blåbandslokalen),

ett hundratal meter från den egentliga folkskolan. Jag mötte även en del andra lärare och hälsade på dem, men så begav jag mig till min lokal, där jag möttes av mina blivande elever. Det var en ovanligt stor klass (omkr 35) — en tredje klass, som terminen förut haft en vikarie, som nu skulle tjänstgöra i en annan klass (Bohlins) men ha min klass i sång. När uppropet var över, följde jag med Hilding Svensson upp till pastorsexpeditionen för att hälsa på kyrkoherde Frits Wetterholm — skolrådets ordförande — och komminister Aron Öman, också medlem av skolrådet. Denne senare kände jag från hans tjänstgöring i ett grannpastorat (Kullings-Skövde). Båda gjorde ett gott intryck, något som de följande åren befäste. De tog intresserat del av folkskolans och dess lärares arbete — inte minst i de pedagogiska diskussionerna kring den nya undervisningsplanen, och då inte bara om kristendomsundervisningen.

Hilding Svensson hjälpte mig på allt sätt tillrätta i de nya förhållandena. Jag satt hemma hos honom och hans trevna maka vid en kopp kaffe och gick igenom en del kurser och läroböcker etc. Och så gav han mig anvisning på ett rum, på ett bra matställe m m. Det senare var inte minst betydelsefullt, för där fördes jag samman med ett par andra folkskollärare, Carl Johan Bäckert (1892—1954), som blev Hilding Svenssons efterträdare och stadsfullmäktiges ordförande några år samt Daniel Melin (1892—1978), senare från 1935 rektor vid Johannebergs uppfostringsanstalt, utanför Mariestad. Båda var ordinarie och ännu ogifta, så de intog sina måltider hos en gammal godsägare Anders Lyberg och hans mycket matintresserade fru. Där blev jag nu också upptagen, och åren hos Lybergs betecknar jag som verkligt givande för min personliga utveckling. Det var inte som på gästgivargården i Uddevalla, extra lärarna vid läroverket höll till i ett rum, folkskollärarna i ett annat. Här fördes jag in i en familj och fick känna på något av hemmets värme. Efter kvällsmåltiden förekom ofta musik och sång. Farbror Anders var mycket intresserad av sång, hans maka likaså. Det var förresten hos hennes mor och syster, som jag bodde min första termin i Falköping. (Modern var änka efter en folkskollärare och organist Söderberg i Flo, Västergötland. En bror till denne var folkskollärare i Lidköping och senare överlärare i Stockholm, J G Söderberg — en tid knuten som redaktör till Svensk Läraretidning).

Falköpings folkskola var sexklassig (Litt A i 1900 års normalplan). Småskoleklasserna duplicerade. Folkskoleklasserna behövde ej detta. Jag läste 1919—vt 1920 i blåbandslokalen, ht 1920—vt 1922 i stora

folkskolebyggnaden. I tredje klassen, där jag började tjänstgöra, fanns fyra parallellavdelningar, två pojk- och två flickklasser. Jag hade valts till en nyinrättad tjänst. Dessutom fanns en pojkklass, som nominellt förestods av K J Bohlin men denne var så gott som ständigt tjänstledig. Han hade dock tjänstgjort terminen, innan jag kom till Falköping, och den som vikarierat i den klass jag erhöll, uppehöll nu på vt 1919 Bohlins tjänstgöring. Flickklasserna förestods av fröken Amalia Jons-son och fru Hulda Qvensel (gift med skolans slöjdlärare Samuel Qvensel).

Bland lärarna vill jag främst dröja vid förste läraren Hilding Svensson (1890—1948). Vid 20 års ålder hade han 1910 avlagt folkskollärarexamen i Göteborg och där tillhört en klass, som kom att sätta djupa spår i den pedagogiska utvecklingen, inte minst i Göteborg med lärare som Sverker Stubelius och Gustaf Grafström. Hilding Svensson hade rätt snart blivit ordinarie lärare i Falköping och senare förste lärare (efter 1922 överlärare med viss reducerad undervisning). Han blev för mig — nyss från seminariet kommen — en ypperlig handledare — inte minst ifråga om modersmålsundervisningen, där han liksom jag tagit starka intryck av rektor Karl Arvid Westlings idéer om undervisningens frihet och samordning. Så här långt efteråt uppskattar jag Hilding Svenssons insatser på ett helt annat sätt, än när man gick mitt uppe i det dagliga arbetet. Jag hade tänkt, att behandla hans insatser som pedagog i en tidskriftsartikel, men därav blev intet. Jag vill nu dröja något utförligare vid densamma, även om jag föregriper i detta avseende tillkomsten av 1919 års undervisningsplan. Då hade jag i mer än ett år haft Hilding Svensson som handledare. Framförallt hade han hjälpt mig tillrätta ifråga om rättskrivningen och uppsatsskrivningen.

Ifråga om rättskrivningen och dess problem rådde livlig diskussion under åren före den nya undervisningsplanens tillkomst. Jag mötte den även i Falköping. En del höll fast vid rättskrivning enligt regler i rättskrivningslärorna. Andra byggde mera på avskrivning och studiet av olika ord och deras frekvens i språket. Man kan säga, att man strävade att koncentrera rättskrivningen kring ett centralt ordförråd. Jag gick från början in för den senare linjen och kom att omfatta den allt framgent. Hilding Svensson stödde mitt arbete. Naturligtvis hade vi rättskrivningsläran till hjälp, när det gällde inlärandet av vissa ord (undantag etc).

Annu mera hjälp hade jag ifråga om den grundläggande uppsats-

skrivningen i den egentliga folkskolan. Före tillkomsten av 1919 års undervisningsplan intog uppsatsskrivningen i allmänhet en undanskymd plats. Enskilda lärare utförde här ett banbrytande arbete, som sedan enhets- och grundskolan byggt vidare på. Jag hade redan under seminarietiden börjat att intressera mig för uppsatsskrivningen och dess problematik — ett intresse som sedan följt mig. Vad L G Sjöholm vid seminariets övningsskola och senare Hilding Svensson lärde mig har blivit av grundläggande betydelse. Varken läroböckernas dispositioner eller ropet på "fria uppsatser" tilltalade dem. Det gäller att bygga uppsatserna — eller rättare uppsatsövningarna — på talövningar, på vad man gått igenom i skilda ämnen, på elevernas hågkomster från resor eller ferier — överhuvud att lära dem arbeta med ett material. En tanke som nu är aktuell i den nuvarande grundskolan och på gymnasiet. En konkret uppsatsskrivning får inte bara ta befattning med "fria uppsatser" — de må vara hur betydelsefulla för fantasiens utveckling som helst.

Hilding Svensson fäste också uppmärksamheten på sambandet mellan litteraturläsning och uppsatsskrivning. Man hade ordnat så, att några häften ur serien "Ur vår tids litteratur" hade sammanbundits. Detta var i och för sig ur ordningssynpunkt värdefullt men ännu mer betydelsefullt vid läsning och uppsatsskrivning. Man hade lätt tillgång till några beslätade författare, t ex Lagerlöf, Fröding och Karlfeldt. Redan på folkskolans högstadium hade eleverna lärt sig att handskas med litteratur vid uppsatsskrivningen. Även om det mest blev fråga om referat, så ledde det dock till en viss förtrogenhet med författaren och lockade till fortsatt läsning.

Ett annat gott grepp på uppsatsskrivningen hade Hilding Svensson, då han lät sina elever utföra teckningar i sina uppsatser. Jag hade mött ansatser till detta i seminariets övningsskola, och i fortsättningen fann jag denna förening av teckning och skriftlig framställning givande.

Men Hilding Svensson hade mycket annat att lära den nykomne. Falköping bjöd ju på en omgivning rik på historiska minnen, givande för studiebesök. Gånggrifterna vid Karleby, "älvkvarnarna" i stadsparken, Agnestads rundkyrka, Gudhems klosterruin etc. Utflykterna till dessa och diskussionerna kring dem blev givande. Även geografiska förhållanden fäste han min uppmärksamhet på vid dessa utflykter, som för mig innebar en orientering i nya förhållanden och en nyttig avspänning.

En annan orsak till att jag så ofta kom att rådfråga Hilding Svens-

son berodde på att han hade klass 4, alltså hade han året förut sysslat med en undervisning, som nu var aktuell för mig. Samma var fallet med Daniel Melin. Han hade parallellklass med Hilding Svensson. Och Melin träffade jag inte bara i skolan utan även hos Lybergs. Efter måltiderna hade vi givande överläggningar i olika ämnen. Mest kanske kristendomsundervisningen blev det väsentliga för oss. Hur ska man undervisa i katekes? Sådana frågor kom ofta upp, året innan katekesundervisningen avskaffades genom 1919 års undervisningsplan. Men mera därom längre fram.

En intressant lärare var Alfred Hallenius (f 1868). Han hade tidigare varit förste lärare, men då han även var lärare i sång och musik vid Samskolan (sexårig realskola), kunde han inte förena dessa båda befattningar med sin ordinarie folkskolläraretjänst. Han avstod då från förste lärarbefattningen, och Hilding Svensson blev hans efterträdare. Hallenius och hans fru Augusta, folkskollärarynna, intog en framskjuten plats i lärarnas föreningsverksamhet (SAF). Alfred var Falköpingskretsens ordförande och ordnade med många trevliga skolmöten utanför staden, till välkommen omväxling för oss andra. Han förestod också föreläsningsföreningen och valde omsorgsfullt ut intressanta föreläsare. Genom dessa föreläsningar gjorde jag för första gången bekantskap med professor Gustav Axel Jaederholms intressanta framställningssätt. En annan föreläsare, som jag minns, var den unge Uppsala-docenten Johan Götlind — alltför tidigt bortgången. Han talade om våra folksägner — ett intressant ämne.

Familjen Hallenius hade en vacker villafastighet. Vi var ofta bjudna till deras gästfria hem och gjorde där bekantskap med personer ur skilda samhällsgrupper. En som jag minns med särskilt intresse var redaktören för Falköpings Tidning E P Vrang. Han hyste ett starkt intresse för en moderniserad folkundervisning, i mycket förebådande vår nuvarande grundskola. Han ville ha en reformerad realskola och en förbättrad folkskola. Bägge hade enligt hans mening både fel och förtjänster. Alfred Hallenius hade liksom Daniel Melin fått "venia" av biskop Hjalmar Danell, och de var ofta om söndagarna ute och predikade. Detta säger ju något om deras religiösa intressen i en tid, då diskussionen om "det andliga nutidsläget och kyrkan" var ytterligt aktuell.

Fru Hallenius lämnade skolan med vt 1919. Hon vikarierade dock för mig vt 1922 under de dagar, då jag var nere och skrev i studentexamen. Sista gången jag var uppe hos familjen Hallenius var sommaren 1922, då jag avlagt studentexamen och skulle lämna Falköping för

Göteborg. Det var många goda råd jag fick på vägen. Råd som stått för mig i förklarad dager och som varit av betydelse för mig. Särskilt glädde det mig, att fru Hallenius oförbehållsamt erkände, att den klass jag undervisat stod mycket högt, inte minst vad ämnet modersmålet angick. Hon företrädde en gången tids synpunkter på skolundervisningen men hade rykte om sig att ha haft en givande undervisning i modersmålet — en sorts "språkbyggnadsövningar" långt innan dessa tog form i 1919 års undervisningsplan.

Det var en stor skara, som jag mötte vid uppropet den 20 jan 1919. Eleverna var naturligtvis nyfikna på den nye "läraren", men jag var säkerligen lika nyfiken på hurudan klassen var. Elevantalet var rätt stort, omkring 35, och ändå var klassen nyinrättad. Förut hade det varit tre parallellklasser, nu fyra. Jag kom att vara klasslärare för dessa elever ända fram till vt 1922.

Rätt snart fick jag klart för mig, att en betydande "avtappning" skulle ske till Samskolans första klass med inträdesprov på våren 1919. De flesta, omkring tio, som sökte från denna klass, kom också in. I fjärde klassen hade jag ett betydligt mindre antal men med ingången av ht 1920 sammanslogs min klass med ungefär hälften av Bohlins klass (där undervisningen både vt 1919, ht 1919 och vt 1920 uppehållits med olika vikarier). Den andra hälften sammanslogs med fru Qvensels klass, som sålunda kom att bestå av både gossar och flickor. De nykomna smälte väl in i min förutvarande klass. Med ingången av ht 1921 fick klassen ett nytt tillskott, ett par elever kom från Samskolan för att erhålla avgångsbetyg från folkskolan.

Jag minns än i dag förvånansvärt väl eleverna i denna min första egentliga klass i folkskolan. Det gemensamma arbetet under tre och ett halvt år bidrog väl i sin mån. Sammanhållningen var å omse sidor god. Redan under den första terminen fick jag utfärda ett avgångsbetyg till en pojke, som hade gått om klass efter klass och nu våren 1919 var över femton år. Det fanns inte tillgång till hjälpklass ännu, även om folkskoleinspektören A Th Wahlström arbetade för detta. Antalet kvarsittare i klasserna var annars inte stort. I allmänhet följde de elever, som tillhörde en klass, någorlunda väl med undervisningen. Detta är ju det bästa. Jag har aldrig varit vän av kvarsittning.

På hösten 1919 utannonserades den tjänst jag innehade som ordinarie. Jag sökte och uppfördes av skolrådet i första förslagsrummet. Men en av skolrådets ledamöter föreslog prov av en lärare från Trollhättan. Provet ägde rum. Vid kyrkostämman den 15 dec, samma dag vi slutade

terminen, blev jag enhälligt vald till ordinarie folkskollärare i Falköping. Utgången glädde mig, och jag minns än, hur en del manliga och kvinnliga kolleger kom stormande upp till mig efter stämman. Och inte bara kolleger utan även andra stämmodeltagare. Glädjen stod högt i tak. Ett par kvinnliga kolleger (Greta Bohman och Adèle Sonderburg) ordnade i hast ett kafferep. På morgonen därefter reste jag hem, hem till mina föräldrar och syskon, och överraskade dem med den glada nyheten.

Jag har många gånger funderat över denna lärartillsättning och jämfört den med andra senare i mitt liv. En tjänstetillsättning av detta slag är alltid mer eller mindre pressande. När jag våren 1922 blev vald ordinarie i Göteborg, tänkte jag inte mycket på saken. Jag hade ju en ordinarie befattning, där jag trivdes. Att jag blev vald då, kom som en fullständig överraskning — även här var det fråga om nyinrättade tjänster. Annat blev ju förhållandet, när jag utnämndes till adjunkt vid Östra Realskolan i Göteborg våren 1936. Jag hade ju egentligen min folkskoletjänstgöring att bygga på ifråga om tredje befodringsgrunden, och i första (undervisningsskicklighet) och andra (insikter) var skillnaden hårfin. Undervisningsrådet Aug Johansson framhöll i sitt förslag av mig till tjänsten, dels min långa välmeriterade tjänst i folkskola och mitt provårsbetyg. Artur Engberg följde hans förslag och utnämnde mig. När jag våren 1947 erhöll transport till Högre allm läroverket för flickor, var detta för mig en efterlängtdad förflyttning. Jag kom närmare min bostad och erhöll undervisning på gymnasiet i stor utsträckning. Men liksom ifråga om göteborgstjänsten 1922, stod jag ju inte på "bar backe". Även till denna tjänst var det väl närmast mitt provårsbetyg, som fällde utslaget — även om andra pedagogiska meriter vägde tungt till min fördel.

Undervisningen i några läroämnen

När jag tar upp undervisningen i kristendom som första ämne, beror det väl dels på att det sedan lång tid tillbaka ådragit sig uppmärksamheten i folkskoledebatten. Jag vill erinra om C A Agardhs yttrande i Stora uppfostringskommittén 1825—1828 "Det är det första ämnet och det sista." "Sittande på moderns knä skall den lille få lära sig sina första böner." Men kristendomsundervisningen hade kommit i den pedagogiska diskussionen i alldeles särskild grad under 1910-talet — och då särskilt frågan om katekesens ställning. Ett försök till en reviderad framställning hade företagits men knappast med lyckat resultat. Vid

folkskoleseminariet i Göteborg hade vi i fjärde klassen haft undervisningsövningar i katekes. Ledaren, lektorn, teol lic Olof Ljunggren hade lagt ned ett betydande arbete på att göra lektionerna konkreta och fattbara för barnen. Vår undervisningsgrupp fick behandla fjärde huvudstycket i en sjätteklass. Jag minns, att vi lade ned mycket arbete på våra förberedelser. Vi hade att jämföra den gamla katekesens framställning med den nya. Men vi skulle framförallt vid genomgången få fram konkreta exempel, och så låta katekesstycket bilda en sammanfattning. Jag har ett intryck av att våra försök lyckades, och handledaren var belåten med våra ansträngningar. Jag fick i examen (efter lottdragning) som undervisningsprov ett kristendomsämne "Reformationens införande i Sverige" (i klass 8). Vid denna provlektion hade jag som åhörare bl a biskop E H Rodhe. Han uttalade sin belåtenhet med min lektion — inte till mig utan till några lärare han samtalat med senare.

Så kom jag till Falköping och skulle enligt 1900 års normalplan undervisa i katekes och biblisk historia i en tredjeklass. Jag fick tillämpa, vad jag lärt mig vid seminariets övningsundervisning. Vikarien under höstterminen i denna klass hade hunnit långt, men för säkerhets skull repeterade jag omsorgsfullt. Jag kan säga, att mina intryck av katekesundervisningen under de tre terminer jag hade sådan undervisning i Falköpings folkskola var goda. Klassen var begåvad, och det var lätt att få eleverna med sig. Utanläsningen av de genomgångna styckena stötte inte på några svårigheter. God hjälp hade jag av min kollega Daniel Melin, både på rasterna och vid diskussioner hemma på mitt rum och uppe hos Lybergs efter måltiderna.

Undervisningen i biblisk historia har jag inte så mycket minne av. Vi hade tillgång till bra kartor.

Så kom den nya undervisningsplanen av den 31 oktober 1919. Den utkom av trycket först den 17 mars 1920. Vi fick ett antal exemplar till Falköpings folkskola, som delades upp så, att två lärare fick samsas om ett exemplar över sommarferierna. Den nya kursplanen skulle tillämpas från ht 1920.

Hallenius och Melin skulle särskilt ägna kristendomsämnet sin uppmärksamhet. På hösten tog Falköpingskretsen av SAF upp frågan om den nya undervisningsplanen till behandling. Diskussionen kom främst att röra kristendomsämnet. Tungt vägande inlägg framfördes av folkskoleinspektören A Th Wahlström och av kyrkoherden Fritz Wetterholm. Den förre framhöll, att bibliska historien ersatts av läsning av

valda bibelställen. Undervisningsplanen syftade till att ge en bild av Jesus, hans liv och verk. Denne talare framhöll också, att barnen skulle få lära sig utantill ett antal lättfattliga bibelspråk och valda psalmverser.

Kyrkoherde Wetterholm beklagade att inte Lagrådet fått avgiva yttrande (R F § 21). Dåvarande ecklesiastikministern (Värner Rydén) hade ifråga om katekesundervisningen gått emot skolöverstyrelsens mening. Bristen på läroböcker påtalades även. Undervisningsplanen hade ifråga om kristendomsämnet många förtjänster. Undervisning i kyrkohistoria tillkom. Vid den kyrkohistoriska undervisningen om reformationen skulle man läsa Luthers lilla katekes som ett historiskt uttryck för Luthers uppfattning av kristendomens huvudstycken, dock utan något inlärande eller någon ny kateketiserande sammanfattning.

Då jag hade en femteklass, tillhörde jag de lärare som omedelbart fick omsätta reformen — kristendom utan katekes. Tack vare en god lärobok av Carl Edqvist och Johannes Johanssons utmärkta läseböcker, gick det bra. Det var personskildringen, som låg båda författarna varmt om hjärtat. I femte klassen blev undervisningen koncentrerad kring Pauli missionsresor med hjälp av lämpliga bibeltexter. Till detta kom så läsning av valda psalmer och inlärandet av några psalmverser eller t o m bibelcitater. Helt kunde man alltså inte frigöra sig från utläsningen. Den är ur både psykologisk och pedagogisk synpunkt berättigad. Katekesen har — bortsett från det religiösa grundläggande innehållet — skänkt sina läsare ett bestämt ordförråd och en viss logisk skolning. Tänk på ett stycke som det om samvetet. "Samvetet är Guds röst i vårt hjärta . . ." Och våra odalmän har säkerligen haft en värdefull hjälp av den kristendomsundervisning, som de inhämtat i katekes och psalmbok. Efter 1919 blev det läsningen av bibelord och psalmverser, som fick ersätta den tidigare katekesen. Och bekantskapen med psalmer gav och har givit oss en lyrik — inte bara från vår egen tid.

Det är mina hågkomster från den klass jag undervisade, som jag här i främsta rummet redovisar. 1919 års undervisningsplan innebar en vittgående reform av hela kristendomsundervisningen. Katekes och biblisk historia försvann. Under de tvenne första skolåren skulle någon lärobok inte få förekomma — detta tyder på att så tidigare varit fallet. Läraren (lärarinnan) skulle meddela undervisningen i form av små berättelser. Det blev en övning i muntlig framställning; berättelser och samtal kring dessa. Det talade ordet förmedlade undervisningen. Den-

na tanke har förts vidare i grundskolans läroplaner.

Först i tredje läsåret tillkommer en lärobok. Det ligger stor vikt på att den första läroboken i kristendom får en sådan utformning, att den motsvarar barnens utveckling. Den skall vara ett arbetsredskap att sätta i elevernas händer. Jämte lärarens undervisning skall den bidra till att en objektiv grund lägges för framtiden. Dessa synpunkter utmärkte i hög grad Carl Edqvists lärobok "Livets väg", som jag hade vid undervisningen i klass 5 och 6. Särskilt den kyrkohistoriska framställningen är värd ett omnämnande. Efter en grundlig genomgång av en person eller en tilldragelse fick eleverna motsvarande avsnitt i läroboken som hemuppgift, ibland även som ämne för en uppsats. Kyrkoherde Wetterholm var förhindrad att närvara vid årsexamen 1922 och kom därför ner och åhörde min undervisning några dagar dessförinnan. När vi gick hem på frukostrasten, så sade han "Ja, det var väldigt, vad de kunde kyrkohistoria." — Jag genmälde: "Det är väl inte annat, än vad man kan vänta, när man haft Gustaf Walli som lärare." Han omtalade då, att Walli var hans kusin och talade om en del om hans studier etc.

Undervisningsplanens bestämmelser om kristendomsundervisningen stötte på starkt motstånd, inte minst i Västsverige. I Falköping märkte jag intet av detta. Möjligen beklagade man, att reformen genomförts allt för fort. För min egen del fann jag övergången från en reformerad katekes- och biblisk historieundervisning till den nya ordningen lätt och givande. Till stor del beror detta på att skolmyndigheterna och lärarna i förening fann den nya undervisningsplanen värdefull genom den frihet under ansvar den gav. Skolrådets inköp av Johannes Johanssons läsebok "Guds rike" och "Livsbilder" var i detta avseende värdefullt. Det gamla och det nya förenades.

Den nya undervisningsplanen innebar betydande framsteg i organisatoriskt, pedagogiskt och metodiskt hänseende. Numera framträder väl främst förbättringarna ifråga om modersmålsundervisningen. Här fullföljdes det arbete, som under tiden närmast före 1919 förefunnits inom den svenska folkskolan. Mycket av arbetet där kan karaktäriseras som en "försöksundervisning" av stora mått. Denna hade förts vidare av folkundervisningskommittén och kom att leda till "den svenska folkskolans myndighetsförklaring".

Även ifråga om modersmålsundervisningen blev det inte så stora förändringar, om man undantar språkbyggnadsövningarna och talövningarna. Och inte ens dessa var några nyheter i en del skolor. På Vär-

ner Rydén's förslag nedskrevs folkundervisningskommitténs kurs i modersmålet till hälften. (Bruce: Svenska folkskolans historia del IV). Kommande forskning får väl avgöra, vad som ströks.

När jag kom till Falköping 1919, fick jag i modersmålet ta upp arbetet på rättskrivningen utan att enheten mellan olika delar inom ämnet uppgavs. Vi arbetade med de olika ljuden, inte minst genom skrivning på den "lilla" svarta tavlan, som fanns i blåbandslokalen. Vid diktamensskrivningarna tog jag med stycken från Stalins rättskrivningslära — stycken som hade ett alldagligt språk. Svårare ord hade alltid stavats och skrivits förut. Detta blev av värde för de elever, som skulle söka in i Samskolans första klass på våren, men naturligtvis även för de andra. I de följande klasserna kom rättskrivningsövningarna att följa de olika ljuden med först avskrivning och sedan diktamen av valda avsnitt.

En viss undervisning i språklära ägde rum redan i tredje klassen. Enligt 1919 års undervisningsplan kom först i sjätte klassen en sammanfattande framställning av språkläran. Den hade förberetts genom språkbyggnadsövningarna. Dessa var en nyhet för oss. Innan en lärobok (Rydén-Fribergs) förelåg, fick vi själva utarbeta lämpliga övningar. Ett par lärarinnor, Hallenius, Jonsson, hade tidigare haft en del språkliga övningar, som gott kunde jämföras med undervisningsplanens. Stor vikt kom jag att lägga vid den förberedande uppsatsskrivningen och uppsatsskrivningarna.

Jag fick praktisk beröring med den grundläggande uppsatsskrivningen under seminarieåren. Kanske inte så mycket från uppsatsförberedelserna i övningsskolan med dess dyrkan av "fria uppsatser". Nej, jag fick starkare intryck från annat håll inom seminariets övningsskola, som har blivit av grundläggande betydelse för min undervisning i svensk skrivning — från folkskolan upp till studentexamen. Det skedde i samband med hembygdsundervisningen i övningsskolan — närmast för L G Sjöholm. Naturligtvis var hembygds-kunskapen den konkreta bakgrunden — den pedagogiska grogrund från vilken han ville lära de små eleverna i 1—2 kl att se och iaktta men också att beskriva och redogöra för vad de hade fått vara med om under de alltid fängslande och givande lektionerna. Och det var kanske också med tanke på oss vuxna, "auskultanter", som följde hans handledning, han arbetade. Efter den "muntliga" genomgången följde så "arbetsövningar" av olika slag och givetvis av olika värde. En av dessa "arbetsövningar" var små skrivningar (anteckningar) i anslutning till det genom-

gångna. Dessa skrivningar var alltid noga avpassade efter de framsteg de små hade gjort. De anknöt till en konkret undervisning — om saker som de sett och arbetat med.

I början och kanske långt fram utarbetades de enkla meningarna gemensamt. Eleverna i övningsskolan gav förslag, som andra rättade eller gjorde tillägg till. Så växte en uppsats fram. De fick lära sig att skriva. Ibland fick eleverna försöka sig på egen hand. Vår handledare såg alltid med en överseende blick på dessa försök. Det bästa var, att det blev något skrivet, något som den lille kände var hans eget. Här fick vi möta en föredömlig form av grundläggande uppsatsskrivning. För mig bar den rik frukt under följande undervisning inom svenskt skolväsen på skilda stadier.

Av bestående värde blev talövningarna. De var i början anslutna till läsningen, senare som självständiga redogörelser eller små föredrag. Vid och genom talövningarna lades den grund, som uppsatsskrivningen så väl behövde. De vackra namnen på den förberedande uppsatsövningen — genom att tala eller läsa — kom senare. Det var väl närmast den "fria uppsatsen", som 1919 års undervisningsplan genom talövningar och läsning tog sikte på. Men den fria uppsatsen passar inte för alla. Jag har tidigare talat om en konkret utformning av små enkla skrivningar — kalla dem gärna uppsatser — i anslutning till arbetsövningar i hembygdsundervisning. Lika värdefullt var det för mig att vid undervisningen i fjärde och femte klassen i Falköping — och senare i Göteborg — att ta med enkla läxreferat i naturkunnighet och historia. De kom att för en del elever utgöra en välkommen omväxling med de mera fantasieggande fria ämnena. Längre fram i sjätte klassen blev det många gånger kyrkohistoriska och litterära ämnen, som kom till heders — Carl Edqvists lärobok och Johannes Johanssons Livsbilder tog sikte på det personhistoriska inom kyrkohistorien. De utgjorde en god grund för en givande uppsatsskrivning.

Vid litteraturläsningen blev det väl närmast referat av lästa texter eller sammanställningar av vissa dikter och prosastycken. Man ställde den svåra frågan: "Vad kan en författare ha menat med en viss dikt?" Man får inte ha allt för stora krav på eleverna. Naturligtvis blev det väl mest referat, men om så var så visade det en viss förtrogenhet med författarna och lockade till fortsatt läsning. Sambandet tala — läsa — skriva uppehölls.

Jag har utförligt uppehållit mig vid modersmålsundervisningen efter den nya undervisningsplanen. Mera än något annat ämne innebar den

något nytt. Samtidigt tog den tillvara, vad som redan tidigare inneburit en förbättring, om läsningen t ex i Folkskolans läsebok, parallellupplagan och i Selma Lagerlöfs Nils Holgerssons underbara resa. För mig innebar läsningen av den senare ett upplivande av min egen skoltid. Framförallt kom dock talövningar och skrivövningar av olika slag att bestämma undervisningens inriktning. Jag var mycket nöjd med de resultat jag uppnådde i uppsatsskrivning i de båda högsta folkskoleklasserna. En elev (Vendel Arvidsson) intog i detta ämne en toppställning, som jag knappast haft en motsvarighet till, åtminstone inte i folkskolan, möjligen i realskolan och på gymnasiet. Men även andra nådde strålande resultat. Framförallt kan jag konstatera, att genomsnittet i klassen var genomgående gott.

Vem stod då bakom denna genomgripande reform av modersmålsundervisningen? Detta är ännu inte klarlagt. De grundläggande principerna stammade från folkundervisningskommittén. En av dess ledande män, Harald Dahlgren, kan ha förmedlat nya och uppslagsgivande impulser, t ex ifråga om språkbyggnadsövningarna, som ytterst torde ha stammade från en framstående akademisk lärare. Hur som helst kom modersmålsundervisningen att få en stöt framåt. Fråga är om inte detta ämne i folkskolan på 1920—30-talen stod högre i metodiskt avseende än i den dåvarande realskolan. Mina intryck av undervisningen i detta ämne från Falköpings folkskola har följt mig genom livet och i hög grad bestämt min kommande undervisning. Särskilt står jag i tacksamhetsskuld till Hilding Svensson för givande uppslag och konkreta anvisningar. Han hade en förmåga att entusiasmera och hjälpa mig, som var den yngste i laget. Han gav mig goda råd och visade, hur han gjorde i det dagliga arbetet. Jag upplevde, inte minst vad modersmålsundervisningen angick, en period av stor tillfredsställelse. Sådant glömmar man inte.

Undervisningen i räkning fortsatte i stort som tidigare, åtminstone vad slutmålet angick. Samma lärobok — Larsson och Lundahls — kom till användning. Däremot kan man nog säga, att i de första årsklasserna kom undervisningen att begränsas till lägre talområden. Detta var en förtjänst, för tidigare hade man faktiskt i en del fall gått för fort, till men för barnens uppfattning av talvärdena. Jag minns inte mycket av den undervisning i räknemetodik vi fick vid seminariet. I Falköping fick jag goda råd av Carl Johan Bäckert, själv livligt intresserad av matematik och god undervisare. Jag vet, att jag lät eleverna räkna en del exempel på svarta tavlan och sedan fortsätta på egen

hand och visa upp sina tal. I femte och sjätte klasserna blev det mest decimalbråk och allmänna bråk med tillämpningsövningar. Geometri förekom mest i sjätte klassen. Klassens nivå var sådan, att jag hade all anledning att vara nöjd. Jag hade ofta åhörare vid räkneundervisningen — och några klagomål hörde jag inte av. Nu var det nog så, att folk i allmänhet var mest intresserade av räkning och geometri. Det var något man hade användning av i praktiska livet, vid järnvägen — dit många av eleverna gick — i verkstäder o s v. Vid slutexamen hade jag de flesta åhörarna just under räkning.

Läroböckerna, som tillkom efter 1919 års undervisningsplan, var många och kvalitativt ytterst skiftande. De förtjänar sitt eget kapitel. Många var helt enkelt omtryck av äldre läroboksupplagor men försedda med påskriften ”i överensstämmelse med 1919 års undervisningsplan”. Vad räkneundervisningen angick, kunde detta försvara sig. Inte så i andra ämnen. I kristendom blev läroböckerna helt nya. Här gällde det att få böcker, som inte var för invecklade och ändå bjöd på något nytt. Så blev fallet i Falköping men inte på en del andra ställen.

I geografi höll vi på att råka illa ut. Rätt snart utkom en lärobok, som bröt alltför djärvt med tidigare tillämpade undervisningsmetoder. Man hänvisade till kartan ifråga om det rena namnmaterialet: floder, sjöar, berg, städer ”se kartan”. Därefter följde en studie över landskapet eller landet ifråga. Tyvärr låg denna framställning ingalunda på en sådan nivå, att den motsvarade ”barnaålderns mottaglighet och behov”. Detta hade Fridtjuv Berg och Sigfrid Almqvist tidigare tillgodosett. Egentligen är det förvånansvärt, att den senares läroböcker ej blev mera uppmärksammade efter 1919. Almqvist förde ju reformistiska idéer från Nya elementarskolan och Anna Sandströms läsebok vidare.

Flera lärare och skolrådsledamöter i Falköping blev uppvaktade med friexemplar av Holmén-Thomé-Bruce: ”Geografi för folkskolan”. Jag tilltalades av att här förelåg möjligheter att tillgodose arbetsskoleprincipen, men jag förbisåg, att texten i läroboken inte hade en sådan utformning, att den utgjorde en konkret sammanfattning av vad man fått fram vid kartstudiet. Andra lärare intog en liknande ståndpunkt. Av skolrådets ledamöter var särskilt läroverksadjunkten Harald Wagnér tilltalad av den nya geografiläroboken. Den blev också antagen av skolrådet till prövning. Dock riktade vice ordföranden f d rektor K W Hagberg en kritik mot densamma. Han ville dock inte motsätta sig ett försök, om det visade sig, att denna lärobok kunde ge samma konkreta och överskådliga framställning som tidigare använda lä-

roboksarbeten. Den gamle rektorns kritik visade sig snart riktig. Läroboken kom att bjuda på stora svårigheter vid undervisningen. Missnöjet blev starkt. Kritik framfördes mot läroboken och dess metodiska utformning, inte minst av lärare, som företagit studieresor till Danmark (Fredriksberg) och andra länder. Närmast byggde den på amerikanska förhållanden. Men även där förekom kritik mot en sådan undervisningsmetod (Monroe).

Från lärarhåll var man tvungen att tillgripa hjälpmedel, som kunde i någon mån underlätta inlärandet; kartstämplat, ifyllnadskartor, arbetsböcker etc. I Falköping hade jag läroboken ifråga i de båda sista klasserna. Där gick det ju rätt bra, väl beroende på klassens sammansättning, kanske också att jag med ungdomlig energi sökte att göra det bästa möjliga av situationen. Större svårigheter mötte jag från ht 1922 i Göteborg. Göteborgskretsens lärobokskommitté diskuterade geografiundervisningens problematik ingående och publicerade redogörelser i fackpressen om sina resultat. Man uppehöll sig bl a vid den bristande överensstämmelsen mellan den geografiska forskningens resultat och läroböckernas utformning. Man ville ha läroböcker, som lämpade sig för ifrågavarande åldersstadium och med en psykologisk stegring av kurser och språk.

Undervisningen i naturkunnighet påbörjades i klass 3 som ett led i hembygdskunskapen. Närmast behandlade man djur och växter, som hörde den omgivande trakten till. Jag minns än, hur jag på våren i samband med kombinerad tecknings- och naturkunnighetsundervisning upptäckte, att en elev (Lundahl) hade en ovanlig känsla för färg och form. Det var lätt att få växter för undervisningen, därför att en del elever kom ute från landsförsamlingen. Vi företog i både tredje och fjärde klasserna utflykter till Mösseberg, där både undervisningen i naturkunnighet och geografi kom till sin rätt.

Då jag i båda dessa klasser läste i blåbandslokalen, var det svårt att få över undervisningsmateriel. Detta hindrade inte, att jag utnyttjade planscher från centralskolans rika förråd. Liksom vid undervisningen i seminariets övningsskola, samlades denna kring "naturliga" områden. Sålunda tog behandlingen av bisamhället lång tid med teckningar och ett försök till en liten uppsats, som vi gemensamt utarbetade. Jag fick under detta besök av folkskoleinspektören A Th Wahlström, och han var mycket belåten med denna samordning av undervisningen.

Från hösten 1920 tillämpades den nya undervisningsplanen. Ifråga om naturkunnighet blev det inte några större ändringar. Den lärobok

(Berg-Lindén) vi använde, förebådade det nya. Det var bara att gå vidare. Jag fick lämna blåbandslokalen och flytta in i den stora folkskolebyggnaden — i nedre våningen med utsikt mot Järnvägsgatan. För undervisningen i naturkunnighet var detta värdefullt. I femte klassens kurs ingick en del växtfysiologiska försök. Jag radade upp en hel del burkar och provrör i fönstren, där vårsolen påskyndade mina försök med groning, tillväxt etc. Jag hade god hjälp av en botaniklärobok (Henning), som jag använt på folkhögskolan.

I sjätte klassen kom så undervisning om människokroppen och därpå en kurs i fysik och kemi. I dessa ämnen undervisade jag även i fru Qvensels och fröken Jonssons klasser mot att de läste andra ämnen (modersmål, geografi) i min klass. Det var en sorts ämnesläsning i folkskolan. Vi tog upp denna fråga i falköpingskretsen av SAF vid ett möte på våren. Intresset var stort. Jag kom senare att fullfölja uppslaget i Göteborg, men där mötte det motstånd. I en uppsats i Svensk Lärartidning utvecklade jag uppslaget närmare. Eleverna i samtliga de klasser jag undervisade i fysik och kemi var mycket intresserade, och jag har ofta tänkt tillbaka med glädje på denna undervisning våren 1922.

Den grundläggande historieundervisningen ingick som ett led i hembygdskunskapen. Jag minns så väl, hur vi våren 1919 sysslade med stenåldersgravarna och deras problematik. Vi ritade så gott vi kunde, och vi försökte bygga upp modeller. Lämpliga kalkstensbitar hade pojarna inte svårt att få tag i — även under vintern. Någon utflykt till gånggrifterna i Karleby blev det inte av nu. Däremot letade vi reda på hållristningar (älvkvarnar) i Stadsparken.

Vi hade Carl Grimbergs lärobok i historia, men den mesta undervisningen utgjordes av samtal. Eleverna var hela tiden intresserade, och jag sökte på allt sätt hjälpa dem till rätta — vare sig det gällde vikingatåg eller missionsfärder. Den nya undervisningsplanen föreskrev för ämnet historia konkreta berättelser och bilder ur fäderneslandets historia samt till belysning härav ett begränsat antal stycken ur allmänna historien.

I fråga om undervisningen skulle i sjätte klassen den svenska historien repeteras mot en allmänhistorisk bakgrund. Tyvärr var de allmänhistoriska kursmomenten för rikhaltigt tilltagna. Så blev dock inte fallet i Falköping. Den kommitté, som utarbetade historiekursen för det blivande reglementet, och i vilken jag bl a var medlem, tog med ett begränsat antal stycken ur allmän historia (närmast efter bl a Berg-

ströms lärobok, använd i skånska folkskolor i sjunde klassen långt före 1919 års undervisningsplan).

Läroböckerna i historia blev ej reviderade i tillräcklig utsträckning. Och det allmänhistoriska momentet kom i allmänhet inte med förrän in på 1930-talet. Det kan inte hjälpas, att man nu i efterhand gör en jämförelse mellan den ställning, som ledande skolmyndigheter intog till ämnena kristendom och historia. I det förra ämnet skulle undervisningsplanens föreskrifter genast omsättas i verkligheten — men ifråga om den allmänna historien?

Något skulle jag uppehålla mig vid övningsämnen och deras ställning. Särskilda lärare i manlig och kvinnlig slöjd förefanns. I sång fick jag undervisningen utbytt, så att jag läste modersmål en timme under det att en annan lärare sjöng med min klass (1920—22, Axel Grahne, senare folkskollärare och överlärare i Backa, därpå efter inkorporeringen av Backa i Göteborg). Särskild gymnastiksal fanns inte under den tid jag tjänstgjorde i Falköping. Vi fick ha en del gymnastiska övningar i klassrummen och utnyttjade möjligheten till lek och idrott ute i det fria, när väderleken så tillät.

Teckningen intog både före och efter tillkomsten av 1919 års undervisningsplan en uppmärksam plats. I rätt hög grad fick eleverna rita efter föremål, växter o d. Teckningen trädde i övriga undervisningsämnens tjänst, främst då modersmålet (uppsatsskrivning) och naturkunnighet. Vid varje årsavslutning förekom en teckningsutställning, som alltid blev uppmärksam av de besökande. 1919 års undervisningsplan innebar ett stort steg framåt för den svenska folkskolan. I en stad som Falköping märkte man inte så mycket av den nya undervisningsplanen, därför att folkskoleväsendet redan tidigare stod på en hög nivå. Detta var till stor del lärarnas förtjänst. Jag är glad över att jag fick undervisa vid en folkskola under några år, där den nya undervisningsplanen så lätt smälte in i sammanhanget. Jag är glad, att jag fick goda rådgivare vid min första egentliga folkskoleundervisning, främst då Hilding Svensson och Daniel Melin.

Jag är glad över att skolrådets ledande män — främst kyrkoherde Frits Wetterholm och komminister Aron Öman — visade ett så levande intresse för folkskolans undervisning och förståelse för lärarnas arbete.

En pedagogisk entusiasm och arbetsiver utvecklades under dessa år, som det skulle dröja länge, innan jag fick en motsvarighet till under min fortsatta lärarverksamhet.

Hittills har min framställning om Falköpings folkskolor närmast

uppehållit sig vid frågan om den nya undervisningsplanen, och vad den innebar för skolväsendet. Jag har funnit, att den ifråga om modersmålet innebar en nyordning av stora mått. Kristendomsundervisningen, som på många ställen, inte minst i Västsverige, vållade strid, genomfördes här på ett föredömligt sätt med goda läro- och läseböcker samt stor frihet för lärarna att ordna undervisningen på eget ansvar i undervisningsplanens anda. I övrigt anknöt undervisningen i stort till redan befintliga förhållanden.

Redan innan den nya undervisningsplanen tillkom, hade 1918 års riksdag beslutat om genomförandet av obligatorisk fortsättningsskola. Den skulle vara tvåårig och omfatta minst 360 timmar. Den egentliga fortsättningsskolan skulle vara antingen yrkesbestämd eller allmän. Ämnen i den förra skulle vara arbetskunskap, medborgarkunskap och modersmålet, i den senare medborgarkunskap, modersmålet och naturkunnighet.

I Falköping uppsköts undervisningen i fortsättningsskolan höstterminen 1918 (i väntan på den Kungl. kungörelsen) och började först vårterminen 1919. Undervisningen bestreds, som tidigare varit fallet i den frivilliga fortsättningsskolan, av de lärare, som undervisat i sjätte (avgångs-) klassen. Bland eleverna hade uppskovet vållat en del missuppfattningar. Efter en termins uppehåll fick de infinna sig till en obligatorisk fortsättningsskola. Många, särskilt pojkar, hade fått arbeten och kom motvilligt. Detta förorsakade en del besvär vid undervisningen. Med höstterminen 1919 började undervisningen i vanlig ordning med de elever, som på våren lämnat sjätte klassen, och då märkte man inga svårigheter.

Jag hade mycket liten befattning med fortsättningsskolans undervisning, under den tid jag var lärare i Falköping. På hösten 1919 lät jag förmå mig till att överta undervisningen i naturkunnighet (närmast fysik och kemi) i den förut omnämnda pojkklassen. Det var inte så lätt att få en del elever intresserade av undervisningen. En del kom för sent, andra var trötta, kanske hungriga, efter dagens arbete. Den direkta frånvaron var inte så stor. Eleverna var måna om att få betyg för sitt fortsatta yrkesarbete. Under min sista termin i Falköping (våren 1922) påbörjade jag tillsammans med Hilding Svensson en arbetsbok vid naturkunnighetsundervisningen. Den kom att mest syssla med järnets kemi och med järnvägen. De flesta eleverna sökte sig till en mekanisk verkstad eller till järnvägen. Boken skulle vara ett stöd för undervisningen och hade skrivsidor för anteckningar.

Ett annat ämne, som jag kom att syssla med och som kom att bestämna mina studier och min blivande undervisning, var medborgarkunskapen. Häri undervisade jag i en flickklass från hösten 1919. Här mötte man intresserade och vakna elever. God hjälp hade jag också av en lämplig lärobok: Nils Helger "Medborgarkunskap". Förf hade utarbetat denna bok under sin undervisning i den tidigare frivilliga fortsättningsskolan. Där förekom en samhällsundervisning lämpad efter ortens behov med praktiska tillämpningar, framförallt i kommunalkunskap, övningar i att upprätta protokoll, val, stämmor etc. Undervisningen i medborgarkunskap i fortsättningsskolan kom att bli ytterst ingående — mera än i realskolans avslutningsklass och mera konkret utformad.

Eftersom inga läxor förekom i fortsättningsskolan, kunde jag avpassa undervisningen efter det mönster folkhögskolan givit. Där hette ämnena visserligen statskunskap, kommunalkunskap och ekonomilära. Men något av detta återkom i Nils Helgers lärobok, även om den i de första upplagorna mest dröjde vid kommunala frågor, ungefär i den ordning de förekom i en socken. Närmast fick jag en lektion gå igenom de första grunderna av en fråga, och så nästa gång genom samtal höra efter, vad eleverna fattat av det genomgångna. Det blev, vad man kallar för "preparativa förhör". I flickklasserna 1919—1920 gav detta undervisningssätt goda resultat. Jag ägnade nog mest uppmärksamhet åt regering och riksdag, åt riksdagsmannaval och olika valsätt (majoritetsval och proportionella val). Men även de olika politiska partierna och deras program uppmärksammades, liksom kommunalstämma och stadsfullmäktige. Det hade nyss varit stadsfullmäktigeval, när undervisningen började, och jag anknöt till detta. Särskild uppmärksamhet ägnade jag åt röstsammanräkningen enligt proportionella metoden. För att inskräpa hur ett riksdagsval gick till, hade vi anordnat ett fingerat val hösten 1920. Överhuvud sökte jag då och sen allt framgent anpassa undervisningen efter "elevernas mottaglighet och behov" men också efter de aktuella förhållandena. När jag vt 1920 behandlade statsrådet, avgick den Edénska ministären, och Brantings första ministär trädde till. Jag lyckades få tag på en tidning, alldeles innan lektionen började. Så det blev en konkret belysning av en fråga vi nyss behandlade.

I medborgarkunskapen ingick också en kurs i bokföreläsning, ifyllning av de vanligaste postblanketterna, av fraktsedlar och annat. Bokföreläsningssnittet fick jag ht 1919 överta efter den vikarie, som undervisat

i pojkklassen under vårterminen. Han hade påbörjat en kurs i dubbel bokföreläsning, som visade sig allt för svår för eleverna. På överlärares uppmaning förde jag dock kursen till slut. (Vi hade i andra klassen på seminariet genomgått samma bokföreläsning.) I flickklassen och även i följande klasser stannade vi för en enkel bokföreläsning, som eleverna i allmänhet hade mera nytta av. Vårterminen 1922 hade jag endast bokföreläsning i en flickklass. Det var då hela min tjänstgöring i fortsättningsskolan. Jag hade ju sjätte klass och behövde ägna den mina krafter. Hade jag stannat i Falköping, hade jag hösten 1922 fått undervisa de elever, som skulle gå i allmän fortsättningsskola. Från samma tid inrättades också en yrkesbestämd fortsättningsskola i anslutning till handel.

Den 21 april 1922 blev jag vald till ordinarie lärare vid Göteborgs folkskolor. Jag hade trivts bra med skolförhållandena i Falköping, så jag hade inte någon anledning att söka annan tjänst. Närmast var det väl, att mina klasskamrater, den ene efter den andre sökte över till Göteborgs folkskolor. (Vårterminen 1918 tog Göteborg inte in några av de nytexaminerade.) Jag hade sänt in mina papper och tänkte inte så mycket på det hela. Så gick jag — som min vana var — ned till Ranten för att köpa Göteborgs-Posten på lördagsmorgonen. Döm om min förvåning, när tidningen på första sidan omtalade, att folkskolestyrelsen kvällen förut valt ett stort antal lärare. Jag återfann mitt namn och tvenne av mina klasskamrater på topplats. Jag kände mig enkel och glad. Närmast gick jag upp till Lybergs, där jag som vanligt skulle inta min frukost, och talade om det för fru Lyberg och blev vederbörligt gratulerad. Sen gick jag upp till Carl Johan Bäckert, för vi skulle med våra klasser röja upp "uppe på Hästabacken" efter vinterns snö och is. Han ringde upp folkskoleinspektör Wahlström och relaterade mitt val. Nyheten spreds snabbt. — — — En sak låg väl bakom min ansökan och glädjen över utgången. Jag hade veckan före påsk skrivit i studentexamen och blivit godkänd. Den muntliga examen följde. Jag blev godkänd och kunde tänka på fortsatta studier. Det återstod nu endast sex veckor till terminens avslutning. Jag nedlade ett intensivt arbete denna vackra vår. Dels ägnade jag min klass ett betydande arbete, dels repeterade jag inför den kommande muntliga prövningen i studentexamen. När terminen slutade, fick jag besök av flera av skolstyrelsens medlemmar. Jag har redan omtalat, att kyrkoherde Fritz Wetterholm kom och åhörde mina lektioner i kristendom och räkning några dagar före examen. På denna hade jag framförallt komminister

Aron Öman och järnvägstjänstemannen Ernst Sandell som åhörare i alla ämnen. (Den senare hade tidigare åhört min undervisning en hel dag under vårterminen.) Lektionerna gick bra. Jag examinerade i kristendom, räkning, svenska språket och naturkunnighet (fysik). Särskilt på räknetime hade jag många åhörare. Efter examinationen gick vi som sed var till kyrkan för avslutning. Denna förrättades av komminister Öman, som höll ett hjärtevarmt avskedstal (min vän och rums-kamrat Axel Grahne hade valts till ordinarie lärare i Backa, utanför Göteborg). På eftermiddagen hade kollegerna anordnat kaffe i Stads-parken. Överlärare Hilding Svensson avtackade oss och önskade oss framgång i vårt fortsatta arbete i folkundervisningens tjänst. På kväl-len for jag hem. Jag hade min cykel stående i Herrljunga. Det var pingstafton, och det kändes egendomligt att ha avslutat lärartjänsten i Falköping.

Mina tankar gick ofta tillbaka till min klass i Falköping och till mi-na medlärare. Jag hade upplevt några av mina bästa år där. Med stort intresse hade jag gått in i min uppgift. Med tillfredsställelse kunde jag lämna mitt arbete. Särskilt går mina tankar till överläraren Hilding Svensson och hans insatser för skolväsendets ledning. Det gällde inte bara det yttre arbetet utan ännu mera "skolans inre arbete". Jag har tidigare talat om, vad han gjort för att göra mig bekant med Falbyg-den — dess historia och geografi. Detta intresse mötte gensvar hos oss unga. Hans hem stod alltid öppet för oss, som så väl behövde avspän-ning och uppmuntran i vårt arbete — inom och utom skolan. Hilding Svensson var en hängiven beundrare av Karl Arvid Westling och hans arbetssskolebetonade idéer. Han tillhörde den krets av lärare, som ti-digt slöt upp kring den av Westling utgivna tidskriften "Skola och sam-hälle". Vad den senare kom att betyda för mig, vill jag här tacksamt erkänna. Men Hilding Svensson hade också öppen blick för nödvän-digheten av att lärarna fortbildade sig. "Vi har bara fått en början, nu gäller det att bygga vidare", sade han. Han införlivade de små Natur-och Kultur-böckerna i sina bruna band med skolans referensbibliotek. Att jag bedrev studier för studentexamen var han en av de få som kände till. Han uppmanade mig att fortsätta, och han följde mina aka-demiska studier med varmt intresse. Samarbetet med honom gav mig mycket. Det var år av arbetsglädje och gott samarbete i Westlings an-da, som jag särskilt minns av min tid i Falköping.

4. Från Lödöseskolan till Östra realskolan

Lödöseskolan 1922—1927.

Våren 1922 hade jag blivit vald till ordinarie lärare vid Göteborgs folkskolor. Efter att ha följt ut min sjätte klass i Falköping vidtog mi-litärtjänstgöring under juni—juli. Jag begärde tjänstledighet från den-na, så fort jag ryckt in och erhöll den för att delta i de muntliga pro-ven i privatiststudentexamen (8—15 juni). Jag blev godkänd och reste tillbaka till Skövde för att fortsätta min tjänstgöring där. När jag reste hem över midsommar, gick jag upp till mitt rum på Eriksgatan, bytte ut min uniform mot civil kostym och tog med mig en del av mina böc-ker hem. Jag fann då, att det kommit en del brev, bl a ett från Göte-borgs Folkskolestyrelse. I detta fick jag reda på att jag blivit placerad i Redbergsdistriktet. Detta hade jag inget emot. Jag hade bl a tänkt att begära tjänstgöring i Bagaregårdsskolan. Detta hade inte blivit av, och jag vidtog inte heller nu några åtgärder i denna riktning. Jag hade min militärtjänstgöring framför mig och hade lovat att läsa matematik med ett par gymnasister. Jag visste inte heller, om jag skulle begära tjänstledighet eller ej. I så fall hade jag för avsikt att läsa matematik, fysik och kemi i Lund, där jag sommaren förut deltagit i en kurs i fy-sik och kemi med stipendium från Falköpings stad.

Händelserna utvecklade sig i annan riktning. Jag läste från slutet av juli in i augusti med de båda ynglingarna och njöt av sommarens skön-het och behag. Så inträffade en beklaglig händelse. Min far blev sjuk, och läkarna var till en början ej på det klara med hans sjukdom. Jag måste avbryta läsningen och delta i arbetet hemma på gården. Detta höll jag på med ända till kvällen, innan vi skulle börja i Göteborg. Först sen jag rest, blev det klart med proven, och de visade på tyfoid-feber. Jag fick stränga order från läkaren, att om jag kände minsta

obehag eller feber, skulle jag uppsöka läkare. Då sjukdomens art ej klarlagts, innan jag hade måst resa, var det intet att göra åt saken. De första dagarna höll jag mig så isolerad som förhållandena medgav. Intet inträffade med mig, och min fader fick en länssköterska, som skötte om honom på bästa sätt. I slutet av september var han återställd.

Vid uppropet nere på Folkskolestyrelsen visade det sig, att jag hade blivit placerad på Lödöseskolan. Detta var en nybyggd skola, nytt emot Kullagerfabriken. Skolan hade endast varit i bruk ett år, och den var utrustad med alla nyheter man kunde vänta vid denna tid. Så reglerades uppvärmningen med termostat — vilken dock klickade ibland. Lokalerna var praktiskt och hygieniskt inrättade. Nu låg den bara så långt bort. Från spårvagnshållplatsen vid S K F tog det nog fem minuter att komma fram till skolan.

För mig var det en besvikelse att ha blivit placerad så långt borta. Men det var också vissa givna fördelar, som naturligtvis gällde hela Redbergsdistriktet. Här rådde en stark folkblandning — alla landskap i Sverige var så gott som representerade. Inte minst fanns det ett starkt västsvenskt inslag. Skaraborgare fann jag snart ganska många, ja, flera från mina trakter.

Vid uppropet träffade jag överläraren i distriktet Enoch Andersson. Han var seminariekamrat med min lärare i folkskolan. Jag kände igen honom efter ett fotografi, som Nat hade på sitt skrivbord, och kunde därför styra kurs på honom. Han var införstådd med svårigheterna på Lödöseskolan och omtalade bl a, att skolköket brukade koka gröt åt lärarna, om de så ville. Det var ju omöjligt att resa in till stan på alla frukostraster åtminstone. Han omtalade också, att jag skulle få extralektioner, men jag förklarade, att jag inte ville ha några. Jag hade även i Falköping avböjt tjänstgöring i fortsättningsskolan i så hög grad, som förhållandena medgav. Jag ville samla mig inför det nya arbetet och var glad, att jag fått en tredje klass.

Nu vidtog en nyhet, som jag ej mött tidigare. Duplikationen. Två lärare hade gemensamt klassrum. Detta system följde mig under de fem år jag tjänstgjorde vid Lödöseskolan. Som tur var, hade jag A-tur under fyra år, d v s jag började kl 08.00 fm. Sen var det 3 timmar läsning, så rast, som kunde variera mellan en och tre timmar. Nu kunde man läsa i en del salar, som stod tomma. Vidare hade vi en utmärkt naturkunnighetssal, och denna kunde man vid behov utnyttja. Hur som helst så blev tjänstgöringen inte så arbetsfylld, som man kunde anta. Det främsta hindret var att båda lärarna måste använda samma svarta

tavla. Åtminstone hälften måste vara fri efter en lektion. Med den arbetsskolebetonade undervisning jag använde mig av — redan nu — stötte det på svårigheter främst i modersmålet och geografi. (I tredje klassen var det väl närmast hembygdsundervisning, men en viss form av geografiundervisning började på vårterminen, mera härom senare.) Duplikationen medförde en viss fördel med de långa rasterna. Man kunde fara in till staden och äta frukost, gå i affärer etc och gå på föreläsningar. Det senare begagnade jag mig av i stor utsträckning.

Nu hade jag inte gjort några framställningar om schemat och var därför rätt förvånad, när tillsynsläraren M Nath Palm på första lördagens morgon presenterade mig ett schema, som översteg mina djärvaste förväntningar. Jag hade fått hela torsdagseftermiddagen och delar av fredagseftermiddagen lediga. När jag så kunde resa hem på måndags- och onsdagsrasterna, fann jag snart, att det gick utmärkt att hinna med geografiföreläsningarna. Det hade jag inte väntat. Längre fram fick jag överlärarens medgivande att lägga två timmar på lördagseftermiddagen till den långa måndagsrasten, som nu decimerats till en timme — alldeles tillräcklig för att äta gröt och smörgåsar och ändå hinna med att "lufta" sig. En fördel var, att vi hade tillgång till orörd natur alldeles utanför skolan. Utmärkt för rekreation och för undervisningen.

I Falköping hade jag övertagit en tredjeklass. Nu (ht 1922) fick jag motta en klass från början. Eleverna kom i huvudsak från två lärarinnor i småskolan, Johnson och Edvinsson, samt en del extra tillskott utifrån. De som kom från Lödöseskolan var väl förberedda, och lärarinnorna ifråga tillhörde dem, som gjorde sin plikt i alla stycken. Eleverna kom till allra största delen från arbetarhem. Föräldrarna — åtminstone fäderna — var till största delen knutna till SKF eller till Gamlestadens fabriker. Jag kom att träffa flera av dem under de fem år jag var verksam inom detta distrikt.

De elever, som jag fick motta på hösten 1922, följde klassen fram till avgångsprovet vt 1926. Endast en (kanske två) överfördes till en särskild klass, där Vendela Andersson övertog undervisningen. Denna klass var avsedd för elever, som hade svårigheter i vissa ämnen utan att vara lämpade för hjälpklass. Överlärare Enoch Andersson lade stor vikt vid, att dessa elever skulle få vanligt avgångsbetyg, genom att de undervisades i mindre klasser, där lärarna på allt sätt beredde dessa elever all möjlig hjälp och uppmuntran. Han fick ett par av distriktets främsta lärare, förutom Vendela även Torsten Palmqvist i Bagaregårdsskolan att överta denna undervisning. Ett gott val!

Resten av eleverna gick så kvar i klassen fram till avgångsprovet vid vårterminens slut 1926. En elev hade övergått till Östra Realskolan, och enligt vad jag senare fick veta, hade det gått bra för honom där. Till den ursprungliga elevuppsättningen kom så en del elever från en parallellklass, som jag duplicerat med. Dessa nytillkomna smälte väl in med den tidigare stommen.

Avgångsprovet vt 1926 var för mig en nyhet. I Falköping hade vi inte haft sådana prov, men de infördes senare och hade ingående diskuterats under min vistelse där. Göteborgsproven hade återopats som mönster, men en del lärare och skolstyrelseledamöter hade kommit med invändningar. Mycket berodde naturligtvis på de lärare, som tjänstgjorde som "censorer", som det högtidligt nog skulle heta. Eftersom jag tillhörde den yngre läraruppsättningen, hade jag inte varit och prövat på att vara "censor".

Vt 1926 fick jag K A Olofsson från Kvarnbergsdistriktet och Hugo Streiffert från Örgryte. Olofsson ledde proven. Jag var tidigare bekant med honom från seminariet och från Lärobokskommitténs arbete under de senaste åren. Både rättskrivnings- och räkneprovet gick bra. De flesta skrev felfritt och räknade alla talen. Jag minns än idag, att en av de bästa eleverna, skrev 6 fel i rättskrivning och räknade 3 tal felaktigt. Antagligen hade han skrämts upp för proven. Han gjorde en mycket god insats, när han hördes på några muntliga uppgifter, närmast i naturkunnighet. Censorererna var eniga med mig, att han skulle godkännas med de betyg, jag föreslagit. Efter proven bjöd de lärare, d v s undertecknad, Ester Hermansson och Elvira Svensson, som hade haft prov i sina klasser, censorerna på kaffe i det trevna lärarummet. Vi kom överens om att ryktet om avgångsprovets svårighet var betydligt överdrivet. Dock minns jag från senare år, att det förekom prov, som var ytterligt krävande för läraren ifråga. Själv var jag aldrig med om detta, vare sig som undervisande eller prövande lärare.

Ht 1926 fick jag en ny tredje klass i Lödöseskolan. Jag hade begärt att få förflyttning till annat distrikt, men denna begäran blev avslagen. Den nya klassen hade sämre underbyggnad än den tidigare, framförallt var den ur social synpunkt vanlottad. Flera kom från de nödbostäder, som byggts i kvarteret "Tonfisken". Nu fick jag också B-tur vid duplikationen. Jag hade denna klass endast ett år. På våren 1927 fick jag förflyttning till Götaberdsdistriktet, där min hustru tjänstgjorde.

I Göteborg fick jag helt bygga upp min undervisning efter den nya undervisningsplanen av 1919. Undervisningsplanen innebar framsteg i

pedagogiskt och metodiskt hänseende. Framst framträdde förbättringarna ifråga om modersmålsundervisningen. Här kom en psykologiskt och pedagogiskt betingad stegring av de olika delarna inom ämnet, utan att enheten uppgavs. Diskussionen kom att — liksom senare under 1950-talet — knytas till tala, läsa, skriva. Talövningarna skulle inte som tidigare bli en del av läsningen, ett referat av denna. Dessa övningar skulle inta en självständig ställning, förbereda för läsövningar och skrivövningar. Från början mycket enkla försök att lära eleverna att tala om vad de såg eller upplevat, skulle de undan för undan stegras och i de högre klasserna utgöra grunden för små anföranden eller föredrag. De skulle helt naturligt utgöra grunden för den förberedande uppsatsskrivningen.

Läsövningarna kom framförallt att berika elevernas ordförråd och direkt anknyta till talövningarna och den skriftliga framställningen. Med 1919 års undervisningsplan blev inte högläsningen längre förhärskande — även om den länge behärskade läsövningarna. Nu kom också övningar i tyst läsning och läsning av böcker från skolbiblioteket.

Läseböckerna var — åtminstone i början — desamma som tidigare. Varje elev hade ett eget exemplar av Folkskolans läsebok, parallellupplagan. Uppdelningen av stoffet var väl bäst avpassat i del I för tredje klassen. Däremot innebar uppdelningen av geografiska läsestycken i del 2 och av historiska i del 3 både fördelar och nackdelar. Fördelaktigt var, att vi hade god tillgång på bredvidläsning. Framst då Nils Holgerssons resa och Svenskarna och deras hövdingar.

Språkbyggnadsövningarna innebar en nyhet, även om enstaka lärare tidigare tillämpat liknande övningar. Nu fick vi i Rydén-Fribergs "Vårt modersmål" en väl avvägd lärobok med lämpliga övningsuppgifter. Genom dessa övningar lade man en god grund för den sammanfattande undervisningen i språklära i sjätte klassen.

Uppsatsskrivningen kom inte till sin rätt i den nya undervisningsplanen. Beaktansvärda reformförsök hade även här enstaka lärare gjort. I Göteborg tog lektor Edgar Sjö Dahl upp frågan i Folkskolestyrelsen. Han ansåg, att en uppsatsövning var fjortonde dag borde förekomma i den egentliga folkskolan. Jag får säga, att eleverna i stort sett var mycket intresserade av uppsatsskrivningen, särskilt som denna ofta var förenad med teckningar i anslutning till ämnet.

Den grundläggande uppsatsskrivningens problem har jag brottats med under åtskilliga år. Uppsatsförberedelserna i seminariets övningskola tog jag inte allt för starka intryck av, vare sig det t ex gällde ana-

lysen av en tavla, som de små eleverna i klass 4 eller 5 senare skulle beskriva. Inte heller övningarna med de s k fria uppsatserna gav mig något för min kommande undervisning.

I Göteborg fortsatte jag, som jag börjat tidigare. Vid skrivningen, både — rätt- och uppsatsskrivning — sökte jag vid min undervisning nå fram till ett "centralt" ordförråd. Det var de vanliga, enkla orden vi i främsta rummet skulle använda och lära oss stava rätt. Tidigare och kanske allt framgent var det enstaka, svårare ord, som dominerade undervisningen. I början av 20-talet framförde Carita Hassler tankar om ett centralt ordförråd, kring vilket rättskrivningen skulle koncentreras, och rättskrivningsläror utarbetades efter dessa principer. Men även med den lärobok vi hade i Göteborg (Hedberg-Lindskog) gick det bra med försöket att nå fram till ett centralt ordförråd. Jag kom längre fram att hävda, att dessa synpunkter skulle tillämpas vid inträdesproven till realskolan, både som representant för folkskolan och senare för läroverken.

Efter 1919 tillkom också en del läroböcker i uppsatsskrivning. Vi slapp lyckligtvis dessa och var hänvisade till "muntlig" förberedelse. Den grundläggande uppsatsskrivningen måste bygga på talövningar och genomgång i klassen.

Jag har dröjt utförligt vid modersmålsundervisningen. 1919 års undervisningsplan hade betytt oerhört mycket för detta ämne. Vi fick en konkret och modern undervisning, som lämpade sig väl för de unga. I metodiskt hänseende stod denna undervisning i folkskolan högt — inte minst då språkbyggnadsövningarna.

Hade jag tidigare tänkt att fortsätta mina studier i matematik, drogs jag nu under min tjänstgöring, både i Falköping och i Lödöseskolan, till modersmålet. Jag fann dock, att det var så gott som omöjligt att kunna klara föreläsningarna i nordiska språk. De krävde, att man hade tid till förfogande. Jag fick skjuta saken på framtiden. Dock fick jag vt 1926 tillfälle att genomgå kursen i svensk språkhistoria, som professor Nat Beckman välvilligt förlade till kvällstimmar.

Något skall jag väl dröja vid undervisningen i räkning (matematik). Denna hade reformerats, redan innan 1919 års undervisningsplan tillkom genom Larsson-Lundahls räknelära, ett häfte för varje årskurs. De stora talen från Bergs räknelära hade decimerats. Både i Falköping och Göteborg hade jag Larsson-Lundahls läroböcker, och övningarna var överskådliga och lättillgängliga för eleverna. Kanske att de var för mekaniska, men gav man sig tid till en noggrann genomgång, kunde

man rycka eleverna med sig och få till stånd en väl avvägd självverksamhet.

Hembygdsundervisning hade förekommit i de båda lägre klasserna i folkskolan. Nu i tredje klassen gällde det att föra undervisningen vidare, att behandla omgivningen från skolrummet ut till det samhälle, där vi hade vår hemvist. En god hjälpreda hade vi i Sjöholm-Goës Handledning i hembygds-kunskap del 3. Den bjöd på goda uppslag. I Göteborg hade man upptagit genomgång av vissa geografiska grundbegrepp, flod, vik, berg, å etc. Under höstterminen hade jag god tid för detta och god hjälp av att vi hade orörd natur utanför skolan. Sen vi varit ute och vandrat en stund, gick vi in och ritade i våra arbetsböcker. Jag tror, att detta bidrog till att lägga en konkret grund inte minst för geografiundervisningen. Men eleverna blev under dessa utflykter även förtrogna med de vanligaste växterna i skolans omgivning. Under vårterminen övergick hembygdsundervisningen till att behandla landskapen kring Göteborg, deras historia och geografi samt växter och djur. Till denna undervisning återkommer jag i samband med de skilda skolämnena.

Geografiundervisningen i egentlig mening började under vårterminen i tredje klassen. Vi använde liksom i Falköping Holmén-Thomé-Bruces lärobok. I lärarkretsar hade kritik riktats mot denna lärobok, bl a vid Skara stifts lärarmöte sommaren 1922. En framstående lärare hade studerat geografiundervisningen i Danmark, bl a i Fredriksberg. På sina erfarenheter från denna studieresa framförde han kritik mot den nya läroboken. Denna kritik mottogs ytterst onådigt. Även i Göteborg iakttog jag, att en del äldre lärare uttalade sig med stor försiktighet om geografiundervisningen och ogärna ville ta ställning till den nya läroboken. Jag började använda den på våren 1923. Men hänvisningarna till kartan ifråga om gränser, floder, sjöar, berg och städer kunde vara nog så bra, men ur inlärningssynpunkt lämnade de eleverna rätt hjälplösa. Den uppsats om varje landskap, som ingick i läroboken, var för svår för små tredjeklassare. Kravet på att läroböckernas språk skulle stegras undan för undan, hade inte beaktats; i denna som i många andra läroböcker. Vad som förvånar är att inte Sigfrid Almqvist omarbetade sina läroböcker omedelbart (en reviderad upplaga kom senare). I Göteborg hade Axel Hagnell på Skriv- och ritförlaget iordninggjort kartstämplor, som tog upp de geografiska faktorer, eleverna skulle uppsöka på sina kartor. Kartstämplarna mottogs välvilligt av lärarkåren. De kom att befrämja ett arbets-skolebetonat un-

dervisningssätt. Folkskolestyrelsen gjorde i ordning kartritningsböcker, som eleverna kunde köpa för 10 öre. I dessa fick eleverna instämplade kartbilder, som sedan kunde komma till mångsidig användning, inte blott till att rita ut floder och sjöar utan även geologiska och ekonomiskt-geografiska förhållanden. Hade man inte haft tillgång till förträffliga hjälpmedel, t ex här omnämnda kartstämplor, arbetskartor etc, så hade resultatet av geografiundervisningen åtminstone för de mindre begåvade elevernas del blivit ringa. Det pedagogiska intresset för geografiundervisningen var livligt. Man väntade på att nya läroböcker skulle komma, som motsvarade "barnaålderns mottaglighet och behov". Och de kom. Professor Helge Nelson i Lund och seminarielärare Elvi Rydefelt i Stockholm gav ut en lärobok, och något senare kom seminarielektor Sven Swedberg och överlärare Axel Hagnell, båda i Göteborg, med en lärobok, som förf till dessa minnesanteckningar recenserade i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning i slutet av aug 1926 — lagom till höstterminens början. Läroböckerna blev en framgång. Både Nelson-Rydefelts och Swedberg-Hagnells arbeten erbjöd en överskådlig och lättillgänglig framställning. De kom att innebära betydande lättnader ur inlärningssynpunkt. Den svårösta läroboksfrågan i geografi fick en lösning, som man knappast vågat hoppas på. Jag kom att under åren 1927—1933 använda Swedberg-Hagnells lärobok vid undervisningen.

Naturkunnighetsundervisningen följde i Göteborg samma linjer som i Falköping. Med 1919 års undervisningsplan hade man övergivit det gamla systemet däggdjur, fåglar etc och lät växter och djur komma in i ett för barnen mera fattbart sammanhang. Man fick också möjligheter till en samordnad undervisning med ämnet geografi. Möjligheterna att anordna växtfysiologiska försök försvårades av duplikationen.

Ifråga om historieundervisningen hyste männen bakom 1919 års undervisningsplan högt spända förhoppningar. Man skulle börja med hembygdens historia som en del av hembygdsundervisningen. Under de följande tre åren skulle Sveriges historia genomgå. I sjätte klassen skulle den svenska historien repeteras mot en allmänhistorisk bakgrund. Tyvärr var de allmänhistoriska momenten för rikhaltigt tilltagna. Grimbergs historia utgjorde naturligtvis en förbättring mot den tidigare Odhners. Men någon revidering av Grimbergs lärobok vidtogs inte efter tillkomsten av 1919 års undervisningsplan — först 1933. Och någon lärobok i allmän historia fick vi inte förrän in på 30-talet. Naturligtvis går det att undervisa i ett ämne som historia utan lärobok —

men med arbetsbok för anteckningar om det genomgångna och med teckningar.

På Lödöseskolan tillämpade jag detta undervisningssätt. I lärarkåren diskuterades situationen, men ännu kom inga initiativ vare sig från skolmyndigheterna, läroboksförfattarna eller lärarna. Men debatten gick vidare.

Undervisningen i kristendom har jag ingående behandlat vid min skildring av förhållandena i Falköping. I Göteborg tedde sig undervisningen i kristendom rätt likartad. Kanske att läroböcker och textupplagor tedde sig svårare för barnen. Kanske var de mera lika de läroböcker, som använts före 1919. Här fick vi i klass 3 börja med Hernalders Berättelser ur bibeln, i sjätte klassen kom så Holmqvists lärobok i kyrkohistoria. Någon läsebok hade vi inte. I Falköping hade vi haft Carl Edqvists läroböcker och Joh:s Johanssons Guds rike och Livsbilder. Särskilt den senare var en förträfflig läsebok för sjätte klassens elever, som började bli vuxna och ville lära känna kristna gestalter, som brottats med livsproblemen.

Den sammanfattande översikten av den kristna tros- och livsåskådningen lyckades man aldrig lösa. I Falköping hade vi lärt in en del bibelspråk och psalmverser (efter fritt val). I Göteborg fick eleverna i sjätte klassen skaffa sig en av Folkskolestyrelsen utarbetad samling bibelord och psalmverser — alldeles för rikligt tilltagna i förhållande till tiden, då också det kyrkohistoriska momentet skulle tillgodoses. Jag kom att använda denna "textbok" tvenne gånger, 1926 och 1931.

Mina akademiska studier

Jag hade fått ett bra schema vid Lödöseskolan läsåret 1922—1923. Detta möjliggjorde för mig att följa föreläsningar och övningar i geografi vid Högskolan. Där föreläste professor Otto Nordenskjöld under höstterminen 1922 över "Ekonomisk geografi" och "Det nya Europa", under vårterminen 1923 över ämnet "Allmän klimatologi och växtgeografi". Dessutom förekom varje torsdag kl 16.00—18.00 geografiska övningar uppe på institutionen. Dessa övningar var rätt krävande. Det gällde att hinna med. Höstterminens övningar, som mest bestod i kartkunskap, skulle motsvara fordringarna för ett betyg, vårterminens, som ledde fram till en geografisk uppsats, motsvarande vad som krävdes som seminarieuppgift för två betyg. Jag skrev en uppsats om "Falbygden" och hade där att använda förutom den topografiska kartan även den geologiska. Till denna fanns en värdefull beskrivning, författad av

geologen Henrik Munthe. Denne förf hade jag mött tidigare i en skrift "De geologiska grunddragen av Västgötaberget och deras omgivning", som jag haft som enskilt arbete i geografi under tredje året på seminariet. Läger man därtill, att jag under sju terminer tjänstgjort som lärare i Falköping, var jag väl rustad att gå i land med min uppsats. Jag arbetade intensivt på densamma under de dagar, som följde på skolavslutningen våren 1923 (utställningsvåren) och kunde fara ut till professor Nordenskjöld och överlämna min uppsats den 12 juni, innan jag samma dag reste till mitt föräldrahem för att vila upp och läsa in geografikursen.

I början av oktober 1923 tenderade jag den allmänna geografien (närmast klimatologi och morfologi), samt i början av februari 1924 den speciella beskrivande delen av ämnet. Bägge tentamina räckte ungefär två timmar. De var krävande men intressanta. Professor Nordenskjöld var sträng men rättvis. Jag följde senare en föreläsningsserie av honom om "Valda kapitel av geomorfologien" — en serie som gav mig mycket och som kom att bli till stor nytta för mig vid undervisningen. Han behandlade bl a uppkomsten av olika sjö- och daltyper med exempel från västsvensk geografi, t ex Sävås utformning. Mot slutet av denna föreläsningsserie behandlade prof Nordenskjöld frågan om "kontinenternas utveckling", där han främst uppehöll sig vid Alfred Wegeners teori. Denne forskare hade hösten 1922 inbjudits av Geografiska föreningen i Göteborg att föreläsa över sin teori. I den följande diskussionen deltog bl a professor Nordenskjöld.

Wegeners teori hade vi också mött i de föreläsningar, som dåvarande docenten Hans Pettersson höll i oceanografi hösten 1922 och våren 1923. För mig var det mycket intressant att följa dessa elegant framförda föreläsningar. Vi mötte ofta i Handelstidningen uppsatser av Hans Pettersson, som jag läste med intresse och som jag länge samlade på.

Tillsammans med en klasskamrat, Rikard Lindahl, som året förut avlagt studentexamen som privatist och nu var ordinarie lärare vid Göteborgs folkskolor, gick vi på engelska 1922—1923, väl inte i avsikt att avlägga någon examen men för att "rusta" upp våra språkkunskaper. Lindahl läste filosofi för professor Malte Jacobson och kom senare att disputera på en avhandling "Inlärningsprocessen"; blev docent och senare rektor vid manliga folkskoleseminariet. Vi skulle nu på vt 1923 börja med ämnet pedagogik, och detta krävde litteratur på engelska. Vi hade därför beslutat att gå med på lektor Greenes öv-

ningar och ev delta i professor Sundéns proseminarieövningar.

För lektor Greene läste vi dels klassisk, dels modern engelsk litteratur. Sålunda kom vi att gå igenom Shakespeare: *The Merchant of Venice*, under höstterminen, och *Twelfth Night* under vårterminen. I modern engelska läste vi Galsworthy *The Inn of Tranquillity*, Stevenson *Kidnapped* och Wells *Love and Mr Lewisham*. När jag nu går igenom dessa exemplar, finner jag, att där finns rikligt med anteckningar i marginalen. Lektor Greene gjorde kommentarer på engelska, vi fick rikligt med synonymer, omskrivningar och uttalsanvisningar. Vi var rätt många deltagare i dessa övningar, men var och en fick läsa någon gång under timmen. För mig personligen utgjorde dessa lektioner en värdefull omväxling med mitt skolarbete. I någon mån skulle uttal och ordförråd kunna komma till användning för ev lektioner i högre avdelningen. Men jag var inte ute efter extra lektioner. Än så länge räckte det med vanlig tjänstgöring.

På proseminariet för professor Sundén behandlade vi en del dikter av Keats (*Odes, lyrics and sonnets, ed Hills*). Längre uppehöll vi oss vid "Ode to a nightingale". Vi fick försöka översätta denna dikt från poesi till poetisk prosa, vi fick till uppgift att undersöka versbyggnad och typiska stildrag. Därpå fortsatte seminariet att behandla "To Autumn" och "Ode on Melancholy".

Vårterminen kunde varken Lindahl eller jag ägna oss åt engelskan i så hög grad som tidigare. Professor G A Jaederholm började sin ett-betygskurs i pedagogik. Då vi beslutat oss för att ägna grundlig tid åt detta ämne, fick vi ta upp arbetet med pedagogiken på allvar. Där förekom kursförhör, som det var värdefullt att klara av.

Den följande tentamen blev då lättare. Jag hade turen att komma upp i förhöret redan första gången (föreläsningspsykologien) och hade sen nöjet att vid följande förhör ta ströfrågor. Kursen slutade i rätt god tid på våren, så man kunde ägna sin tid åt annat (utställningsvåren 1923).

Men nu gällde det att få tid för att genomgå tvåbetygskursen på höstterminen. Jag talade vid tillsynslär M Nath Palm, att han skulle försöka att få fredagseftermiddagarna lediga för mig även nästa år. Laborationerna omfattade hela fredagseftermiddagen och påföljande lördag, om så behövdes. Det var ytterst sällan, att detta inträffade. Vi laborerade två och två (Lindahl och jag) och gjorde anteckningar, varefter vi fick lämna in protokoll till psykologiska institutionen.

På vårterminen (1924) vidtog så en kurs i statistiska metoders bruk

i psykologi och pedagogik med räkneövningar. För psykologiska institutionen gav överläkaren vid Göteborgs Hospital med dr Ernst Göransson en föreläsningsserie med demonstrationer i allmän psykiatri, omfattande 5 dubbeltimmar (onsdagar).

När denna kurs var över, var det tid att börja tentamensläsningen. Jag hade bl a fått Monroe: History of Education, där särskilt de allmänna inledningarna var mycket givande, inte minst för den som skulle ta med historia som huvudämne i examen. Förutom socialpsykologi hade jag upptagit religionspsykologi som specialområden. I religionspsykologi fick jag William James "Den religiösa erfarenheten" och Boehmer "Luther im Lichte der neueren Forschung" som kurslitteratur.

I slutet av maj gick vi upp och tenterade. Vi fick 15 frågor som vi fick tänka igenom under tre timmars tid, varefter vi fick gå in till professor Jaederholm. Han valde då ut vissa frågor, som vi fick redogöra för. Lindahl hade fått huvudsakligen psykologiska uppgifter, jag undervisningshistoriska och socialpsykologiska problem. Båda fick vi 2 1/2 i tentamen.

På höstterminen 1924 utarbetade jag en uppsats i pedagogik "Grunddragen av den svenska yrkesundervisningens utveckling". Sedan jag lämnat min uppsats, skrev professor Jaederholm in tre betyg i ämnet pedagogik i tentamensboken. Ytterligare ett ämne var avslutat. Jag följde, liksom mina kamrater från tvåbetygskursen, seminarieövningarna i psykologi (Rignano, The Psychology of Reasoning). Med ett ämne till kunde jag till julen 1924 få ut en fil kand-examen.

Mina studier i historia började ht 1923. Professor Helge Almquist höll då en föreläsningsserie "Inledning till historiens studium". Kursen var grundlig och gav en allmän orientering över ämnet, över olika grenar av historien, över källor och källkritik etc.

Denna föreläsningsserie följdes under resten av ht 1923 av några föreläsningar om "Grundläggningen av den svenska frihetstidens statskick", vilken så under vt 1924 och ht 1924 följdes av en intressant och givande föreläsningsserie "Frihetstidens första skede" fram till 1727, så följt av "Frihetstidens historia", som förde fram till 1734, hattpartiets första framträdande. Professor Almquist belyste både den ekonomiska politiken och den utrikespolitiska situationen. Jag har haft stor nytta av dessa föreläsningar, inte bara i tentamen (mag o lic ex) utan framförallt vid undervisningen på gymnasiet.

Professor Almquist invaldes i riksdagens andra kammare vid valet

1924. Han uppehöll under riksdagstiden halva tjänstgöringen (prosem och sem) under det att lektor Nils Wimarson (min examinator i historia i priv stud ex) uppehöll föreläsningsskyldigheten med föreläsningar över ämnet. "Det europeiska statssystemet under reformationskrigens skede." Höstterminen 1925 uppehöll professor Almquist sin tjänst i vanlig ordning. Han föreläste då om "Svensk historiografi" från 1700-talet. Denna ytterligt intressanta serie fick för mig ett dubbelt värde, eftersom jag nu påbörjat mina studier i litteraturhistoria. Den utgjorde också en grundlig genomgång och kritisk värdesättning av frihetstidens historieskrivning med Dalin, Botin, Lagerbring, Hallenborg och Friedrich Rühs, som med sin "Geschichte Schwedens" gjorde det första försöket att behandla svensk rikshistoria under de pfalziska kungarna. Vid årsskiftet 1925—1926 utnämndes professor Almquist till riksarkivarie. Det var med saknad jag mottog underrättelsen om hans utnämning, samtidigt som jag uppskattade, att han blivit satt som vårdare av det historiska källmaterialet.

Hans förtrogenhet med detta hade vi gjort bekantskap med under de proseminarier han hållit från vt 1924 fram till ht 1925, och i vilka jag deltagit.

Dessa övningar berörde händelser i svensk historia från Arboga artiklar, Brömsebrofreden men också en del problem i allmän historia, t ex Freden i Nickolsburg och Bismarcks avgång.

Vårterminen 1925 ägnades proseminarieövningarna helt åt den gustavianska tiden. Sålunda tog vi upp Gustav Maurits Armfelts brev från Gustav III och jämförde dessa med memoarer från samma tid. Senare behandlade seminariet Protokollen vid 1789 års riksdag och en annan gång Förmyndarregeringen på 1790-talet, för att avsluta terminens övningar med en analys av Riksdagen i Norrköping 1800. Höstterminen 1925 ägnades åt ekonomiska problem.

Höstterminen 1924 hade jag börjat delta i den kompletteringskurs i latin, som Högskolan gav för studenter å reallinjen. Den fortsatte och avslutades på vårterminen. Jag hade i början på dec 1924 tenterat för professor Almquist i historia för ett betyg. Fick 1 1/2 efter en kort men intressant tentamen; en av de bästa jag varit med om. Jag slutade på Lödöseskolan halv två en lördag (5 dec 1924) och klockan två var jag uppe i professor Almquists bostad på Kungportsavenyen. Jag fick huvudsakligen tre stora frågor: Stedingks memoarer (källkritik), tillkomsten av den kanoniska rätten, lantmannpartiets uppkomst. Efter några ströfrågor började professor Almquist att diskutera ämne för

trebetygsuppsats. Det var en glad gosse, som gick ned till Parkserveringen för att inta sin middag och möta sin blivande hustru.

På fem terminer hade jag avlagt en fil kand men dessutom uppehållit min lärartjänst. Det gav mig en viss trygghet för framtiden. Jag beslutade mig för att rikta in mig på fil mag, väl medveten om att denna krävde mera med sina fasta ämnen. Jag beslutade mig för att nu först — efter latinkursen — avsluta historieämnet. Sen skulle modersmålet bli föremål för mina studier. Men detta skolämne bestod av tvenne akademiska läroämnen, nordiska språk och litteraturhistoria. Föreläsningarna (kurserna) i nordiska språk låg så, att de var mycket svåra att bevista för den som hade tjänstgöring — och i alldeles särskild grad för den som tjänstgjorde så långt borta. Tillsammans med en kamrat Gustav Johansson (tjänstgjorde i Karl Johan) gick vi en eftermiddag hösten 1925 upp till professor Nat Beckman och frågade, om inte kursen i svensk språkhistoria kunde läggas på eftermiddagarna (kvällen). Professor Beckman gick med på detta, och så kunde jag vårterminen 1926 genomgå denna intressanta kurs. Kursen i fornisländsk grammatik fick jag tillfälle att genomgå hösten 1927.

I litteraturhistoria var det lättare att delta i föreläsningarna. Jag åhörde professor Otto Sylvans föreläsningar och kurser under de följande terminerna och skrev en tvåbetygsuppsats ht 1927 "Böttigers insats i den nationalromantiska riktningen". I början av december 1927 var jag uppe och tenterade för professor Sylvan. Jag gick direkt från Landalaskolan till professors bostad å Föreningsgatan. Tentamen var mycket lyckad. Min magisterexamen var tryggad. Min hustru väntade mig med en god middag hemma hos oss på Södra Vägen 45.

Efter avgångsproven i sjätte klass våren 1926 ansåg jag, att jag borde få förflyttning till annat distrikt. Jag hade inte framfört några önskemål, när jag blivit vald. Nu borde jag ha rätt att göra det. Jag hade lagt ned ett betydande arbete utom den egentliga undervisningen, bl a hållit Gustav-Adolfsföredrag 1924 och på ett kollegium talat över ämnet "Ämnesläsning i folkskolan". Detta föredrag byggde på mina tidigare relaterade försök från Falköping men även på erfarenheter från psykologikursen. (Trycktes 1926 i Svensk Läraretidning.)

Vidare hade jag under mina år vid Lödöseskolan mött min blivande livskamrat Frida Danielsson. Hon tjänstgjorde i Götabergsdistriktet, och vi fann varandra i olika sammanhang, bl a i litteratur, teater och konst. Vi kom överens om att förena våra öden. Vi hade turen att få en bra lägenhet på Södra Vägen 45, och vi gifte oss i Vasakyrkan den

20 december 1925. Detta ligger ju utom mina skolminnen, men jag vill bara framhålla, att Frida blev mig ett kärkommet stöd i mitt arbete. Vad var då naturligare, än att jag sökte till samma distrikt, där hon tjänstgjorde, nära vår bostad.

Det blev inget med min förflyttning våren 1926. I stället blev Frida förflyttad till Annedalsdistriktet. Där fick hon en pedagogiskt intresserad överlärare i Axel Hedfors. Frida trivdes i sitt arbete där. Hon fann gensvar i sitt arbete för en för de små tillrättalagd undervisning i modersmålet, inspirerad av L G Sjöholms idéer. Vi funderade ett tag på att jag skulle begära till Annedalsdistriktet, där hon nu tjänstgjorde och trivdes med överlärare Hedfors. Å andra sidan ansåg Frida, att hon borde ha rätt att komma tillbaka till sitt gamla distrikt. Rättvisetanken segrade, och även jag upprepade min begäran att få komma till Götabergsdistriktet. Vår begäran bifölls på våren 1927.

Det var med en viss saknad jag skildes från Lödöseskolan. Jag hade tillbringat fem år där, och diskussionerna hade gått heta kring våra gröttallrikar och kaffekoppar, inte bara om skolfrågor utan ännu mer om vad som hände i stad och land. Jag är i den dag som är tacksam för Palms goda scheman, och för de möjligheter jag fick att fortsätta mina studier. Faktiskt gjorde jag en fil mag färdig under denna tid. Endast en tentamen i litteraturhistoria återstod, som jag tidigare omtalat.

Götabergsdistriktet 1927—1933

Höstterminen 1927 började jag min tjänstgöring i Götabergsdistriktet. Jag placerades i Landalaskolan, längst upp i en nyinredd sal, där värme och luft togs in i en lucka bakom katedern. När halva lektionen gått, tog luften slut, och vi fick rädda oss med att slå upp fönstren. I detta "arkitekt-misstag" skulle tvenne klasser duplicera. Efter ett par år kom salen att användas till museum för mellanskolans biologiu-ndervisning. Jag stod ut ett år, läste därpå i andra våningen i Landalaskolan och flyttade så över till Götabergsskolan, där jag tjänstgjorde de följande åren. Så nog saknade man Lödöseskolans hygieniska lokaler.

De elever jag hade i min första uppsättning i detta distrikt erbjöd en brokig anblick. Det stora flertalet verkade trevliga och intresserade. Efter några dagar fann jag, att där fanns åtminstone ett par, som var rent hjälpskolemässiga. De kom efter ett år i en annan klass (hjälpklass). De övriga följde mer eller mindre motvilligt med mina lektio-

ner. I stort följde jag samma lärokurser och läroböcker som i Falköping och i Lödöseskolan. Jag dröjer därför inte vid dem. En del av eleverna sökte efter genomgången fjärde klass över till läroverk. Efter sjätte klass gick en grupp på sex-sju elever över till Östra Realskolans fyraåriga linje, trots att de hade kommunala mellanskolan att tillgå. Antagligen berodde det på att en av gossarna i sjätte klassen var skriven i Kungälv — och då han inte kunde komma in i kommunala mellanskolan i Göteborg, följde hans kamrater med honom till Östra Realskolan.

Överlärare var Gustaf O Olsson under hela den tid jag tjänstgjorde här. Han var intresserad av att konkretisera undervisningen och göra den lättillgänglig även för svagare elever. Men han var också villig att lyssna till nya uppslag. Särskilt ville han få tillstånd pedagogiska diskussioner kring aktuella problem, inte minst vid de kollegiesammanträden, som hölls åtminstone en gång i terminen. Första gången jag var med om ett sådant kollegium var hösten 1927. Då höll fil lic Manne Ohlander (son till förre överlärare Joh:s Ohlander och senare förståndare vid hjälpskolan) ett tankeväckande föredrag om biologiundervisningen, till stor del grundat på egna iakttagelser och försök i klassen. Jag fick senare uppdrag att tala vid ett följande sammanträde, men om vad? Något år tidigare hade jag fått stipendium av Göteborgs stad för att i Köpenhamn, Malmö, Lund och Helsingborg studera undervisningen i uppsatsskrivning och litteraturläsning. Detta menade Gustaf Olsson skulle vara ett lämpligt ämne, och jag förklarade mig villig att nedverka med en redogörelse för mina iakttagelser. Föredraget vann livligt bifall, inte minst var man intresserad av förhållandena i danska skolor (Fredriksberg) och i Helsingborg, där särskilt överlärare Forsbergs litteraturundervisning tilltalat mig. (Föredraget trycktes senare i Svensk Läraretidning och folkskoleinspektör Per Thomée hade ett givande samtal med mig om detsamma vid ett besök i Göteborg).

Vid firandet av Ansgarsminnet den 4 febr 1930 höll jag på överlärarens uppmaning ett föredrag inför hela skolan i gymnastiksalen. (Det är bevarat, börjar med citat ur Runebergs "Landshövdingen": Gror bragdens ära — — och slutar med några rader ur Jarl Hemmers "Helg").

Redan under min tid i Lödöseskolan hade jag fått extratjänstgöring i modersmålet i folkskolans högre avdelning, och sen jag kommit till Götaberget, fortsatte jag med detta. Jag hade rätt stora klasser, men Frida, min hustru, hjälpte mig med uppsatsrättningen. Hon hade ensam i sin klass fått högsta betyget i svensk skrivning, och det var inte

sista gången jag utnyttjade hennes lyhördhet för språkets skiftningar. I litteraturläsning använde jag, vad jag fått möta i Köpenhamn och i Helsingborg under min studieresa 1926, och som jag tidigare talat om. I Götabergetsskolan fanns många läseboksserier, men de flesta avsedda för gymnasiestadiet. Jag utnyttjade sista delen av Rickard Stefens Översikt av den svenska litteraturen. Det blev naturligtvis bara ett litet urval ur den allt för rika samlingen. Mera sökte jag att föra eleverna in i ett litterärt verk. Dels hade jag med mig böcker, dels uppmanade jag eleverna att låna i skolbiblioteket eller i lånebiblioteket i Landala. Vi läste en del kapitel ur Selma Lagerlöfs Jerusalem och ur Gösta Berlings saga. Någon gång försökte jag med Viktor Rydbergs Singoalla, och resultatet blev inte så oävet. Även Strindberg fick vi lära känna och uppmärksammade hans säregna språk. Denna "fria" litteraturläsning kom senare att stå som mönster för min undervisning. I litteratur går det att få ungdomarna intresserade utan allt för mycket inledning och analyser.

Ett annat läroämne, som blev aktuellt under åren omkring 1930, var historia. Som jag nämnde förut hade inte undervisningen i allmän historia tillgodosetts, trots vad 1919 års undervisningsplan föreskrev. Vidare var språket i läroböckerna allt för likartat och tog inte tillräcklig hänsyn till barnen språkliga utveckling. Jag tog upp frågan om historieundervisningen i Folkskolläraförbundets lärobokskommitté och höll ett föredrag "Vår historieundervisning och nutidens krav", där jag dels sysslade med historieundervisning i gången tid, dels krävde en bättre anpassning till samhällsutvecklingen. Synpunkter, som vi har sett förverkligade i våra dagar.

Just under det att vi i Göteborg diskuterade historieundervisningen, utkom ett läroboksarbete författat av lektorn vid Stockholms folkskoleseminarium F W Morén. Detta arbete tillgodosåg de synpunkter jag tidigare framhållit. Hans bok satte fart på frågan om en revidering av historieundervisningen.

Dessa år på Götabergetsskolan innebar för mig knappast någon yttre framgång motsvarande de meriter jag uppnått genom mina akademiska studier. Men för Frida och mig var det tillfälle till personlig förtrogenhet och ett familjeliv, som berikade våra år. Under denna tid föddes våra båda söner Helge 1927 och Ragnar 1929. Vi träffade våra barn på frukostrasterna, och det blev tillfällen för oss att gå upp till Näckrosdammen och till "våra fiskebåtar", där nu Universitetsbiblioteket är beläget. Så kom dessa år att innebära en kraftsamling för oss båda,

och vi förenades i vårt arbete och i intresset för barnen. Men vi skaffade oss också avkoppling, inte minst genom läsning av nyutkommen litteratur, förmedlad bl a genom läsecirkulärens i skolan men också genom de många recensionsexemplaren jag erhöll under denna tid. Min recensionsverksamhet blev för mig "en andra kateder", och som sådan av stort värde för att uppehålla sambandet med vad man mött i kurslitteraturen. Andra avkopplingsmoment utgjorde teatern, framförallt Lorensbergsteaterns föreställningar, där man mötte den nya dramatik, som framförallt Torsten Hammarén gjorde sig till tolk för. Vidare kom den moderna konsten att stimulera oss i våra gemensamma intressen. Nu förvärvade vi verk av Ivan Ivarson, Ragnar Sandberg, Stellan Mörner och Anskarius Börjesson. Till en del får jag med tacksamhet erkänna den goda hjälp vi hade av vår kollega och vän Arne Stubelius. Vi fick på detta konstnärliga område tillfälle till en översikt av tidsförhållandena, såsom de speglades i konsten och i viss mån även i litteraturen.

Skolarbetet förflöt i stort lugnt, och på våren 1931 var tiden inne för avgångsproven med den klass jag mottagit 1927. Proven föregicks detta år av en hel del onödiga bekymmer från skolledningens sida. Sålunda föreskrevs bl a, att provskrivningarna skulle omedelbart inlämnas på överlärarexpeditionen. Nåja, först skulle de väl utarbetas av eleverna, i "censorerernas" närvaro. Jag hade bl a C A Nilsson från Örgrytedistriktet som examensvittne. I rättskrivningsprovet skrev de flesta av eleverna rätt, i räkning löste likaledes de flesta "alla" talen. Så jag kunde vara belåten. Vid det följande kaffekalaset på lärarrummet blev jag föremål för ett tal av min censor C A. Han framhöll de goda resultaten i min klass, och så tillade han: "Det kan man väl vänta av en som varit elev till Nat Jonsson i Fåglum." Han framhöll vidare, att jag nått långt i mina akademiska studier utan att skolarbetet tagit skada — utan tvärtom berikats, varom bl a de muntliga proven vittnat. Jag var ju rätt överraskad av hans erkännansamma ord, men glad och tacksam.

Några dagar senare kom överläraren och frågade, om jag ville ta en sjunde klass följande läsår och uppehålla undervisningen i engelska i den andra parallellklassen. Jag svarade ja. Det var enda gången jag fick någon användning i skolundervisningen av mina engelska studier. I verkligheten hade de betytt mycket både i pedagogik och i historia — samt längre fram i statskunskap.

Efter denna tjänstgöring fick jag en ny tredjeklass läsåret 1932—

1933. Hösten 1933 tjänstgjorde jag som vikarie vid kommunala mellanskolan (i Viktoria- och Nordhemsskolan). Denna tjänstgöring skilde sig inte så mycket från den jag haft i högre avdelningen i folkskolan. Frida och jag kom överens om att jag skulle söka provår vt 1934.

Jämsides med denna min tjänstgöring fortsatte jag mina studier vid Högskolan. De hade för mig ett stimulansvärde, som jag inte kan skatta nog högt. I min fil mag 1927 hade jag fått 11 betyg sammanlagt. Nu fortsatte jag med nordiska språk för två betyg och med statskunskap.

I nordiska språk hade det varit omöjligt att få någon tid för föreläsningar under min verksamhet i Lödöseskolan — men jag hade ju haft så mycket bättre tur med andra ämnen. I Götabergsdistriktet var det ännu värre att få tillgång till lämpliga timmar för föreläsningar och övningar. Jag fick nöja mig med de grundläggande kurserna i svensk språkhistoria (professor Beckman, vt 1926) och i fornisländsk grammatik (docent Celander, ht 1927). I övrigt fick jag läsa själv. Hösten 1928 och våren 1929 åhörde jag professor Georg Andréns stimulerande föreläsningar över den svenska riksdagen och senare över främmande statsförfattningar. Jag skrev uppsats i nordiska språk över ämnet "Fornnordisk mytologi i Fritjofs saga" (5 mars 1928) och i statskunskap "Talmannens propositionsvägran 1900" (Bodenfästningen). Denna uppsats var ett led i en serie konstitutionella problem, som professor Andréntog upp till behandling hösten 1928.

I båda ämnena tenderade jag under 1929. I nordiska språk på våren (2), i statskunskap på hösten (2 1/2). Jag hade nu sammanlagt 14 1/2 betyg i ämbetsexamen.

Tillgången på lämpliga platser var ringa. Jag ville inte lämna min trygga lärarbefattning vid Göteborgs folkskolor och tillgången till familjeliv med hustru och barn för en osäker extralärartjänstgöring, åtminstone inte utom Göteborg. Dessutom var jag denna tid i hög grad engagerad av mitt medarbetarskap i den pedagogiska pressen. Överlärarbefattningar tänkte jag inte ägna mina krafter åt, även om jag på försök en gång (1932) sände in mina papper till Folkskolestyrelsen. Jag sökte även en folkskoleinspektörstjänst i Småland och fick om några år av klasskamrater reda på att Växjö domkapitel uppfört mig på ett hedrande förslagsrum. Tjänsten gick naturligtvis till en föreningsmatador från folkskolläraryförbundet. Meriter i detta hade ersatt det tidigare SAF.

Under sådana förhållanden fortsatte jag med ämnet historia. Hösten 1927 hade professor Curt Weibull tillträtt den efter Helge Alm-

quist lediga professorstjänsten i historia. Jag åhörde professor Weibulls föreläsningar över "Medeltidens allmänna historia" (ht 1927) och "Hansestäderna och Norden" (ht 1928). Jag beundrade professor Weibulls klara och intresseväckande framställning.

På det historiska seminariet ventilerade jag ht 1928 en uppsats "Fördraget i Nickolsburg". Jag skulle så ägna mig åt en större uppgift, lämplig som licentiatavhandling. Professor Weibull föreslog då "Stora skolkommissionen, 1825—1828", närmast med hänsyn till min skoltjänstgöring och min tidigare starka inriktning på undervisningshistoria i pedagogik. Efter viss tvekan gick jag med på förslaget, medveten om att flera tidigare "backat ut" från ämnet, bl a en av mina forna lärare på seminariet. Denne hade länge haft skolkommissionens protokoll och handlingar liggande nere på Landsarkivet men låtit dem gå tillbaka. Nu hade även Karl Arvid Westlings intressanta studier över Agardh och enhetsskolan i "Skola och samhälle" ytterligare ökat aktualiteten.

Jag fick resestipendium ur Henrik Ahrenbergs fond tvenne gånger (1929, 1931) för att bedriva arkivstudier i Stockholm (Riksarkivet och Kungl biblioteket), Uppsala och Lund. På grundval av dessa arkivstudier och tillgänglig litteratur (bl a riksdagsprotokollen från 1823 års riksdag) utarbetade jag några seminarieuppsatser "Skolstriderna vid 1823 års riksdag och Stora skolkommissionens tillsättning", "Skolkommissionens verksamhet 1826" och "Det svenska skolväsendets inre gestaltning under 1820-talet". I denna uppsats tog jag fasta på läroböckernas utformning, och vad de kan säga oss som förstahandskällor för vår kännedom om svenskt skolväsen. Min licentiatavhandling bar titeln "Studier i svensk skolpolitik 1820—1832" — tiden mellan 1820 års skolordning och skolrevisionen 1832.

I följande tre tentamina orienterade jag mig i den historiska litteraturen. Vissa arbeten kom att sätta sin prägel på min fortsatta lärarverksamhet. Främst dröjer jag då vid Alfons Dopsch "Grundlagen der Europäischen Kulturentwicklung", A Luchaires behandling av Frankrike under korstågstiden samt samme författares eleganta arbete "Innocent III", A F Pollards "The political History of England IV" (Elisabetstiden) samt H von Srbiks monografi över Metternich (1925). Här tog jag också med Viktor Bibls skrift tre år senare "Metternich in neuer Beleuchtung".

Jag förvånar mig nu över hur det var möjligt att utarbeta uppsatser och gå igenom denna historiska litteratur utan att ge efter på det dag-

liga skolarbetet.

Provårskurs på Realläroverket vt 1934

När jag blev färdig med min licentiat i januari 1934 hade jag fått tillåtelse av Skolöverstyrelsen att genomgå provårskurs under vårterminen på Högre Realläroverket i Göteborg. Min hustru och jag hade diskuterat ingående om jag skulle begära provårskurs vid Folkskoleseminariet eller vid Realläroverket. Vi stannade vid det senare alternativet. Jag bodde nära Real, och seminariets bedömning hade jag fått i min folkskolelärarexamen. Men även andra skäl spelade in. Jag ville lära känna läroverkens arbete. Mina planer var nu att söka över till dessa läroanstalter efter genomgången provår.

Vårterminens provårskurs började den 22 januari. Vi hälsades välkomna av lektor A Björkeson, som var tillförordnad provårsföreståndare under den tid rektor Sefve var riksdagsman. Lektor Björkeson uppmanade oss att nu i början auskultera flitigt, inte bara i de klasser och ringar, som vi skulle undervisa i, utan även följa undervisningen i andra klassavdelningar och för andra lärare. Vi fick våra scheman för undervisningsövningarna, och jag noterade med tillfredsställelse, att jag endast i geografi fått undervisning i R III⁴ (differentierat gymnasium för elever, som ämnade sig till handelsinstitut, seminarier etc).

Jag fick sex undervisningsserier under våren. Den första var i historia i en första klass för adjunkten fil dr Axel Härnelius. Jag kände honom från professor Almquists seminarier, och det var ett glatt återseende bland så många obekanta. Han gav mig att undervisa i Roms historia, från bröderna Gracchus till medeltiden. Jag fick alltså tillfälle att behandla inbördeskrigen och de stora gestalterna, en Caesar, Pompejus och Augustus. Jag förberedde mig väl, och jag hade ett intryck av att serien gick bra. Lektor Björkeson hade inte tid att komma in, förrän jag höll på med avslutningslektionen, kejsartiden fram till Konstantin. Liksom adjunkt Härnelius var han belåten med min klara och fängslande framställning, och de gav oförbehållsamt sitt erkännande.

Något senare började jag för adjunkten Härnelius en serie i geografi i klass 5⁶ (den enda serie där jag hade med den gamla sex-åriga realskolan att göra). Som ämne fick jag Nordamerika, som jag gick igenom med eleverna under ett tiotal lektioner. De båda sista lektionerna behandlade Nordamerikas klimat och näringsliv. Mitt intryck av serien var tillfredsställande, även om jag inte var så nöjd som med historieserien tidigare.

Samtidigt med denna serie hade jag påbörjat undervisning i modersmålet i ring R II⁴ för lektorn och docenten Sven Cederblad. Det var kanske den serie, som gav mig mest under den korta provårskursen. Som uppgift hade jag fått att fortsätta med läsningen av Strindbergs "Mäster Olof" — från andra akten — med analys av det lästa. I litteraturhistoria (Mjöberg) skulle jag gå igenom tiden från Messenius till Stiernhielm med läsning av valda stycken ur Mjöberg "Ur reformations- och stormaktstidens litteratur". Dessutom skulle jag ge ämnen till svensk uppsats i ring R II⁴ och sedan rätta och gå igenom dessa uppsatser.

Halva tiden gick åt till läsning och analys av "Mäster Olof". Denna genomgång förde mig in i Strindbergs diktning på ett mera konkret sätt, än vad som varit fallet tidigare. Jag tänker då mindre på vår läsning av Mäster Olof på seminariet utan mer på det litteraturhistoriska studiet för professor Sylwan. Nu fick jag omsätta detta i verkligheten med en ring, som skiftade oerhört i begåvning och intressen.

Inom det litteraturhistoriska avsnittet fäste jag mig särskilt vid behandlingen av Wivallius. Vad var det som gjorde, att hans visor överlevde honom och undan för undan trycktes om igen i skillingtryck? Det är inte bara bondsonens skarpa utfall mot bördansspråken. Han framhöll människans värde såsom blott människa. Han hävdade kravet på frihet och känslan för naturens skönhet. Vi möter genljud av folkvisan men också av gammal svensk psalm. Mitt intresse för Wivallius har satt sin prägel på min följande undervisning, kanske med utgångspunkt från lektor Cederblads stimulerande råd och anvisningar.

I min inledningslektion till stormaktstidens litteratur hade jag stor nytta av professor Weibulls seminarieövningar. Jag framhöll det ekonomiska och politiska framåtskridande, som följde med Sveriges stormaktsställning efter trettioåriga kriget. Visserligen växte adelns makt, men vi blir bekanta med den europeiska renässanskulturen. Även på det andliga området ville Sverige vara en stormakt. Vi fick en ny skolordning (1649) byggd på Joh:s Mathiaes grundsatser. Ett ökat intresse för svensk språkvård och fornhistoria framträder. Kyrkans inflytande befästes genom kyrkolagen av 1686 — men också genom en ny katekes och ny psalmbok.

Mot denna bakgrund var det så givande att ta upp Stiernhielms diktning till genomgång.

Min handledare och provårsföreståndaren var nöjda med min ge-

nomgång men ännu mer med mitt sätt att rätta och gå igenom uppsåtserna. Lektor Cederblads synpunkter på uppsatsskrivningen tilltalade mig. Jag hade under min undervisning i högre avdelningen i folkskolan tillämpat samma sätt att förena litteraturläsning och uppsatsskrivning. Det var en strävan efter samband mellan olika delar av modersmålsämnet.

Lektor Cederblad ledde också en kurs i litteraturläsning för provkandidaterna. Ur bevarade anteckningar vill jag återge några synpunkter, som livligt slog an på oss alla.

Det skall råda feststämning över modersmålsundervisningen och läsningen. Läraren skall deklamera själv. Han skall läsa senare tillkomna dikter, som belyser tidigare diktare och deras insats. Bellman, Geijer, Tegnér.

Tävlingsprincipen skall komma till sin rätt på lågstadiet. Låt eleverna bedöma läsningen. Ej bara konstatera fel utan låta dem läsa om.

På gymnasiet (men även i realskolans högre klasser) kan man med fördel dramatisera läsningen. Bra exempel, Shakespeare Julius Caesar, Strindberg, Mäster Olof. Man bör klargöra den historiska bakgrunden, bl a genom elevföredrag. Man skall ge förklaringar till texterna före läsningen. Vid dramatiskt framförande försvinner lästonen. Ett utmärkt exempel på dessa synpunkter fick vi i den undervisning lektor Cederblad hade i tredje klassen av den femåriga realskolan. Där läste eleverna Lycko-Pers resa (Ur Saga och sanning). Vad läsningen på lågstadiet angick, bröt lektor Cederblad en lans för tyst läsning. Barnen skulle läsa tyst och stryka under ord, som skulle betonas. De skulle få tillfälle att fråga om ord, som de ej förstod och få förklaring på dessa. Läraren läser så texten högt, och barnen läser därefter, också högt. Efter detta diskuteras så innehållet i texten. Förklaringar kan anknytas till något aktuellt. Man skall inte förklara ordet lösryckt utan i sitt sammanhang. Detta är viktigt vid läsning av dikter.

För litteraturläsningen på gymnasiet gav lektor Cederblad i sina föreläsningar liksom vid sin undervisning god vägledning för oss lärarkandidater. För den isländska litteraturen gav han efter Wessén följande anvisningar. Börja med släktsagorna och läs Voluspa sist.

- 1) Släktsaga, t ex Egil Skallagrimson
- 2) Havamal
- 3) Torssagorna
- 4) Trymskvida
- 5) Voluspa

6) My hjältesagor och hjältedikter

^ Som avslutning kan man läsa Tegnér's Asatiden.

Lektor Cederblad förordade också en samordning av litteratur kring ett visst tema. Man kan behandla Snoilskys sociala diktning mot bakgrunden av de politiska förhållandena. Men samtidigt kan man läsa Bååths Socialismöte, Hansson Notturmo, Fröding Den gamla goda tiden, Rydberg Grottesången. Som avslutning på den gustavianska perioden läser man Tegnér's sång på svenska akademiens 50-årsdag.

Vi fick också goda råd om litteraturanalysen. Han rådde oss att låta elevernas intryck kvarstå. Vid analysen kan man ta upp en synpunkt för var dikt. Vi fick också prov på olika former av analys. Dessa har betytt mycket för min följande lärargärning. Lektor Cederblads lektioner kom att stå som mönster för mig. Man kom honom själv och hans undervisning så mänskligt nära. Detta gällde också om hans undervisning i historia, där han lät samtida litteratur belysa den historiska framställningen. Undervisningen på Högre Realläroverket stod högt, men för mig blev minnet av lektor Cederblad det som har varit vägledande för mig och som jag minns bäst.

I svenska på lågstadiet hade jag adjunkt A H Sjöholm och dåvarande extraläraren Helge Gullberg som handledare. Jag undervisade i en första klass av den femåriga realskolan. Det höga timtalet (6 t) medförde, att olika moment språklära, tal- och läsövningar, rättskrivning och uppsatsskrivning växlade om. Uppsatsskrivningen ville jag lägga upp så, som jag var van från folkskolan. Resultatet blev tillfredsställande. Det som var ovant för mig var den grammatiska genomgången och förhöret av dessa övningar.

I historia på gymnasiestadiet (R I³) hade jag adjunkten T Lindstedt (senare lektor vid kvinnliga seminariet i Göteborg). Uppgiften, Svensk medeltidshistoria, var lätt med den träning vi hade från professor Weibulls seminarier. Jag kom att rätt ingående uppehålla mig vid Engelbrekt, Karl Knutson och de yngre Sturarna (särskilt Sten Sture d y). Kom så den sista och längsta serien, geografi på det differentierade gymnasiet (R III⁴). Handledare var adjunkten fil lic Henning Olsson, bekant läro- och läseboksförfattare. Han gav mig som uppgift "Sydamerika". Jag skulle först gå igenom geologi, klimat och växtlighet och därpå de olika staternas geografi, främst ABC-staterna, och därvid uppmärksamma deras handel med Sverige. Uppgifter härom fick jag hämta ur Statistisk årsbok.

Jag fick rätt många besök under denna serie, särskilt av provårso-

reståndaren lektor A Björkesson. Efter en lektion om Chile berömde han mig oförbehållsamt för lektionen, där jag enligt hans mening samordnat historia (upptäckterna och kolonisationen) och kemi (salpeter och koppar) med det geografiska stoffet, så att eleverna fått en enhetsbild av det genomgångna.

Provårskursen var över. För mig hade den varit en upplevelse och en befrielse. Här hade man fått tillfälle att följa undervisningen vid ett högtstående läroverk. Här hade man själv fått prova på att undervisa, inte en lektion som på seminariet utan en hel serie på 12—18 timmar. Man hade blivit bedömd av opartiska lärare och under provårsföreståndarens överinseende. Här hade man träffat andra provårskandidater och diskuterat med dem. När jag kom till provårskursen, kände jag endast Oskar Kjellén från engelskan och från kårlivet. De som hade samma ämnen, kom man att vara mera tillsammans med under auskultationer och konferenser. Främst var detta fallet med Allan Sjöding, som nu gick andra terminen (1935 lektor på Hvitfeldtska läroverket, senare lektor på Lidingö). Vi bodde åt samma håll och fick ofta sällskap hemåt.

Vi hade också gemensamma kurser tillsammans med provårskandidaterna från Folkskoleseminariet (psykologi, muntlig framställning, talvård). Vid gemensamma konferenser och föreläsningar under provårsföreståndarnas ledning träffade jag min tidigare kristendomslärare Gustaf Walli, nu rektor och provårsföreståndare vid seminariet. Han gillade, att jag valt Real av samma skäl, som jag tidigare anført.

För mig personligen innebar provårskursen något nytt och värdefullt. Jag hade undervisat i Göteborg utan någon handledare. Överlärarna åhörde aldrig min undervisning. Inspektören hade jag besök av två gånger, en gång (vt 1925) i räkning i Lödöseskolan, en gång på Götaberghsskolan i medborgarkunskap (vt 1932). Det verkade stimulerande på mig att bli objektivt bedömd, och det inte bara av en utan av flera lärare.

Jag hade inte sen seminarietiden helt fått ägna mig åt en uppgift. Studierna till studentexamen och till de akademiska examina hade för mig utgjort en stimulans för den dagliga undervisningen. Nu märkte jag, vad min föregående undervisning och mina fortsatta studier betytt för mig. Utan dem hade jag säkert inte uppfattat provårskursen så positivt och utgången så överraskande bra. Det föregångna och det närvarande förenades till en helhet, som bestämde min följande lärarbana.

Lika värdefulla som undervisningsövningarna var auskultationerna.

Då fick man själv välja, vilka lärare och ämnen man ville åhöra. Jag är tacksam för att lektor Björkeson som provårskamrat uppmådde oss att även gå på andra ämnen än de egna. Denna kringssyn var värdefull. Flera av provårskandidaterna gick och åhörd kristendomslektionerna. Men så hade också Realläroverket en läraruppsättning utan motstycke i detta ämne. Vad gav inte lektor Benzow och adjunkterna Ottosson och Tunbäck? Den senare hade jag också tillfälle att höra i modersmålet. Vi möttes några år senare i styrelsen för Pedagogiska sällskapet. Några av lärarna från provåret tjänstgjorde vid Prästgymnasiet, och vi träffades där som kolleger något år senare.

Jag är tacksam för all den hjälp och allt det intresse min hustru visade under denna termin. Utan hennes hängivna arbete hade det varit omöjligt för mig att genomgå provårskursen. Det var en lycklig och harmonisk termin för oss båda. Under de långa rasterna och på eftermiddagarna kunde vi tillsammans gå ut med våra båda pojkar — till Näckrosdammen eller upp i bergen ovanför. På eftermiddagarna och på kvällarna hade vi tid att vara tillsammans i hemmet. Frida och jag gick ofta på teatern eller på bio för att bereda oss avkoppling från vardagsarbetet. För oss beredde Lorensbergsteatern — nu den sista säsongen — inte bara förströelse utan också en kontakt med klassisk och modern dramatik.

Så en söndag i slutet av maj kom en avi om en värdeförsändelse. Jag anade, vad det var. Provårsbetyget. Vi gick efter frukosten ned till stora postkontoret och hämtade ett kuvert. När vi bröt det, så fann jag, att jag fått 5 a och 1 AB samt som sammanfattningsbetyg a. Jag var mer än nöjd och tacksam.

Extralärare på Latinläroverket 1934—1936

Redan under det att provårskursen pågick, hade jag liksom ett par andra av lärarkandidaterna sökt upp rektor Sven Em Ohlon på Högre Latinläroverket och framfört önskemål om extralärartjänstgöring under det kommande läsåret. Vår begäran bifölls. Från och med hösten 1934 tjänstgjorde jag på Latin i modersmålet, historia med samhällslära och geografi. Jag var tjänstledig från folkskolan två år. Mera tjänstledighet kunde jag inte vänta. Skulle jag kunna få ordinarie tjänst under den tiden?

Om tjänstgöringen vid Latin vill jag inte orda för mycket. Jag blev klassföreståndare i en första klass och hade där undervisning i modersmålet och geografi. Om det var någon klass jag särskilt fäste mig

vid, så var det en femteklass med min provårskamrat Oskar Kjellén som klassföreståndare. Jag undervisade denna klass i modersmålet och historia med samhällslära. Särskilt modersmålsundervisningen — framförallt uppsatsskrivningen, var intressant och givande. Här fanns elever från många olika klasser och även från andra skolor. Det gällde att få dessa elever intresserade av den svåra konsten att skriva svenska. Jag tror att jag lyckades. Många av dessa elever har jag senare mött ute i livet. De är belättna med den undervisning de fick i "femman" — av mig och andra lärare.

Jag hade endast en ring (L II⁴) i historia på gymnasiet, och följde upp denna undervisning i en något annorlunda befolkad tredje ring. Att omsätta modern historieuundervisning på gymnasiet visade sig inte så lätt.

Även under det följande läsåret 1935—1936 hade jag min mesta undervisning koncentrerad kring ämnet historia med samhällslära. Det senare avsnittet hade jag tillfälle att undervisa i en femte klass. Jag gjorde försök att konkretisera framställningen i Hildebrands faktaspäckade lärobok och med gott resultat.

Jag söker adjunktur

Extralärarnas antal var stort i vårt land i början av 1930-talet. För att utreda frågan om förbättrade beföringsmöjligheter hade statsrådet Artur Engberg tillsatt en kommitté. I denna ingick som representant för extralärarna fil mag Pontus Pehrson från Göteborg. Utredningen ledde till att 300 nya ordinarie tjänster blev beslutade. 150 skulle tillsättas i första omgången med ansökan sommaren 1935. Detta kom som en överraskning för mig. Jag beslöt mig för att utnyttja detta tillfälle att till varje pris få en ordinarie tjänst — och helst i Göteborg.

Jag sökte sju tjänster vid Realläroverket i Göteborg: i modersmålet och historia, i historia och geografi (föret), vid Östra realskolan i Göteborg i modersmålet och historia, vid läroverken i Halmstad, Växjö och ett Stockholmsläroverk i modersmål och historia samt vid läroverken i Kristianstad och Flickläroverket i Örebro i modersmål, historia och geografi. Hur skulle det gå? Jag funderade inte så mycket på utgången utan njöt av en härlig sommar ute på Kärradal på hallandskusten tillsammans med de mina.

I början av oktober började rektorsförorden att strömma in. Det första var från Halmstad. Där hade jag satts upp i första rummet (men

delade denna plats med en kvinnlig medsökande). Samma dag, som detta förord stått att läsa i tidningarna, var jag på frukostrasten ute och vandrade med våra gossar nedåt Näckrosdammen. Under tiden ringde rektor Robert von Schéele hem, och Frida tog emot samtalet. Han omtalade då, att jag låg bra till bland de många sökandena (36) och undrade nu, om jag ville ha tjänsten vid Östra. Frida förklarade då, att jag gärna ville ha en tjänst i Göteborg — hellre än i Halmstad — då hon var lärarinna här i staden och en av pojkar (Helge) redan börjat skolan. När jag kom in, ringde jag upp rektor von Schéele, och han talade då om hur det var. Bland de obefordrade tänkte han sätta mig i första rummet, men han fick också göra ett förord för transport-sökande. Han var glad, att jag ville ha tjänsten, om jag bleve föreslagen av SÖ. Jag tackade honom för hans välvilja och återvände till min tjänstgöring vid Latinläroverket. Ett par dagar senare stod förordet till Östra real i tidningarna. Några dagar senare kom förordet till Flickläroverket i Örebro. Rektor N O Bergsten satte mig främst i första rummet. Nu väntade jag på Skolöverstyrelsens förslag.

I början av november avgav Skolöverstyrelsen förslag till de utan- nonserade tjänsterna. Till Göteborgs-tjänsterna avgavs förslag den 6 november (i H T 10 nov). Det var undervisningsrådet Aug Johansson som föreslog mig till adjunkt i modersmålet och historia med samhälls- lära vid Östra realskolan i Göteborg. Jag förordades, därför att jag av- lagt "filosofie licentiatexamen i något till tjänsten hörande ämne". Det hade också en annan sökande, men undervisningsrådet fortsatte "Av sistnämnda båda sökande står Karl Larsson i det hela främst på grund av bättre provår och långvarig, välvitsordad tjänstgöring av art, som visserligen icke finnes angiven i § 177, 8 av läroverksstadgan men till vilken man dock enligt § 181, mom 2 c av samma stadga må taga skä- lig hänsyn".

Vid jämförelse med en annan sökande (Lindstedt) med "synnerli- gen vackert provårsbetyg" torde man på grund av nyssnämnda tjänst- göringsförhållanden "böra giva företräde åt den senare" (Karl Lars- son).

Av övriga sökande kan ingen upptaga tävlan med Karl Larsson, utan finner jag denne i det hela vara den för tjänsten bäst meriterade."

Det var med uppriktig glädje, jag läste förslaget i H T lördagen den 10 nov. Jag var tacksam mot min hustru, för att hon uppmanat mig att "gå provår" och under denna tid genom sin tjänstgöring burit da- gens tunga. Jag var glad, att jag fört min licentiat i hamn, innan jag

genomgick provårskursen. Men det var tur, att tjänstgöring vid folk- skola (L St § 181, mom 2 c) numera räknades för befordran till tjänst vid läroverk.

Förslaget överklagades, och jag fick avge svaromål. Jag hänvisade bl a till att jag hade 2 1/2 i statskunskap för professor Georg Andréén, men den andre saknade betyg i detta ämne, och att jag hade högre provårsbetyg.

Det dröjde länge, innan utnämningen kom. Först den 20 mars 1936 hade H T en lång rad utnämningar från dagens konselj. Bland de många var jag med och utnämnd att från 1 april 1936 vara adjunkt vid Östra realskolan i Göteborg.

Glädjen var stor, inte bara hemma hos oss. Jag fick många gratula- tioner, både per telefon och genom personliga uppvaktningar. Det glad- de mig mycket, att överlärare Enoch Andersson, som varit min chef under åren i Lödöseskolan, oförbehållsamt framförde sin lyckönskan. Jag hade ju gjort det mesta av mina studier för fil mag examen under de åren. Han framhöll visserligen, att jag inte kunde räkna med så bra elever som på Latinläroverket. (Nu var jag ju inte så värst övertygad om att det stora flertalet där stod så högt. Men kommer dag, kommer råd — — —) Liknande synpunkter framfördes från andra håll. Men för mig var det glädjande, att jag fått en tjänst i Göteborg och kunnat lägga min föregående tjänstgöring som grund för denna. Det var också roligt, att extralärartjänstgöringen var slut. Från 1 april uppbar jag lön som adjunkt, även om jag, tjänstledig från den nya tjänsten på Östra realskolan, fortsatte min tjänstgöring på Latinläroverket till terminens slut.

Vid årsavslutningen den 11 juni 1936 fick jag av den klass, som jag varit klassföreståndare för, en vacker tennskål full med blommor. Den står än i dag på min bokhylla i arbetsrummet. Jag var och såg på inskriptionen, när jag skrev dessa rader.

Adjunkt vid Östra realskolan 1936—1947

Några dagar efter min utnämning ringde jag upp rektor Robert von Schéele på Östra realskolan och bad att få komma upp och hälsa. Jag blev mottagen med öppna armar, och vi pratades vid både länge och väl inne på rektorsexpeditionen. Han hörde sig för om mina öns- kemål för det följande läsåret. Jag framförde då en önskan om att få börja med en nybörjarklass och överta någon annan klass så långt ned som möjligt, samt i övrigt ta strötimmar, där det bäst passade. Rek-

torn var av samma mening som jag. Det vore bäst att börja från grunden och gå uppåt. Han hade reserverat klass 3^{5a} för mig i modersmålet och historia samt en nybörjarklass (1^{5a}). Han frågade mig, om jag önskade undervisning i några andra ämnen än de som jag utnämnts i. Jag sade då, att jag gärna ville ha undervisning i geografi och i kristendom. Han blev glad över mina önskemål, inte minst därför att jag ville ta kristendom. Detta ämne fick jag först i den klass, som jag blev klassföreståndare för, senare även i en annan klass. Själv trivdes jag med kristendomsämnet — jag hade ju tidigare undervisat i folkskolans högre avdelning och i hela folkskolan i detta ämne — av så stor betydelse för de ungas fostran och personlighetsutveckling.

Så frågade rektor mig, var vi bodde på somrarna. Jag talade då om att vi hade byggt oss en sommarstuga i Kärradal, nere på hallandskusten, norr om Varberg. Hade rektor varit välkomnande redan förut, blev han det ännu mera nu, när han fick höra, att vi bodde i Halland på somrarna. Halland var hans landskap, där hade han växt upp (Harplinge), där han hade gått i skola (Halmstad), och där bodde han om somrarna. Vi möttes i ett gemensamt intresse, och det blev inte det sista. Här knöts nu mellan rektor och yngste adjunkten ett vänskapsband, som bestod åren och livet igenom. Jag mötte Robert von Schéele, ända tills han sommaren 1965 gick bort. Han var alltid lika vital och följde sin skola och dess lärare med aldrig sinande intresse. Han blev ett ideal för mig i min lärargärning. När jag hade min sista studentexamen på Flickläroverket, var hans dotter rektor Astrid von Schéele examensvittne. När vi hälsade på varandra, så sade hon spontant i censors och ett annat examensvittnes närvaro "Det är en av pappas vänner". Ett bättre betyg kunde jag ej få. Det vittnade om hans uppskattning av mig.

Så kom sommaren på Kärra. Hur annorlunda mot förra sommaren, då vi hyrt i en gård. Nu bodde vi i egen stuga (90 m²), nu hade vi egen jord att arbeta i och nu var jag ordinarie lärare vid en realskola i Göteborg. Det hade jag inte kunnat vänta ett år tidigare. Vi trivdes där uppe på berget och lade grunden till den trädgård, som givit oss frukt och bär och blommor inte att förglömma. Vår äldste son, Helge, hade gått två år i skola för sin mamma, och den yngre, Ragnar, skulle börja på hösten för sin kära moder. Vi fick en härlig sommar, som vi alla uppskattade.

Våra ekonomiska förhållanden hade varit goda, alltsedan vi gifte oss. Vi hade lön båda två. Redan från början hade vi ett gemensamt

sparkapital på banken. Detta hade vi inte rört, inte ens när jag genomgick provårskursen och var extralärare. När vi sommaren 1935 köpte tomt och vidtalade en byggmästare i trakten (Johan Carlsson) att efter Fridas ritning uppföra en sommarstuga åt oss, utgjorde vårt sparkapital naturligtvis en garanti. Vi hade dock bestämt oss för att låta detta vara så orört som möjligt. På våren, efter min adjunksutnämning, fick vi den första räkningen. Vi kunde då betala denna med våra gemensamma månadsinkomster. Så gick det också framme i maj, när nästa räkning kom. Och i juni — efter avslutningen — gjorde vi upp sluträkningen med byggmästaren. Till vår förvåning visade det sig, att vi hade fått pengar över av det belopp, som vi lagt undan för bygget av våra gemensamma månadslöner. På Latin hade en del av mina kolleger varit bekymrade över att en extralärare kunde ge sig till att bygga en sommarstuga. Jag lät dem prata och litade till våra gemensamma insatser. Och så när jag blev utnämnd till adjunkt på Östra realskolan, var alla bekymmer i detta avseende ur världen. Min utnämning betydde så mycket för mig men också för Frida och pojkarna, Helge och Ragnar.

För mig betydde tjänsten på Östra real en stor tillfredsställelse. Jag kunde få ägna mig åt undervisning, som låg över folkskolestadiet utan allt för mycket förberedelsetid. Och jag var inte tvungen att tillämpa någon metod, som tvang mig in i pedagogiska mönster, som inte tilltalade mig. Av mitt samtal med rektor von Schéele på våren 1936 framgick bl a, att han ville, att jag skulle bli hans efterträdare som huvudlärare i modersmålet, när han om ett par år drog sig tillbaka. Detta tilltalade mig mycket. Redan nu hade jag funnit, att undervisningen i modersmålet var fängslande, och att den erbjöd tillfälle till en samordning med historieundervisningen.

För Frida och pojkarna var det en källa till glädje, att jag hade fått en tjänst i Göteborg, som jag ostört kunde ägna mig åt. Det hade varit obehagligt att vara extralärare längre eller få en adjunktur utanför Göteborg. — Många var glada för att överhuvudtaget få en tjänst vid denna tid. Och extralärare kunde jag nog inte ha fått vara längre än till vårterminens slut 1936. Folkskolestyrelsen gick inte med på att lärare skulle få vara tjänstlediga mer än två år i följd. En av mina kamrater från Redbergsdistriktet blev offer för denna bestämmelse.

För oss alla var det skönt, att extraläreländet var slut. Befordringarna även vid de kommunala överbyggnaderna på folkskolan påskyndades. Men jag hade nått min tjänst i fri konkurrens. Detta kän-

des befriande.

Den 1 juli 1936 reste jag in till Göteborg. Jag skulle betala hyran för vår lägenhet ett kvartal framåt. Eftersom jag var inne i stan, så gick jag också bort till Östra Realskolan för att hämta min lön. Vid denna tid delades lönen upp i två poster, egentlig lön och tjänstgöringspengar. Det var endast första delen vi fick nu. Vad som mera än lönen drog mig till "Östra", var nog att jag ville lära känna lärarna. Rektor Ohlon på Latinläroverket hade någon av de sista dagarna av min tjänstgöring där karakteriserat Östras lärare som "herrekarlar", åtminstone de äldre. Jag hade nog sett dem i spårvagnen på den tid jag tjänstgjorde i Lödöseskolan. Men jag mindes dem väl inte mycket, åtminstone inte stort mer än andra medresenärer.

När jag nu kom till Östra den 1 juli på eftermiddagen, besannades rektor Ohlons utsago. Jag träffade ett par av de äldre adjunkterna, Arvidsson och Widell. Vi blev "bröder" genast, och jag togs emot med öppna armar och fick naturligtvis del av en del "skvaller". Sen kom adjunkten Herman Bäck. Denne kände jag redan tidigare. Vi hade träffats några gånger hos "de frisinnade", där Bäck intog en ledande ställning. Det var innan folkpartiet hade bildats. Bäck hade tidigare tjänstgjort i Lidköping och arbetat för de frisinnade idéerna både i föreningslivet och som redaktör för Nya Lidköpingstidningen. Bäck och jag fann varandra inne på läroverkets bibliotek. Han hade varit bibliotekarie några år, men funderade nu på att lämna denna befattning. Han föreslog, att jag skulle bli hans efterträdare och hade redan talat med rektor von Schéele om saken. De var eniga om, att den som skulle bli huvudlärare i modersmålet också skulle vara bibliotekarie.

Så skulle höstterminen ta sin början. Vid läroverken började vi några dagar tidigare. Jag var inne över de s k uppflyttningsproven och vaktade väl någon timme vid skrivningarna. I övrigt intet. På lördagen reste jag ut till Kärra och badade med familjen i övrigt. Men det kändes skönt. Så kom — på tisdag upprop på förmiddagen. Med särskilt intresse uppmärksammade jag de gossar, som vid uppropet tilldelades klass 1^{5a} — min klass. När uppropet av dessa var över, fick jag avlägsna mig med de elever, som tilldelades mig. Jag fick ett bra klassrum och började ägna mig åt de elever, som anförtrotts mig. På eftermiddagen började läsningen. De två första timmarna hade jag i egen klass, och jag fortsatte arbetet med att ordna klassen. Tiden flög fort. Dan därpå skulle vi börja läsningen ordentligt. Då jag fått fyra ämnen i min klass, kristendom, modersmål, historia och geografi hade jag

möjlighet att lära känna gossarna ordentligt. Den enda riktiga lektionen hade jag i klass 3^{5a} — som jag skulle undervisa i modersmål och historia. Eftersom det var modersmål, började jag med att låta eleverna i denna klass läsa innantill i Celander-Oterdahls Saga och sanning. Vi läste och diskuterade Selma Lagerlöfs "Hök Matts Eriksson". Läsningen gick bra, och jag minns än idag, att eleverna gav rediga och klara svar vid den följande genomgången. Det visade sig snart, att jag fått en god klass. Vi hade också tillgång till det enligt mina medlärares mening bästa klassrummet — rätt ovanför kollegierummet.

Jag var fylld av förhoppningar och beredd att göra skäl för mig, när jag nu började den egentliga tjänstgöringen. Rektors tillit och mina kollegers tillmötesgående och förtroende fyllde mig med glädje. Jag tror inte, att jag känt en sådan arbetsglädje sen åren i Falköping. Liksom där hade jag att arbeta med ett homogent material. I folkskoleklasserna i Göteborg hade undervisningen tyngts av sociala missförhållanden bland eleverna och av de talrika kvarsittarna. Även på Latin hade kvarsittarna i klasserna utgjort ett tyngande inslag, något som hindrade de mera begåvade eleverna att fullt komma till sin rätt. Nog förekom det kvarsittning även på Östra, men dessa elever fann sig väl tillrätta — en del brydde sig inte om att pröva om — en del slutade, andra gick om i en ny klass och fann där många gånger en ny utgångspunkt för sina studier.

Det var egentligen i dessa båda klasser (1^{5a}, 3^{5a}), som min undervisning under läsåret 1936—1937 försiggick. I stort var jag belåten med dessa klasser. Undervisningen fortskred planmässigt. Några besök kan jag inte erinra mig. Jag hade väntat, att rektor skulle komma, men därav vart intet. Han förklarade någon gång, när vi gick hemåt på eftermiddagen, att han hade fullt upp med sitt arbete på expeditionen och av att höra på de många extralärarna, av vilka flera saknade provårsutbildning. Rektor von Schéele var föreståndare för kvällskurserna på Handelsinstitutet. Han bad mig att överta undervisningen i svenska språket, och efter en viss tvekan gick jag med på detta. Jag började en undervisning, som jag bestred till 1949 på hösten. Det var mest en grundläggande kurs i svensk språklära (efter Rebbes lärobok) och enklare rättskrivningsövningar. Eleverna skiftade rätt mycket år från år. De flesta var anställda i affärsföretag, och firmorna betalade i regel kursavgifterna. Men där fanns även en del "egna företagare" och en del från tidningarna. Många av dessa elever har jag mött ute i livet, och de har varit belåtna med sin tid på Handels.

Jag tjänstgjorde även vid Prästgymnasiet under hela min tid vid Östra. Rektor von Schéele var belåten med att jag kunde upprätthålla denna undervisning. Med lite god vilja kunde jag hinna från Östra till Präst på en tiominutersrast. Det gick lättare i motsatt riktning, då jag kunde komma överens med eleverna på Präst att börja lite tidigare och så få sluta lektionen några minuter före tid. När jag så småningom fick historieundervisningen i alla tre klasserna på Prästgymnasiet, ordnade Johannes Johansson så, att undervisningen koncentrerades till ett par eftermiddagar och endast någon enda strötimme förekom. Efter 1946 övertog jag även modersmålet på Präst. Rektor Gunnar Hennix lade ut mitt schema så, att jag fick passande tider för min då ganska krävande undervisning.

De första åren på Östra realskolan står för mig som jag förut framhållit i ett förklarat ljus. Rent personligt var jag full av tillfredsställelse. Våra båda gossar gick i folkskolan och sökte sen in på Latin, Helge 1938, Ragnar 1940. Frida tjänstgjorde i Götaberghsskolan. Både hon och pojarna var i regel hemma, när jag kom hem på frukostrasten. En del av lärarna på Östra — främst extralärarna — stannade gärna kvar på skolan under frukostrasten. Men adjunkterna — inte minst de äldre — tog spårvagnen till sina respektive bostadsområden — Aschebergsgatan främst, och dit kom man ju bara med Landalalinjen. Jämte ett par andra gick vi vid lämpligt väder över Heden. Ett tag cyklade jag. Jag tyckte, att det var skönt att komma från skolan ett tag, även om man inte hann stort mer än komma hem, äta frukost och gå igenom eventuell post. Under dessa år i slutet av trettioalet och under fyrtioalet medarbetade jag i skolpressen. Redan tidigare hade detta varit fallet. Jag har betecknat dessa uppsatser i skolfrågor som "arbetet från en andra kateder". Nu hann jag väl inte med så mycket som tidigare. Å andra sidan kunde jag nu koncentrera mig kring undervisningshistoriska problem. Det var lektorn B Rud Hall, som förde mig in på detta, väl närmast i anslutning till mitt licentiatarbete om Stora skolkommissionen.

Jag hade ett tag funderat på att fortsätta detta arbete. Under provårskursen och extralärartjänstgöringen på Latin var detta inte möjligt. Sen kom jag att slukas av arbetet på Östra, på Präst och på Handels. Det blev ingen tid över för avhandlingsarbete. Utsikterna att bli befordrad till lektor var inte stora — även om jag hade mitt goda provår att falla tillbaka på. Jag hade under de allra första åren haft tillfälle att söka ett lektorat vid ett folkskoleseminarium, men det blev ej av.

Rektor von Schéele ställde sig sympatisk till mina planer. Han uttryckte framförallt, att jag skulle stanna vid Östra realskolan. Jag hade fått från jag hade hans rekommendation till bibliotekariebefattningen.

Vid den stora lärartillsättningen våren 1936 hade jag varit utnämnd som utnämnts till Östra real. Våren 1937 tillkom tre nya tjänster. Konkurrensen var hård. Många väl meriterade lärare sökte. Till adjunkt i engelska och franska (företr) utnämndes adjunkten vid h a l i Väster- vik, fil lic Gunnar Malmberg (som tidigare tjänstgjort vid Göteborgs högre samskola), i matematik och fysik fil mag Einar Larsson (tidigare extralärare vid Högre realläroverket) och i biologi och kemi Georges Ståhlberg (extralärare vid Majornas läroverk). Dessa tre kom att utgöra ett värdefullt tillskott till lärarkåren vid Östra realskolan under de följande åren.

Malmberg och jag kom att vara mycket tillsammans under de gemensamma åren på Östra. Han ägde en ingående kännedom om skol- författningar och deras tillämpning. Han hade flera bröder, som var jurister. En av dessa tjänstgjorde i ecklesiastikdepartementet. Malmberg och jag höll ofta till i biblioteket, där Bäck diskuterade skolpoli- tiska frågor med oss. Bäck hade en son, som tjänstgjorde i ecklesias- tikdepartementet, så Malmberg och han hade mycket att tala om.

Under rektor von Schéeles tid — han hade egentligen inte mer än ett år kvar, när jag kom till Östra — kom frågan om vem som skulle bli hans efterträdare ofta upp till debatt. När rektorstjänsten utannonserades vt 1937 anmälde sig ett flertal sökande, bl a Malmberg. En av de sökande var så säker på sin sak, så han lät sin bror biträda vid en genomgång av lokalerna för naturvetenskap. Men det blev en annan utgång av det hela.

Lönerna utbetalades från rektorsexpeditionen. Vid andra läroverk erhöll lärarna sin lön genom bank. En lärare anmälde rektor för att han inte fått sin lön i rätt ordning. Skolöverstyrelsen krävde förklaring, och vi fick alla skriva på en lista, som rektor von Schéele förelade oss, att vi inte hade något att anmärka mot löneutbetalningen. Även anmä- laren skrev på. Skolöverstyrelsen dröjde med sitt beslut i rektorsfrå- gan. Anmälan ogillades, och rektor von Schéele blev förordnad att up- pehålla rektorstjänsten ytterligare ett läsår (1937—1938).

Så fick vi mot slutet av läsåret klarhet i rektorsfrågan. Den samman- hängde med att Västra realskolan från ht 1938 skulle bli högre all- mänt läroverk (Majornas h a l). Till rektor där utsågs dåvarande rek- torn vid H a l i Borås fil dr Hjalmar Ideforss. Rektorn vid Västra real-

skolan fil o teol kand Gunnar N Hennix förflyttades nu till rektorsbefattningen på Östra realskolan. Han tillträdde sin tjänst med ht 1938. Då jag var inne och hämtade min lön den 1 juli, träffade jag honom för första gången. Lönen kom i fortsättningen att utbetalas genom bank.

Från ht 1938 blev jag huvudlärare i modersmålet. Närmast hade jag att följa de linjer för undervisningen, som rektor von Schéele dragit upp tidigare. I ett par fall vidtog jag dock ändringar. Sålunda hade vid Östra realskolan uppsatsskrivningen i de högre klasserna (3⁵—5⁵, 2⁴—4⁴) ägt rum på skrivsalen, men lärarna hade samlat sina klasser i lärorummet och gått igenom de givna ämnena under ungefär en kvarts timmes tid. Därefter fick eleverna gå till aulan, som tjänstgjorde som skrivsal och påbörja sina uppsatser. Jag hade redan tidigare reagerat mot detta, då det i alldeles särskild grad kom att gynna de s k fria ämnena. Jag talade med rektor flera gånger om detta, och han ställde sig sympatiskt till mitt förslag att dela ut ämnena direkt på skrivsalen utan kommentarer. Eleverna skulle då själva få ta ställning till ämnena och låta sin fantasi arbeta självständigt med dem. Dirigeringen från lärarnas sida skulle utebli — till fromma inte minst för fackämnena. Där hade eleverna lärarnas undervisning, fri läsning och egna iakttagelser att bygga vidare på. En lärare förklarade för mig — inte utan stolthet — ”förra våren skrev alla utom en det fria ämnet”. — Jag genmälde: ”Detta är ett fattigdomsbevis, och vi måste få till stånd en ändring.” Den kom nu, och resultatet uteblev inte. I realskrivningen vt 1939, där jag hade en klass 5⁵a uppe i examen, skrev eleverna om så gott som alla ämnen. De fria ämnena lockade ganska få, däremot var det många, som skrev kristendoms- och historieämnena. Östra realskolan hade nu samma ordning ifråga om uppsatsskrivningen, som tillämpades vid andra läroverk. En ordning, som jag tidigare tillämpat vid uppsatsskrivningen i folkskolans högre avdelning, både i Lödöse-skolan och i Götabergsdistriktet.

Vidare infördes ”Realskolans läsebok” vid modersmålsundervisningen, med början i klasserna 1⁵ och 1⁴. Läseboken hade vissa givna fördelar, bl a därigenom att den betonade enheten inom modersmålsundervisningen. I de båda högsta klasserna skulle vissa litteraturhistoriska upplysningar lämnas i anslutning till de lästa styckena. Det lästa borde insättas i sitt tidshistoriska sammanhang och i sin idékrets. I den utsträckning det befanns vara lämpligt, kan biografiska upplysningar om författarna lämnas. En del av de äldre lärarna ville som hjälp för detta ha Aug Isaakssons lilla litteraturhistoriska lärobok. Jag

var inte av denna mening men böjde mig för majoriteten. Faran var, att en mera konkret framställning om författarna i anslutning till lästa texter kunde få vika för en kompendieartad och läxvis inhämtad översikt av den svenska litteraturens historiska utveckling.

Min undervisning fortgick som tidigare. Särskilt i modersmålet lade jag stor vikt vid litteraturläsningen, särskilt i de båda högsta realskoleklasserna. Jag följde den metod jag utprövat under min tid som lärare i modersmålet i folkskolans högre avdelning. Vi bestämde oss för att läsa ett visst arbete av någon författare, t ex Selma Lagerlöf, Viktor Rydberg eller Sigfrid Siwertz. Eleverna hade inte råd att köpa böcker, men vi utnyttjade biblioteken. I första hand skolans bibliotek men även lånebiblioteken i grannskapet. Sen började vi läsningen och diskuterade en del problem. Denna litteraturläsning kom sedan att utgöra en god grund för uppsatsskrivningen. Vi kompletterade läsningen med lämpliga dikter ur vår läsebok eller ur antologier, som i regel fanns i skolornas referensbibliotek och i allmänhet inte kom till någon större användning. Då jag samtidigt var bibliotekarie, var det en viss fördel, att jag kunde få fram lämpliga litteraturverk.

Från ht 1938 var jag läroverkets bibliotekarie — en befattning, som jag innehade t o m vt 1947, då jag utnämndes till adjunkt vid Högre allmänna läroverket för flickor i Göteborg. Bibliotekariearbetet skötte jag i stor utsträckning på tiominutersrasterna. Vad som däremot tog tid — mera än jag hade väntat — var utlåningen till eleverna. I början var det mest elever från de klasser, jag hade i modersmålet, som kom och lånade. Senare följde flera andra efter, i all synnerhet sedan ett stort upplagt försök med en läsecirkel gått om intet. Initiativtagarna sökte att få med litteratur, som låg alldeles för högt, eller som inte var lämpad för detta ändamål. Jag framhöll då, att vi i biblioteket hade för dessa åldersgrupper lämplig litteratur. Till en tid medförde detta en stark tillströmning av lånesökande. Överhuvudtaget hade jag ett intryck av att lärjungebiblioteket hade en viktig uppgift att fylla.

De herremän bland lärarna jag tidigare talat om, lämnade snart sin tjänst, i något fall t o m med förtidspension. Nya följde, men de gamla står för mig i ett förklarat ljus. Det var inte lätt att fylla deras plats. Främst erinrar jag mig rektor Robert von Schéele. Så som han blev hyllad vid sin avgång våren 1938 har jag inte varken förr eller senare mött någon motsvarighet. Det var framförallt eleverna i den högsta klassen, som rektor haft i modersmålet och tyska, som hyllade honom. De bar honom i ”gullstol” fram till podiet, där inspektor prosten Carl

Setterwall tackade honom i ett hjärtevarmt tal, som av rektor besvarades så, att vi lärare var djupt gripna. Malmberg och jag hade planerat, att lärarkåren skulle ha avtackat rektor vid ett samkväm, men då några visade motvilja mot vårt förslag, avböjde rektor varje form av hyllning efter samvaron i skolan. Rektor von Schéele står för mig i ett förklarart ljus. Det blev mig förunnat att träffa honom många gånger under de följande åren. Han hyste alltid samma intresse för sin gamla skola och för svenskt undervisningsväsende.

Den av lärarna, som jag kom att vara mest tillsammans med var Gunnar Malmberg. Han hade engelska och franska som sina ämnen och hade under sin tjänstgöring på Samskolan och i Västervik gjort sig känd som en framstående språklärare. I engelska höll han undervisningen på ett högt plan. Började med att tala till eleverna på det främmande språket och övergick först senare till läroböckerna. Franska — hans huvudämne — hade han inte så många tillfällen att undervisa i på Östra realskolan. Men hans intresse för ämnet framträdde bl a i en serie uppsatser av högt vetenskapligt värde.

På skolan — inte minst under rasterna då vi vanligen höll till i läroverkets bibliotek — det bästa rummet på Östra — diskuterade vi den pedagogiska och skolpolitiska situationen. 1940 års skolkommitté arbetade, och snart fick vi yttra oss över dess förslag. Vi hade andra mer radikala uppslag att komma med. Bl a drog vi upp grundritningen till den tre-åriga realskolan — åtminstone för begåvade elever skulle den innebära en vinst. Det var samma tankar, som framfördes av den Erlanderska skolkommisionen av 1946. I en uppsats i Pedagogisk tidskrift 1947 lade jag fram en del synpunkter på skolproblemet, bl a en treårig realskolelinje. (Skolutredningar och skolreformer — några synpunkter på dagsläget P T 1947 s 78—83.)

Malmberg var folkskollärareson från Skåne. Vi hade tanken på en mera konkret utformad skola som vårt främsta mål. Bland annat borde skolutredningarna ta sikte på folkhögskolans ställning i det svenska skolväsendet. Och yrkesundervisningen — som jag — som tidigare omnämnts — ägnat ett tre-betygsarbete i pedagogik — borde inordnas i undervisningsväsendet i sin helhet. Den följande utvecklingen gav oss rätt.

Malmberg och jag lämnade Östra Realskolan på samma gång, vårterminen 1947. Han utnämndes till lektor i tyska och franska (företrädesvis) i Norrköping, jag kom till Högre allmänna läroverket för flickor i Göteborg i en tre-ämnes adjunktur (modersmål, historia och

geografi). Malmberg tjänstgjorde vid Norrköping till 1958, därefter ett par år vid försökslyceet vid Folkskoleseminariet i Lund och blev 1960 utnämnd till lektor vid Malmö latinskola i franska.

En annan av lärarna Hugo Christiansson står allt fortfarande klart för mitt minne. Han kom som extralärare våren 1938 och blev snart ordinarie adjunkt. Han hade kristendom och historia som sina ämnen. På rasterna var han ständigt sysselsatt med förberedelsearbeten. Jag minns honom som den plikttrogne läraren och en lärare, som höll goda morgonböner, som talade inte bara till oss utan ännu mer till eleverna, som satt gripna och moltysta under hans förkunnelse.

Christiansson hade sysslat med vetenskapligt arbete och erhöll dispens från provår, när han sökte adjunktur. Han följde tidshändelserna med stort intresse och hade alltid personliga synpunkter på problemen. När jag lämnade Östra, var han kvar där, men en sjukdom, som tidigare drivit honom från hans vetenskapliga arbete, blev honom övermäktigt. Vi träffades även efter Östra-tiden, inte minst under våra gemensamma promenader kring Näckrosdammen. Han hade då gift sig och fick väl det stöd, som en god hustru utgör.

Han var en färgstark och självständig natur, som gjorde en god insats genom sin undervisning. Sista gången vi träffades var, när Ernst Wigforss höll ett föredrag för studenter och lärare under valrörelsen 1952.

Jag kommer i det följande att dröja vid eleverna. När jag 1936 kom till Östra realskolan, hade jag tilldelats ett par bra klasser (3^{5a}, 1^{5a}). Jag följde dem fram till realexamen, resp 1939 och 1941. Eleverna i dessa båda klasser stod ingalunda Latins efter i begåvning. Från den klass jag var klassföreståndare för 1936—1940 gick flera till Latinläroverket och gjorde där betydande insatser. Av dem som var kvar till realexamen 1941, nådde några mycket vackra examensresultat och in-tar nu framskjutna platser i samhället (Stockholms lokaltrafik, Stenungssundsverket).

I den klass jag fick 1940, hade inte inträdesprov förekommit. Denna klass nådde ingalunda så höga resultat som den föregående, men medelprestationerna får anses som rätt goda. Denna klass avlade realexamen 1945. Därefter fick jag en ny klass, som jag dock endast kom att undervisa i två år. Nu började engelska som begynnelsespråk. Hur verkade detta på undervisningen i andra ämnen? Frågan är ömtålig, men den kräver sitt svar. Eleverna fick mera tid för andra ämnen. Tyskan hade varit mycket krävande för de svagare. Jag var belåten med

denna klass, och det var med saknad jag skildes från den. Min utnämning kom efter examen. Jag fick dock genom flickorna i Flickläroverkets olika klasser hälsningar från dessa elever — men även från andra, som tidigare gått på Östra.

Särskilt minns jag den första klassen jag fått, (1936—1941). I de skriftliga proven nådde, som jag tidigare nämnt, flera elever mycket goda resultat. I de skriftliga proven var det inte ovanligt, att elever hade a på flera prov. När några av denna kvaliteten passerat revy, utbrast rektor Hennix spontant: "Aldrig har det väl givits såna betyg förr vid Östra." Jag vet inte, hur det hade varit, men klassen gjorde väl reda för sig i skrivningarna och resultatet i muntliga examen tillfredställde examensvittnena och rektor samt naturligtvis mig själv, som under fem år skött undervisningen. Det är frestande att jämföra med resultaten i femmorna vid Latin 1935 och 1936 samt senare med de många examinationerna vid Flickläroverket. Så mycket är säkert, att Östra inte hade någon anledning att skämmas. De lektions- och examinationsutkast jag där utarbetade, följde jag vid senare undervisning.

Under de följande åren fick jag även undervisning i den fyraåriga realskolan. Denna var nog mera svårarbetad än den femåriga. Men detta berodde inte på skolformen som sådan utan på elevmaterialet. Dit sökte inte bara elever från landsbygdens folkskolor utan även sådana, som inte tidigare hade vunnit inträde i 1⁵. Jag minns än i dag, att jag hade en av de allra duktigaste i realexamen just på fyraåriga linjen. Då denne (Arne Lundgren) omnämnt sin modersmållärare på ett hedrande sätt, vill jag kvittera med att jag och min medbedömare (Adérn) upptäckte hans begåvning för att skriva svenska. Jag hade tidigare undervisat honom i kristendom och geografi men ombads att ta modersmålet i 4⁴, en klass uppkommen genom sammanslagning av två 3⁴-or.

Under dessa år — vid mitten av 40-talet — avgav kollegiet yttrande över den Baggeska skolutredningens förslag. Läroverkets styrelse, med vice ordf överläraren fil lic Axel Hedfors, förordade en fyraårig realskola för alla elever. Kollegiet hade motvilligt föreslagit bibehållandet av det dåvarande systemet, fem- och fyraårig linje. Några lärare, bl a undertecknad, ville ha en mera radikalt utformad skolform, bl a med treåriga realskoleklasser. Jag byggde då på erfarenheter från klasserna på Östra, där en del elever mycket väl kunde passerat läroverket på tre år — men kanske ännu mera på den privatundervisning, som skolintresserade präster bedrivit i västgötabygder (Falk).

Östra Realskolan hade förmånen att ha överläraren Axel Hedfors som styrelseledamot. Han utgjorde en tillgång för Göteborgs skolväsen och borde ha erhållit en mera framskjuten plats inom vårt skolväsende. Hans licentiatavhandling om "begåvningsurvalet i engelska skolor" innehöll värdefulla synpunkter. Vi bör ta tillvara de fåtaliga "guldäggen", var hans mening och detta med all rätt. Det borde gällt honom.

När jag föreslagits till Östra, träffade jag Axel Hedfors en kväll, när vi var ute och vandrade. Han var glad för att jag föreslagits till Östra och ansåg, att mina erfarenheter från folkskolan — i samma stadsdelar — kunde vara en tillgång för min blivande undervisning. Han framhöll också, att det var lättare för mig att övergå till en realskola än till läroverk med gymnasielinjer. "Du får bli varm i kläderna först." Han hade så rätt. Men så kom andra världskriget, och därmed blev det mera vanligt med kombinationen modersmålet — tyska i stället för modersmålet — historia. Anhopningen av sökande i sistnämnda kombination blev oerhört stor. Jag sökte först Latin men kom där (1942) i andra rummet och (1945) Realläroverket, med modersmålet företrädesvis. Där hade jag en av mina uppskattade kolleger från Realläroverket Titus Tunbäck som medtävlare. En annan utnämndes men tillträdde aldrig — då han förordnades till rektor. Så kom hösten 1946 tvenne tjänster vid Flickläroverket. Jag sökte båda, och rektor Wallén satte liksom SÖ mig i främsta rummet till tjänsten i modersmålet, historia med samhällslära och geografi med adjunkten vid Högre allm läroverket för flickor i Örebro Nils Gren i andra. Denne föreslogs så till tjänsten i historia med samhällslära och geografi (företrädesvis). Vi blev utnämnda båda. Jag i juni, Gren först i nov på grund av överklagande.

Under min tjänstgöring på Östra var jag åren 1937—1948 medlem av göteborgskretsen av Läroverkslärarnas riksförbunds styrelse, de sista tre åren som vice ordförande. Även om jag inte hade något större inflytande på den pedagogiska utvecklingen, var det likväl intressant att komma i kontakt med lärare från de andra läroverken. Som vice ordförande fick jag leda förhandlingarna i Lärarsällskapet, då ordf rektor Erik Wallén, min blivande chef, var förordnad i Skolöverstyrelsen.

Något skall jag väl dröja vid den sammanslutning av lärare från olika skolor, som gick under namnet "Commersekollegiet". När den av Gösta Bagge i slutet av 1940 utnämnda skolkommissionen tillkommit,

började ett visst missnöje göra sig gällande i rikets andra stad i pedagogiska och politiska kretsar. Varför hade inte så erfarna skolmän som Sven Em Ohlon och Hjalmar Ideforss blivit medlemmar? Och varför kom inte en inom folkskolekretsar så aktiv lärare som Elof Lindälv med i den baggeska kommissionen? Frågorna hopade sig, inte minst efter det att Gösta Bagge hos Lärarsällskapet utvecklade sina direktiv inför kommittéarbetet. I den följande diskussionen deltog bl a rektor Ohlon med ett inlägg, som i grunden riktade sig mot inledaren och hans betonande av den rent organisatoriska synpunkten. Tidsförhållandena krävde ett annat skolväsen, där ungdomens rätt till en tidsenlig uppfostran och undervisning kom till sin rätt. Ett nytt skolväsen var på väg, även om födslovårdorna skulle bli svåra. I mycket kom Sven Em Ohlon att företeckna de direktiv, som Tage Erlander utvecklade några år senare och som i hög grad bestämt det nuvarande skolväsendets utformning. Jag var närvarande vid detta sammanträde och var inte övertygad om nödvändigheten att fortsätta en så stark differentiering av den grundläggande undervisningen. För min egen del ansåg jag det nödvändigt, att folkhögskolan byggdes in i det svenska skolväsendet på ett bättre sätt än hittills. Vidare ansåg jag, att tyskans herravälde borde brytas till förmån för engelskan. Överhuvudtaget var det nödvändigt att tillgodose skolans inre arbete på ett helt annat sätt än tidigare.

Flera andra lärare företrädde liknande synpunkter. Och så tillkom i början av 1942 det tidigare omnämnda "Commersekollegiet". Namnet fick det av att våra sammankomster ägde rum på restaurang Commerce, nere vid Lilla torget. Vi samlades där till en enkel supé och diskuterade därefter olika problem i anslutning till de rådande pedagogiska förhållandena. För var gång var en lärare utsedd att orientera om en viss fråga och ställa prognoser för den väntade utvecklingen. Bland lärarna märktes från folkskolorna Gustav Ekeberg, Sven Jansson och Elof Lindälv, från Latinläroverket Gunnar Hesselén, från Realläroverket John Lundberg och Edvard Thaermenius, Flickläroverket Erik Norberg, från Handels Herbert Kalén, från Majornas högre allm läroverk Hjalmar Ideforss, från Kommunala mellanskolan Einar Lilie och från Östra realskolan undertecknad, från Folkskoleseminariet Sven Swedberg. Den senare lade ned ett omfattande arbete på att hålla den lilla skaran samlad. Vi var alltså inte så många, men detta gjorde, att diskussionerna blev mera otvungna.

Denna diskussionsklubb bidrog till att stimulera intresset för den

pedagogiska situationen. Huvudsaken var, att skolans problem erhöll en så allsidig utredning som möjligt med tyngdpunkten lagd på det inre arbetet. Vi fick besök av lärare från andra orter, bl a Henrik Berglind från skolradion. Vi fick förfrågningar om en radiodebatt, men detta såväl som tanken på en utgivning av våra inledningsanföranden blev till intet. Delvis berodde det till en del på att medlemmarna kom att knytas till remissarbetet på skolkommitténs delbetänkande. För min egen del kom jag att intensivt arbeta på det betänkande Östra realskolan avgav. Tanken på en lugnare arbetstakt avpassad efter elevernas (intellektuella) utveckling förtjänar att framhållas. I samband härmed kom tanken på en treårig realskolelinje — för de mera begåvade — upp. Men kunde inte skolreformen gå djupare? Axel Hedfors tänkte sig i sitt i skolstyrelsen avgivna yttrande en gemensam realskola efter genomgången sexårig folkskola. Själv talade (och skrev) jag om en folkhögskola, som skulle utgöra ett högstadium. På Östra stod det klart, att den baggeska skolkommittén var alltför bunden i de gamla stridslinjerna på ena eller andra sättet. Från 1945 blev engelskan grundläggande språk. Men djärvare reformtag krävdes. Så tillkom 1946 den av Tage Erlander ledda skolkommisionen.

5. Adjunkt vid Flickläroverket 1947—1959

Den 20 juni 1947 utnämndes jag till adjunkt i modersmålet, historia med samhällslära och geografi vid Högre allmänna läroverket för flickor i Göteborg. Denna glada nyhet fick vi läsa i Handelstidningen lördagen den 21 juni. Det dröjde en tid, innan den kungliga fullmakten kontrasignerad av Josef Weijne kom ut till Kärradal, dit vi hade kommit efter terminsavslutningen. Vi njöt alla i fullaste mått av sommarens många ljuvligheter. Rosorna blommade, och fruktträden visade tecken till rik fruktsättning. Helge höll på att läsa in statsrätten, och Ragnar, flyttad till fjärde ringen, sysslade något med matematik och fysik. Min hustru — Frida — hade varit vid god hälsa under den gångna terminen. Hon vilade ut i den vackra naturen och var belåten över min utnämning. Nu skulle jag i lugn och ro få äta frukost tillsammans med henne och Ragnar — Helge skulle åter till Uppsala och fortsätta med sina juridiska studier — först tentamen i statsrätt för Sundberg och sedan nationalekonomi för Lindahl.

Dagarna gick med bad, arbete i trädgården och under en familjesamhörighet, som innebar en harmoni utan jämförelse. Det var en känsla av att det var en sommar, som inte skulle komma åter. Nästa sommar måste Helge ut och exercera och Ragnar — ja, vad skulle han göra efter studentexamen. Närmast tänkte han på Chalmers. Han hade föregående sommar praktiserat på Monark i Varberg. Nu började dock tanken på att helt ägna sig åt kemi att växa fram. Jag minns, att jag denna sommar talade vid Einar Lilja om detta, och han tillstyrkte det varmt.

Terminen skulle börja den 24 aug, och vi började att förbereda oss för hemfärden. Några dagar dessförinnan fick jag brev från några flickor, som anmälde sig till komplettering i geografi. Sedan jag fått en

anmodan från rektor Erik Wallén, som redan tidigare skrivit ett rart brev till mig och hälsat mig varmt välkommen till Flickläroverket, att förrätta tentamen med flickorna, reste jag in till Göteborg. Jag hade flera förhör, vilka rektor Wallén åhörde som medbedömare. Tjänsten i historia och geografi (företrädesvis) var ännu inte tillsatt — på grund av överklagande. Jag fick därför ta dessa tentamina, då jag var den ende, som hade ämnet geografi bland de ordinarie lärarna. Sedan jag avslutat dessa förhör, reste jag ut till de mina, och vi for efter ett par dar in till Göteborg för att börja skolarbetet.

Med viss bävan motsåg jag schemat. Det var inte färdigt, när jag var inne och tenterade. Det var kristendomsläraren Magnus Hallberg, som gjorde upp schemat ute på Tjörn, fjärran från storstadens vimmel. Först sedan uppflyttningsproven var över, och kollegiet skulle börja, kom schemat upp.

Rektor Wallén hade givit mig en ring (L I^{4a}) i modersmålet. För denna välvilja är jag honom djupt tacksam. Jag fick tillfälle att växa in i gymnasiets modersmålsundervisning med början i en nybörjarring med elever från olika skolor, dock mest från Kjellbergsska flickskolan. Det visade sig snart, att jag hade god nytta av min undervisning vid Prästgymnasiet. Från början hade det varit meningen, att jag även skulle ha övertagit historieundervisningen i samma ring. Men så fick läroverket en extralärare, som skulle beredas arbete. I fortsättningen från ring L II⁴ hade jag historia och modersmålet i denna ring fram till studentexamen 1951. På gymnasiet fick jag börja med historia i ring L I³ — en undervisning, som jag fullföljde fram till studentexamen 1950.

I övrigt blev det undervisning i historia och i geografi i realklasserna och i näst högsta klassen (efter ämneslärarinnan Ester Norrman). I geografi fick jag undervisning i det differentierade gymnasiet med de elever i L III^{4a} och L III^{4b}, som valt till detta ämne. Det blev en intressant och givande undervisning i denna och i följande ring fram till studentexamen 1949. Jag kom att lägga ned rätt mycket arbete på förberedelser till lektionerna och till att uppliva mina erfarenheter från provårskursen, då jag hade haft rätt mycket av det, som vi nu kom att syssla med.

I stort var jag belåten med mitt schema. På ett lyckligt sätt kom jag att anknyta till min föregående undervisning vid Östra realskolan. Där hade jag ofta fått överta undervisningen, särskilt i geografi, i högsta realklassen.

Så kom kollegiet, och jag blev av rektor Wallén hälsad välkommen.

Jag kände, att jag kommit in i en ny krets. Hur skulle framtiden gestalta sig? Jag var beredd att göra skäl för mig liksom tidigare varit fallet.

Bland lärarna kom jag ju att först stifta bekantskap med rektor Erik Wallén under uppflyttnings- och kompletteringsproven i geografi. Han hade tålmodigt åhört mina förhör och gillat min betygssättning. Egentligen hade jag mött Erik Walléns litteraturhistoriska arbeten under mina akademiska studier. Närmast då jag utarbetade min uppsats "Fornnordisk mytologi i Fritjofs saga" i nordiska språk för professor Beckman. Senare hade vi mötts i Modersmåsläraernas förening och i Lärarsällskapet (lokalavdelningen i Göteborg av Läroverksläraernas Riks-förbund). Under de senaste åren hade rektor Wallén varit ordförande och jag vice därstädes. Jag hade klart för mig, att jag här skulle finna en hjälpsam och förstående handledare vid modersmålsundervisningen. Utöver provårskursen och lektor Sven Cederblads handledning hade jag endast undervisat i detta ämne på gymnasietadiet det senaste läsåret. Jag hade då efter rektor Strömbergs frånfälle övertagit undervisningen i tredje ringen (från romantiken) nere på Prästgymnasiet. Jag hade där mött begåvade och intresserade elever, och jag hade lagt upp kurserna så konkret som möjligt! Första läsåret (1947—1948) kom jag väl inte att ta upp Erik Walléns tid allt för mycket. Men de följande åren kom jag ofta att hemsöka honom med mina synpunkter på undervisningen — framförallt i modersmålet. Han var alltid tillmötesgående och gav mig goda råd. Jag förvånade mig över hans rikedom på litterära citat, alltid anbringade i passande situationer. Självt hade jag tidigare genom flitig litteraturläsning övat mig i denna genre — men nu märkte jag, att jag funnit min överman.

Jag var glad över att rektor Wallén föreslagit mig till Flickläroverket. Hans förtroende fann sitt gensvar. De kommande åren tillhör mina lyckligaste. Jag framhöll detta i mitt svarstal till Erik Wallén på min 60-årsdag. I anslutning till vårt gemensamma intresse för Taine betonade jag miljöns betydelse för arbetet men också det personliga momentet. Detta mötte jag i rikt mått. Och vad jag här anför om mig personligen, kom säkert kollegerna i övrigt till del. Erik Wallén hade förmågan att hålla samman ett kollegium. Till detta bidrog väl också den gästfrihet, som Erik och Britta Wallén utövade. Det var inte bara efter Gustav Adolfs-marschen kollegiet möttes hemma i den trevna rektorsbostaden på Södra Vägen. Även i mindre grupper var vi bjudna dit. Något av skånsk festivitas vilade över dessa sammankomster. Där-

till bidrog också, att Erik Wallén hade en betydande samling konst med anknytning till Skåne. Främst bland dessa får man väl sätta Svante Bergh.

Ett annat drag hos Erik Wallén var den humor, som alltid utmärkte honom. Den var ett vapen i med- och motgång och satte sin prägel på hans handlande, inte minst emot oss lärare. Han var gärna med på att pröva nya uppslag inom skolväsendet men tillade han med glimten i ögat: "Förutsatt att det nya ger lika goda resultat som det gamla." Han företrädde en sund konservatism, som höll fast vid och modifierade det bestående i skolan likaväl som i samhället.

En annan lärare av den gamla skolan var Magnus Hallberg. Jag hade hört honom omtalas, redan långt innan jag kom att bli kollega med honom. Hans förmåga att hålla tal var känd i vida kretsar. På Flickläroverket var inte bara de vakthavande lärarna närvarande vid morgonandakten utan även flera andra. En av de första morgnarna gick jag in i aulan, och då hade Magnus Hallberg morgonandakt. Han hade för denna och följande andakter valt "Fader vår". Närmast var det denna gång inledningsorden han uppehöll sig vid. Jag har hört många behandla dessa, men sällan har någon så lyckats fånga mig, som vad jag nu mötte. Det var enkla, men klara ord som mötte eleverna och oss lärare. Jag tänkte på Runebergs ord:

"Det kära ord, det enkla ord,
Som människor dock förgäta,
Var är en mänsklig visdom spord,
Som sig därmed kan mäta?
Var giver världen oss en grund,
Så fast att därpå bygga,
Som ordet av Guds egen mun,
Det eviga och trygga?"

(Ps 172: 3)

Som alltid sjöng flickorna med i psalmsången. Det var inte sista gången jag följde Magnus tolkning av de olika bönepunkterna. Även andra ämnen behandlade han med en åskådlighet, som grep och fånglade den unga åhörarskaran. Jag fick en uppfattning av detta i uppsatsskrivningen i den följande undervisningen. Många skrev kristendomsämnen, från första ringen fram till studentexamen med goda resultat.

Magnus Hallberg talade vid högtidsfester och avslutningar, när så lämpade sig. Jag fäste mig vid hans förmåga att gå ut från enkla ord och från dessa forma en fångslande framställning.

En annan lärare vill jag med tacksamhet dröja vid, Nils Gren. Vi hade samma ämnen, och vi hade sökt samma tjänster. 1935—1936 hade jag av rektor vid Flickläroverket i Örebro satts i främsta rummet, men jag ville — för min hustrus och barnens skull — stanna i Göteborg och föredrog så Östra realskolan. Gren utnämndes då till Örebro. Så 1946—1947 sökte vi de båda tjänsterna vid Flickläroverket i Göteborg. Till tjänsten i modersmålet, historia med samhällslära och geografi satte rektor Wallén mig i första rummet, Gren i andra. Till tjänsten i historia med samhällslära och geografi (företrädesvis) sattes senare Gren i främsta rummet. Skolöverstyrelsen följde rektor Walléns förslag, och jag utnämndes den 20 juni 1947 till den förstnämnda tjänsten. SÖ:s förslag av Gren till den andra blev överklagat, men i nov 1947 utnämndes även han till adjunkt vid Flickläroverket. Vi kom att samarbeta mycket, alltid under de bästa förhållanden. Förutom den vanliga tjänstgöringen hade vi ett stort antal fyllnadsprövningar. Dessa föll till större delen på Gren, men jag var alltid medbedömare. 1957 utnämndes han till lektor i geografi. Nils Gren var mycket hjälpsam till sin natur. Detta fick jag många gånger exempel på. Jag hade ju från 1948 befattningen som rektor vid Prästgymnasiet, där jag ända sen 1935 hade tjänstgjort som timlärare. Hade jag inte haft rektor Walléns och adjunkt Grens välvilja, hade denna tjänstgöring för mig inneburit stora problem. Jag minns, hur jag i studentexamen, hösten 1953, skulle examinera en elev i modersmålet (prof Grauers var censor). Gren kom och avlöste mig i min skrivvakt i aulan, utan att jag bett honom om det. "För säkerhets skull", sade han och inte utan skäl. Det var ju ändå en bit väg mellan Flickläroverket och Latin, där studentexamen ägde rum. En sådan händelse och en sådan hjälpsamhet glömer man inte.

Gren höll ofta morgonböner — väl på uppmaning av Magnus Hallberg. Ofta talade han om personer i industri och handel, som arbetat sig upp från enkla förhållanden, men som senare kommit att intaga framskjutna platser i svenskt näringsliv. Naturligtvis talade han också över andra ämnen, om bibelord etc.

Ofta hade vi tillfälle att överlägga om dagens problem, inte bara på rasterna i det trevna geografibiblioteket utan även på hemvägen från skolan. Vi hade båda förmånen att bo i Vasastaden, inte så långt från varandra. Gren och hans familj flyttade till Halmstad, och ibland talades vi vid i telefon. Jag umgicks med planer att bosätta mig nere i Kärradal, men därav blev intet. Först hade jag min tjänstgöring på Präst-

gymnasiet, och sedan blev det annat av. Frågan förföll.

Av lektorerna kom jag att främst fästa mig vid Harry Armini. Han var klassföreståndare i den treåriga latinring, där jag hade historia alla tre åren. Han ledde sin klass på ett föredömligt sätt och tog del i problem, som uppkommer i en ring med elever i högre tonåren. Det var en van lärare man stiftade bekantskap med. Jämte Magnus Hallberg var Harry Armini ofta ute på skolgården under rasterna. Jag hade från folkskolan och Östra samma vanor. Så jag blev också upptagen i "gårdskarlarnas" krets. Det var skönt att få frisk luft efter lektionerna. Första julen fick jag som julhälsning från lektor Armini en uppsats (särtryck ur Arkiv för Nordisk Filologi) "Ett par svenska ortnamn belysta av Tacitus och Jordanes". Han tog där upp ortnamnet Åsaka till behandling. Under våra "skolvandringar" hade han fått reda på att jag hade mitt hem i en av de orter han behandlat. Lektor Armini avgick med pension, när han följt ut denna ring 1950. Jag mötte honom ute ibland, och det var alltid givande att tala med honom en stund.

Av adjunkterna kände jag Erik Norberg från Historiska föreningen och från "Commersekollegiet". Han hade historia som huvudämne, och vi fick ofta tillfälle att diskutera en del problem. Bl a kom frågan om samhällslärens ställning inom historieämnet upp till debatt. Norberg blev senare lektor. Han hade som sekreterare biträtt rektorerna vid Flickläroverket och lagt ned ett betydande arbete för skolans bästa. Under flera år var vi knutna till intagningsnämnden som representeranter för kollegiet.

Höstterminen 1947 började jag undervisningen av ring L I⁴ i modersmålet. Jag märkte snart, att det var en begåvad och beläst ring jag erhölet. I enlighet med kursplanen började vi läsa några kapitel ur Iliaden och Odysseen i Erland Lagerlöfs översättning. Samtidigt behandlade vi den grekiska litteraturens uppkomst och utveckling. Efter detta gick vi över till det grekiska dramat. Vi dröjde rätt länge vid detta. Först läste vi Sofokles "Konung Oidipus" och därefter ville flickorna ta upp samme författares drama "Antigone". Vi hade i läroverkets bibliotek tillgång till 15 ex av detta drama i Hjalmar Gullbergs tolkning, som välvilligt ställdes till vårt förfogande av bibliotekarien adjunkt Erik Norberg. Vi hade tillfälle till ingående diskussioner om de framträdande personerna i dessa båda dramer. Året förut hade Eyvind Johnson givit ut sin roman "Strändernas svall". Jag fann nu, att några av eleverna redan läst detta arbete. Vi kunde avsluta vår läsning av

den grekiska litteraturen med att ett par elever refererade några kapitel, och vi fick en givande diskussion av denna roman.

När vi läst dessa arbeten, var det tid att övergå till svensk litteratur. Vi läste i denna ring Strindbergs "Tre noveller" och Pär Lagerkvists "Gäst hos verkligheten" samt Hjalmar Bergmans "Svedenhjelms". Jag tar upp dessa arbeten för att belysa urvalet av litteratur i denna ring. I stort sett följde jag samma schema i de följande ringarna jag hade. Men så ingående analys, som vi ägnade dessa diktverk, hann vi inte alltid med, möjligen i latinringen 1955—1959.

Något skall jag väl dröja vid uppsatsskrivningen i denna ring. Det var väl rätt lätta ämnen, som eleverna fick till att börja med. Men resultatet av dessa uppsatsskrivningar blev mycket gott. Flera av eleverna valde kristendomsämnen, och Magnus Hallberg hade all heder av sin undervisning. Från litteraturläsningen hade en del elever hämtat uppslag, även här med inslag från kristendomsundervisningen.

I den följande ringen (L II⁴) började vi med litteraturhistoria i anslutning till Josua Mjöbergs lärobok. Främst byggde vi på genomgången av de förträffliga verk, som Modersmålslärares förening utgivit — till undervisningens tjänst: Vi kom särskilt att dröja vid Olaus Petri, Wivallius och Stiernhielm.

I denna ring började också talövningarna. De gav verklig behållning, inte minst för uppsatsskrivningen. Flera av dessa föredrag höjde sig märkbart över genomsnittet. Jag har följt dessa elever i fortsättningen, och jag finner, att det var frågor som låg ungdomarna om hjärtat, som sedan omsatts i verklighetens kalla ljus. Detsamma kan jag säga om hemuppsatserna. Jag följer litteraturläsningen i andra ringen. Vi läste Shakespeare "Julius Caesar" för att därefter övergå till Strindbergs ungdomsdrama "Mäster Olof". Detta hade jag ju tidigare behandlat under provårskursen och fått goda uppslag av min handledare lektor Cederblad. Dessa kom mig nu väl till pass. "Mäster Olof" läste vi på seminariet, jag kom att ägna detta drama ett särskilt intresse under mina akademiska studier för professor Otto Sylwan, närmast i anslutning till Martin Lamms arbete "Strindbergs dramer" del I. Under mina år på Flickläroverket och Prästgymnasiet lyckades jag samordna modersmålsundervisningen så att jag hade parallella ringar. Detta blev till nytta, för mig själv och för resp skolor. Närmast kom jag att tänka på detta nu ifråga om Strindbergs drama "Mäster Olof". I den ring jag hade 1948—1949 blev genomgången och analysen givande. Jag lyckades få eleverna intresserade för Strindbergs diktning, inte minst

i anslutning till hundraårsminnet av författarens födelse med uppförande av "Brott och brott" i Olof Molanders regi och med en prolog av Karl Ragnar Gierow. I följande ringar följde jag samma linjer vid undervisningen. I studentexamen 1955 behandlade en elev (Birgitta Carlbon) ämnet "Strindbergs Mäster Olof som konstverk och personligt dokument" — en uppsats som bedömdes med högsta betyget. På Prästgymnasiet ägnade jag en särskild uppmärksamhet åt dramat — i ringen 1961—1965, och några elever där bad mig att dröja vid "Fadren", som då gick på Stadsteatern.

Det var till fördel för undervisningen att ha hunnit med läsningen av en del nyare litterära verk i andra ringen. Längre fram kom jag att stanna inför Harry Martinsons "Nässlorna blomma".

I tredje och fjärde ringen läste vi en del skönlitterära verk jämsides med att vi strävade med Mjöbergs läseböcker vid undervisningen. Jag kom att liksom vid historieundervisningen använda en "arbetsskolebetonad" undervisning. Vi läste litteratur och analyserade denna. Ofta gjorde vi en översikt av den lästa texten på svarta tavlan och satte den i samband med tidigare genomgångna texter. Till en följande lektion fick eleverna någon fråga att besvara. God hjälp hade jag av de uppsatser om litteraturläsning, som förekommit i Modersmålslärares förenings årsskrift. Särskilt kom jag att dröja vid Eskil Källqvists studie över "Romantiken på gymnasiet". Den gav mig många goda uppslag. Vid repetitionerna var det lämpligt med en översikt på svarta tavlan, som eleverna sen antecknade. Den litterära analysen kom jag att syssla mycket med under min lärarverksamhet. Jag sökte att vänja eleverna vid att själva dra slutsatser.

Vid den litteraturhistoriska analysen kan det vara lika viktigt att komma åt människan som de litterära verken, gärna då med tidshistorisk och psykologisk bakgrund. Goda exempel härpå finner vi i Henry Olssons monografier över Almquist och Fröding. Ofta kan en strof avslöja, vad diktaren sökt dölja, men som förklarar framträdande drag i hans liv och dikt (Karlfeldt).

En gren av den litteraturhistoriska analysen är den som behandlar idé- och motivhistoria. På gymnasiestadiet är det då lämpligt att gå ut från en viss dikt eller en strof. Så kan man behandla "Platonismen i svensk litteratur" med Tegnér's "Det eviga" eller "Skaldens morgonpsalm" som bakgrund — eller som Albert Nilsson gå ut från Kellgren's "Den nya skapelsen". Svårigheterna är, att eleverna i tredje ringen inte har läst någon filosofi — men det brukar gå bra med en ge-

nomgång på svarta tavlan — av värde även för den följande behandlingen av romantiken. Andra sådana uppgifter är t ex Flyttfågelmotivet i svensk diktning, Karl XII i litteraturen, bonden i svensk skönlitteratur, hur prästen skildrats av olika författare etc. Jag följer ringen 1947—1951 vidare fram till studentexamen. I stort sett använde jag samma studiegång i fortsättningen kanske med en del undantag ifråga om läsningen av modern litteratur. Vid behandlingen av romantiken hade jag stor nytta av Eskil Källquists tidigare omtalade uppsats samt en av samme författare i Modersmålläraernas förenings årsskrift 1941 om Geijer. Jag hade några år tidigare tagit del av och utförligt recenserat Carl Arvid Hesslers avhandling "Geijer som politiker" och fick nu användning för de nya synpunkter som framförts. Genom att gå ut från Geijers "Minnen" kunde man få fram en konkret grund för Geijers diktning och utvecklingsgång. Vi kom senare att uppehålla oss ingående vid Almquist och läste "Kapellet" och "Det går an". Kring dessa arbeten byggde vi så upp grupparbeten, som visade sig mycket givande.

Denna ring var ju oerhört intresserad av litteratur — äldre och modern. Detta underlättade mitt arbete i hög grad. Utvecklingsgången från Almquist över Strindberg fram till tiotalisterna blev klarlagd. Men — däremellan kom vi att ägna "nittiotalisterna" ett fördjupat studium. Inte minst gällde detta Heidenstam. Vi dröjde inte bara vid läsebokens utdrag ur "Tiveden" utan tog upp flera av dikterna i denna cykel till analys. Detsamma gällde också de många dikter, där Heidenstam tar upp hemmet och hembygden till behandling. Vägen fram till den historiska diktningen var klar. Att jag personligen intresserat mig för Heidenstams diktning kan denna ring men kanske ännu mera mina många elever nere på Prästgymnasiet vittna om.

Även de andra nittiotalsförfattarna ägnade vi ett utförligt studium — om än inte i likt hög grad som Heidenstam. Jag bröt en lans för Levertins vackra dikt "Modersspråket" i anslutning till problemet "Diktarens ställning till modersmålet". Över Olaus Petri och Stiernhielm gick vi vidare till Dalin och Tegnér fram till Levertin.

Så har du följt mig från barndomens dar
växlande skepnad med åren.
Innerst dock alltid densamma du var,
bliver väl också till båren,
drömmerska, älskande tankens stål,
men i din tonvärld fången,

svärmande svenska modersmål
med ditt kvällssus i sången.

— — —

Guldtråd, på vilken vi våra liv
träda med skiftande dagar,
ring, som fäster oss vän och viv
tolk för stjärnor och lagar.
Högsta tankar, dyraste namn
drömmen skimrande skärast
modersspråk, du bär i din famn
allt oss i världen är kärast.

(Dikter 1901)

Jag har vid min undervisning ofta dröjt vid Levertin. Ovanstående dikt är ett skäl. Men Levertin har också fångats av de gamla visorna om Maria, Cecilia, Staffan. I detta avseende har han kommit på samma linje som Fröding och Karlfeldt. Genom en enkel dikt i anslutning till folkvisan har de uppnått en större innerlighet och en förnyelse av svensk lyrik.

Så var vi framme vid studentexamen våren 1951. Jag hade denna ring, som jag nu uppehållit mig med, och en ring nere på Prästgymnasiet. Som jag tidigare framhållit, hade det ur förberedelsesympunkt varit lämpligt med en samordning. Flickläroverkets elever var ju avgjort överlägsna, men gossarna hade strävat tappert i litteraturens värld men haft svårigheter med språken.

I de skriftliga proven i studentexamen vt 1951 valde många elever kristendomsämnet "Allt vad I viljen att människorna skola göra eder, det gören I ock dem". Nu framträdde värdet av Magnus Hallbergs konkreta genomgång av kristendomskursen, både innehållsmässigt och språkligt. Ett annat ämne samlade också flera abiturienter. Det var litteraturämnet "Tre svenska nobelpristagare i litteratur". Flickorna hade intresserat sig för nittiotalisterna, och Lagerlöf, Heidenstam och Karlfeldt blev behandlade på ett förtjänstfullt sätt. Vitsorden på de skriftliga proven i modersmålet blev mycket höga. Så höga, att den av censorerna, som gjorde upp schemat för muntlig examen, Sven Bodforss, inte ansåg det behövt att företa någon muntlig examination i modersmålet i denna ring. Jag hade gärna velat komma upp i den muntliga prövningen med dessa elever. Men därav blev intet.

Även de följande ringarna, realringen 1950—1953 och 1953—1956 hade goda resultat i de skriftliga proven i modersmålet. 1953 skrev 10

elever om "Pär Lagerkvist". Varje skribent hade rätt att sätta under rubrik efter eget val. 1956 valde många elever "Förenata staternas tillkomst och författning" (Samma ämne kom tillbaka 1963). Om ämnet "Ensamheten — vår vän och vår fiende" skrev en elev en uppsats detta år, som torde vara den bästa jag haft att granska.

Trenne fyraåriga latinlinjer hann jag med att föra fram till studentexamen, 1947—1951, 1951—1955 och 1955—1959. Den mellersta kunde inte mäta sig med den som skrev 1951, men jag hade även där flera goda uppsatser. Främst den tidigare omnämnda om Mäster Olof men även ämnet "Psalmboken — en följeslagare genom livet". Men denna gången kom Prästgymnasiets elever bättre till sin rätt.

Den årgång, jag förde fram till studentexamen 1959, hade under de gångna åren visat sig ovanligt intresserad av svensk litteratur. Jag hade ordnat någon form av grupparbete, som i hög grad byggde på hemma genomgången litteratur. Denna blev så föremål för diskussion i klassen med goda resultat. I skrivningarna fick vi bl a ämnet "Bibeln i profan litteratur" — ett ämne som mottogs med stort intresse.

Efter 1951 fick vi naturligtvis tillfälle att visa vad vi gått igenom under litteraturundervisningen i de muntliga proven. 1953 fick eleverna förhör på "Naturskildring i svensk litteratur", "Kvinnoskildringar i svensk litteratur", "Geijer" — i två grupper. En intressant uppgift, där jag tidigare utnyttjat Eskil Källquists tidigare omtalade geijeruppsats i M.L.Å. 1941.

1955 fick jag av censorn lektor Gustaf Fredén uppgiften "Modern litteratur, där tidshändelserna framträder". Det var fyra elever i gruppen, och var och en av dessa fick en diktare att redogöra för; Elin Wägner, Pär Lagerkvist, Vilhelm Moberg och Eyvind Johnson. I fråga om den senare upptäckte vi, att den som fått denna uppgift, läst och funderat över Krilon-serien alldeles utom kursen. Detta ledde till ett givande samtal mellan denna elev och censorn, som var mycket belåten med examinationen och flickornas beläsenhet.

Realringen 1956 fick till större delen uppgifter på 1700-talet. En grupp blev examinerad på "1700-talet i svensk litteratur". — Jag stannade inför Dalin, Kellgren, Bellman, förromantiken och förromantiska diktare i Sverige. En annan grupp fick "Bellmans diktning". Det var fem flickor i gruppen, och var och en fick redogöra för något framträdande drag hos henne diktare. Vi avslutade med en redogörelse för författare, som behandlat Bellman i sin diktning.

Våren 1959 hade jag tre grupper i modersmålet. Som jag i samband

med uppsatsskrivningen framhållit, var denna ring ovanligt intresserad av litteraturläsning. Uppgifterna behandlade "Folklivsskildring i litteraturen", "Kvinnorna i svenska litteraturen" och "Nya representativa verk inom svensk 1900-talsprosa". Censor var liksom 1955 lektor Gustaf Fredén. I allmänhet gjorde flickorna väl reda för sig. Här hade vi förmånen att ha en framstående forskare och modersmåls lärare som censor, en förmån som man inte nog kan uppskatta. Jag koncentrerade uppgifterna kring Hjalmar Söderberg, Hjalmar Bergman, Elin Wägner, Pär Lagerkvist och Eyvind Johnson samt allmogromanen. I en andra omgång kring t ex Harry Martinson — särskilt hans behandling av skolan. Jag var belåten att ha fått ha denna genomgång av modern prosakonst.

Något skall jag dröja vid historieundervisningen, som jag hade på Flickläroverket. Sen jag följt ut realklasserna och de båda 3⁴-orna våren 1948, fick jag mera undervisning på gymnasietadiet. Redan ht 1947 hade jag övertagit en treårig latinring och från ht 1948 fick jag också börja med historia i ring II³ på reallinjen. Jag hade fördelen att ha två parallella ringar, med vad detta innebar av tidsvinst för förberedelser och tillfälle till jämförelse. Reallinjens elever var avgjort överlägsna och mycket intresserade av historieundervisningen, så som jag lade upp densamma. Redan under ht i högsta ringen gav jag en elev A i vitsord (Inga-Stina Ekblad). Att jag inte tog fel i min bedömning står nu klart. Denna elev är nu professor i litteraturvetenskap (Shakespeareforskning) vid Londonuniversitetet.

I studentexamen vt 1950 fick jag högstående censorer. Sålunda hade jag förmånen att ha professor John Landquist. Han gav reallinjen uppgiften "Den liberala oppositionen mot Karl Johan". Sedan eleverna klart och tydligt redogjort för sin uppgift, övertog censor själv förhöret — han ville tala "förstånd" med flickorna. Det gjorde han ungefär som historielärarna brukar göra, när de har gott om tid. Han kom snart in på Finland och slutade med att ur minnet föredra Bertel Gripenbergs dikt "En grav". Han gav mig sitt fulla erkännande för de resultat vi uppnått och för flickornas förmåga att följa en historisk diskussion.

Som censor i den andra gruppen i realringen hade jag professor Hugo Valentin (lektor vid Uppsala h a l och Erik Lönnroths främste medtävlare om Uppsala-professuren 1942). Han gav en uppgift i samhällslära "Riksdagsval" och betonade, att det inte skulle vara historia utan hur förhållandena nu gestaltade sig. Jag dröjde vid konkreta förhål-

landen, som jag tidigare behandlat vid undervisningen, bl a ett uppmärksammat val till första kammaren i Skaraborgs län (Josef Nord). Flickorna gjorde väl reda för sig. När förhöret var slut, kom censor fram till mig, tryckte varmt min hand och sade: "Så skall en lektion i samhällslära gå till." Både Landquist och Valentin hade sålunda givit mig sitt fulla erkännande.

I latinringen L III³ hade jag dåvarande undervisningsrådet Nils Hänningar, chef för Svenska bokförlaget, som censor. Han gav som uppgift "Förenade staternas uppkomst och författning".

Detta var ju en klar och tydlig uppgift. Jag har ett intryck av att även denna grupp gjorde väl reda för sig.

De följande åren hade jag examinationer i muntliga studentexamen. De betyg jag hade föreslagit godkändes. Vt 1956 höjde censor med mitt medgivande vitsordet från A till A för en elev. Jag hade som uppgift "Partierna under frihetstiden". Naturligtvis hade jag nytta av den föreläsningsserie, som professor Helge Almquist höll över "Frihetstidens första skede", varom jag tidigare har talat.

Våren 1958 hade jag förmånen att ha en av mina lärare från seminariet som censor, lektor Karl Henry Lindström vid Lunds katedralskola. Även nu hade jag "Frihetstiden", och förhöret gick utmärkt. Jag hade tänkt, att en av eleverna (Eva Andersson, numera läkare) skulle få A, därför att hon behandlat ett historiskt ämne i det skriftliga provet, men censor avböjde min sondering med att "det ger vi inte i Lund". I den följande examinationen hade vi fått "Liberalismen i England och Sverige under 18- och 1900-talen". Det var en intressant uppgift, och förhöret gick bra. Mina kolleger tyckte, att ämnet var för stort och för krävande. Men jag var nöjd, kanske mest för att jag fått återknyta bekantskapen med en uppskattad och givande lärare.

Vid Flickläroverket hade vi haft försöksundervisning med samhällslära ingående i hela historiekursen och inte bara förlagd till sista klassen. Det var närmast rektor Wallén som var förespråkare för det nya — med utspridd kurs i samhällslära. Sedan en lärare försökt sig på denna "försöksundervisning", men tröttnat, fick jag från läsåret 1952—1953 överta densamma. Jag hade ju redan tidigare haft en liknande uppläggning av undervisningen i historia nere på Prästgymnasiet. Rektor Johannes Johansson hade omsatt idéerna från 1914 års seminarie-reform. Vi skulle repetera historiekursen inom samhällslärens ram. Detta visste inte kollegiet om. Jag lade nu in samhällshistoriska synpunkter på undervisningen. Samhällsläran behöver på varje stadium

en utformning, som lämpar sig efter elevernas mognad och utveckling. Eleverna omfattade undervisningen med stort intresse.

Under de följande åren utsträcktes undervisningen med samhällskunskap inlagd i historiekursen även till gymnasiet. Jag har närmare redogjort för denna försöksundervisning i *Pedagogisk Debatt* nr 1, 1954, nr 2, 1956 och hänvisar till dessa uppsatser.

1953 hade en provisorisk gymnasiereform sett dagen. Till latin- och reallinjerna lades en ny — allmänna gymnasielinjen. Den var indelad i en biologisk och en allmän (språklig) linje. Jag skulle tro, att bl a ecklesiastikministrarna Josef Weijne och senare Ragnar Edenman stod bakom reformen. Den skulle bidra till att "rätt man kom på rätt plats" i samhället. Saint-Simons idéer skulle omsättas i verkligheten. De båda första årgångarna hade jag inte någon befattning med — jag hade fulltecknat mitt schema för de närmaste åren fram till 1955 års studentexamen. Bland lärarna hade man diskuterat den nya linjen och inte utan kritik. Å allmänna gymnasielinjen skulle historia och geografi vara kärnämnen, som ersätter latinet å latinlinjen och matematiken å reallinjen. En del elever hade inte klart för sig detta utan ägnade sig framförallt åt språken. Jag hade de båda första åren hand om undervisningen i både historia och geografi. Därigenom hade jag tillfälle till en närmare granskning av elevernas arbetsinsatser. De båda senaste åren (1957—1959) hade jag endast historia — där samhällsläran intog en framskjuten plats. Den differentiering av undervisningen i historia, som föreslagits i den pedagogiska diskussionen, skulle nu — på prov — förverkligas.

Denna ring hade en duktig klassföreståndare i Rut Bucht. Hon höll samman eleverna och följde ingående deras prestationer. Vid studentexamen 1959 framhöll censorerna, att elevnivån låg över den vanliga å allmänna linjen. För min undervisning i historia har jag redogjort i en uppsats "Historieundervisningen å allmänna gymnasielinjen" (*Pedagogisk Debatt*, 1960, h 1). I samhällskunskap — som ingick i historiekursen — hade en särskild lärobok — tillkommit (Håstad-Eriksson-Dickson, *Samhällskunskap*). I övrigt användes samma läroböcker som för de båda andra gymnasielinjerna, men tiden medgav en användning av källsamlingar, där framförallt den ekonomiska och sociala utvecklingen uppmärksammades. Studiebesök av olika slag kompletterade den samhällsekonomiska grundsyn jag lagt på undervisningen.

Så kom studentexamen våren 1959 i denna ring. Det var en överraskning i positiv riktning, att censorerna gav uppgifter, som visade,

att de uppmärksammat den undervisning som meddelas eller kan meddelas å allmänna linjen i historia med samhällslära. Den första dagen fick jag av censorn (lektor Harry Bergquist) uppgiften "Olika ekonomiska samhällsåskådningar under nya tiden". Dagen därpå gav samme censor "Det svenska partiväsendet", och en annan censor (lektor Uno Sondelius) "Den sociala revolutionen". Det var sällan man fått så väl avvägda uppgifter. Särskilt den första gruppen behandlade olika samhällsåskådningar på ett klagörande sätt, som visade, att både historia och samhällskunskapen kom till sin rätt. I sista gruppen överraskade en elev, så att vi fann oss föranlåtna att ge henne högsta betyget. Fyra års försöksundervisning å allmänna linjen var avslutad. Övervägande hade den givit ett intryck av att eleverna väl tillägnat sig undervisningen.

Som jag tidigare nämnt i detta kapitel, fick jag ht 1947 överta en del geografiundervisning i högsta realskoleklassen samt en sammansatt ring (L III^a + L III^b) i det differentierade gymnasiet i geografi. Denna fördes fram till studentexamen 1949. I fortsättningen kom jag nästan uteslutande att ha undervisning å det differentierade gymnasiet, i någon mån även i ringarna I⁴ och II⁴. Detta gällde särskilt, om jag var klassföreståndare.

Uppgifterna i studentexamen växlade. Vt 1950 fick jag av censorn, professor Sven Bodforss, "Klimatet — i allmänhet och Sverige i synnerhet". Detta ansågs vara en svår uppgift, och jag lade ned rätt mycket arbete på en konkret planläggning. En flicka i gruppen behövde AB som kompensation för ett väntat underbetyg i latin. Hon skulle också inleda förhöret. Jag minns än i dag, med vilken omsorg jag lade upp denna uppgift — särskilt då den allmänna klimatologien. Hon löste sin uppgift på ett övertygande sätt, och censor hade inte något att invända. Den följande behandlade vissa klimatproblem i en kvart, utan att jag behövde ge några ledfrågor. Hon hade redan tidigare A, så nu hade jag tillfälle att ta igen mig. De två följande vållade inte några svårigheter. De fick sina tidigare vitsord. Så var förhöret över, och censor var belåten. Han erinrade sig vid ett senare tillfälle den flicka, som höll på en hel kvart utan ledfrågor.

Vid studentexamen våren 1953 hade jag i R III³ en duktig avdelning — samma som jag hade i modersmålet. Tvenne grupper kom upp, en på Nordamerika, en på Sydamerika. Förhören gick bra och censorerna rektor T Wetterblad och lektor Elis Hjalmar hade kommit överens om att behandla en världsdel, så att elevernas kunskaper i speciell

geografi skulle komma till sin rätt. Även i den realring jag hade vt 1956 i modersmålet och historia, var det många elever, som valde geografi. Censorer var nu professorerna G Troedsson och K E Bergsten. Den senare gav en uppgift om klimatet, den förre om bergkedjeverkningar på vår jord. Jag fick beröm av Troedsson, för att eleverna hade goda insikter i geologi. Han frågade, vem jag läst detta ämne för och blev något förvånad, när jag svarade, att jag inte läst någon geologi, sen jag gick på seminariet i Göteborg för lektor Sven Swedberg. Bergsten begagnade tillfället att orientera eleverna och mig i en ny klimatologisk problemställning, som satte spår i den utomordentliga lärobok för allmänna linjen, som han tillsammans med lektor Folke Lågner gav ut några år senare.

Förutom i studentexamen blev det examinationer i geografi vid de fyllnadsprövningar, som ofta förekom. Dessa leddes i regel av adjunkten Gren men med mig som medbedömare. Ibland blev ordningen den omvända. Det var flickor, som skulle söka inträde vid seminarier, som begagnade sig av dessa prövningar för att lägga till ett ämne, som de ej hade i sin examen, eller för att höja sina betyg.

Undervisningen i geografi vid Flickläroverket var intressant ur många synpunkter. Här har jag kanske allt för mycket uppehållit mig vid prestationerna i studentexamen. Men jag hade också tillfälle att utnyttja denna undervisning, när det gällde att ge lämpliga uppsatssämen. Jag fick ett stort antal geografiska uppsatser under denna tid, i regel av hög kvalitet — både vid övningsskrivningarna och i de skriftliga proven i studentexamen. Dessa skrivningar vittnade om att eleverna tillgodogjort sig undervisningen.

6. Lärare och rektor vid Prästgymnasiet 1935—1965

Lärare 1935—1948

Höstterminen 1935 började jag tjänstgöra vid Prästgymnasiet. Mot slutet av vårterminen 1935 hade jag ringt upp dåvarande rektorn Johannes Johansson och frågat, om det fanns någon timlärartjänst i historia med samhällslära för den kommande terminen. Rektor Johansson tog mycket välvilligt upp min förfrågan och tog reda på mina levnadsomständigheter. Jag omtalade, att jag avlagt folkskollärarexamen i Göteborg med a i undervisningsskicklighet, tjänstgjort som ordinarie folkskollärare i Falköping 1920—vt 1922 och därefter valts till ordinarie lärare vid Göteborgs folkskolor. Efter att ha avlagt filosofie licentiatexamen i historia hade jag genomgått provårskurs vid Högre Realläroverket i Göteborg med a i undervisningsskicklighet (5 a, 1 AB). F n var jag tjänstledig från min folkskollärarejänst och var extralärare vid Högre Latinläroverket (1934—1936). Rektor Johansson meddelade, att det var tvenne andra lärare, som hade sökt, men han lovade att tänka på saken och meddela mig senare. Jag tänkte nog, att mina utsikter inte var så stora. Jag var hemma i min bostad på Kjellbergsgatan och stod och solade mig i sovrumsfönstret. Så ringde telefonen. Det var Johannes Johansson, som sade, att han gärna ville ha ett samtal med mig, helst redan på eftermiddagen. Jag sa då, att jag var ledig och kunde komma om en liten stund. Han var med på detta och önskade mig välkommen.

Så kom jag då för första gången ned till Parkgatan 10 och upp till Johannes Johannsons bostad uppe i övre våningen. Jag blev mycket hjärtligt mottagen. "Det är bäst att smida, medan järnet är varmt", sade den vithåriga rektorn. "Det har ju gått så bra förut, så jag har tänkt, att det skulle lämpa sig med tjänstgöring här." Jag blev ju glad.

Då jag kom in i det "lilla rummet" satt Karl Axel Hjort där. Vi kände ju varandra tidigare, både från Högskolan och från Parkserveringen, där vi båda hade vårt stamlokal. Rektor Johansson verkade mycket belåten med att vi två kände varandra. Han omtalade nu, att Styrelsen hade för avsikt att ta in en ny klass från höstterminen, och att ett stort antal sökande redan hade anmält sig. Det skulle då lämpa sig väl, om jag ville ha 2 tim undervisning i historia. Adjunkt G Ragnar Sjöberg vid Latin (adjunkt och sekreterare där) brukade få schemauppgifter från Prästgymnasiet för de lärare, som tjänstgjorde där. Så jag skulle inte behöva ha några bekymmer för det under sommaren. Sedan Johannes så föreslagit, att vi skulle bli "bröder", blev jag och Karl Axel bjudna på te av systrarna Karlsson. Det var med lätta steg jag den gången lämnade rektorsbostaden och styrde stegen hem, där min hustru och våra båda gossar väntade på pappa, som varit ute — var visste de inte. Jag kunde då tala om att jag varit nere på Prästgymnasiet och fått extratimmar i historia. Min hustru blev mycket glad, därför att detta fäste mig ytterligare vid Göteborg. Jag hade på våren sökt Stocksunds kommunala mellanskola och låg bra till. Jag hade klagat, då jag hade högre provårsbetyg, högt betyg i statskunskap, där den av styrelsen förordnade inte hade något. Nu var det inte skäl att fortsätta med besvären, även om de kanske kunde ha blivit framgångsrika. Så kom jag att stanna i Göteborg, och ett halvår eller något mer därefter blev jag av Artur Engberg utnämnd till ordinarie adjunkt vid Östra Realskolan i Göteborg.

På hösten (omkr 1 sept) började min lärarbana på Prästgymnasiet. Innan dess hade Johannes Johansson ett längre samtal med mig. Det gav mig mycket. Jag hade ju nyss avslutat min provårskurs, de nya metodiska anvisningarna av 1934 hade kommit, men ändå tyckte jag, att jag fick något särskilt av detta samtal. Det var, vad som var nödigt att känna till för undervisningen i historia vid en läroanstalt, där timplanen i detta ämne var reducerad till två timmar i veckan. Några av dessa tankar, som Johannes Johansson framförde, vill jag analysera här nedan. De kom att vara vägledande för min undervisning.

Först vill jag framhålla den uppdelning av historiekursen, som jag då fick ta kännedom om. Det har många gånger visat sig svårt att hålla den, men har man kunnat det, så har det varit nyttigt för arbetet i fortsättningen. Prästgymnasiet arbetade då närmast efter lyceets läroplan. (Så skedde i stort fram till den provisoriska gymnasierformen 1953.) I klass 1 skulle vi läsa antikens historia (man började då med

latin i första klassen), i klass 2 svensk och allmän historia till 1521, i ring I svensk och allmän historia 1521—1660, i ring II 1660—1815, ring III 1815— nuvarande tid. Detta medförde, att vi i ring IV hade tid för repetition inför studentexamen — och för kursen i samhällslära. Detta är ett ytterligt viktigt kursavsnitt för eleverna vid Prästgymnasiet, framhöll Johannes Johansson. Visserligen får de blivande prästerna inblick i lagar och förordningar i olika sammanhang under sin utbildning, men en på historisk grund byggd översikt av det nuvarande samhällets uppkomst och utveckling, dess sociala och juridiska funktioner, kyrkans och skolans organisation, det politiska partiväsendet, ekonomiska sammanslutningar och intresseorganisationer, bank- och penningväsende, ekonomiska och politiska samhällsåskådningar m m torde ha sitt givna värde vid en undervisning för blivande präster. Kursen i samhällslära får inte bli ett "fläng hit och dit" eller "något i största allmänhet". Skall det bli resultat, fordras det, att läraren väl behärskar sitt ämne, och kan hålla det hela samman på ett överskådligt sätt. Jag hade här vid Prästgymnasiet stor nytta av kursen i statskunskap för professor Georg André.

Ifråga om samhällsläran fick jag rådet att repetera historiekursen inom samhällslärens ram. Detta visade sig givande, åtminstone för den klass, som började sina studier ht 1935 och avlade studentexamen vt 1941. Denna klass hade en hög intellektuell nivå, och historiekursen gick lätt att läsa in. Vissa avsnitt, t ex de ekonomiska samhällsåskådningarna, den sociala revolutionen, visade sig värdefulla för det historiska sammanhanget, inte minst vid repetitionen. Ifråga om statskunskapen hade jag professor Andréns konkreta och givande undervisning att bygga på. Den kurs i ekonomilära, som förekom vid folkskoleseminarierna efter 1914 och som Johannes Johansson väl kände till, bidrog i sin mån till att öka mina förutsättningar för en givande historieundervisning vid Prästgymnasiet.

En annan synpunkt på Prästgymnasiets historieundervisning framförde också Johannes Johansson, vid detta tillfälle. Han betonade vikten av att antikens historia lästes grundligt, detta framförallt med hänsyn till de klassiska språken och då främst skrivningarna i latin. Den antika historien visar eleverna i regel starkt intresse för. Man får då tillfälle att grundligare gå igenom vissa avsnitt, bl a där nya forskningsresultat slagit igenom. Vi hade också tillgång till historiska läseböcker, som ytterligare genom sin framställning bidrog till att konkretisera undervisningen.

Men hur hann vi med historiekursen, då vi hade så lågt timental? Denna fråga mötte ofta från lärare vid andra skolor och från censorerna. Med de första årgångarna, som jag hade i studentexamen 1941, 1945 och 1948 gick det bra. Men det gällde att anpassa kurserna ytterst noggrant. I viss mån bidrog väl också den arbetsskolebetonade undervisning jag tillämpade. Eleverna gjorde anteckningar och kompletterade dessa med bredvidläsning från särskilda läseböcker, och med hjälp av böcker från biblioteket. Jag tog också med en del av mina böcker, recensionsexemplar och andra, så att de fick tillgång till nyare forskningsresultat. Särskilt vill jag i detta sammanhang framhålla den stora nytta vi hade av Anders Grades framställning av den franska revolutionen och tiden efter Napoleon i Norstedts världshistoria del 11 och 12. Det var det nya gymnasiets arbetssätt i sin bästa form.

Nu några ord om arbetssättet i stort. Så som våra läroböcker var uppbyggda, var det nödvändigt med en genomgång av det som skulle inläras. Därvid fick vi ta "svarta tavlan" till hjälp.

Lärare och elever har vid denna genomgång tillfälle att samarbeta, diskutera och framföra synpunkter. Då är "handuppräknings" befogad — knappast vid de följande förhören, då på gymnasiet endast några elever åt gången får besvara en större fråga eller frågekomplex. Vid genomgången faller det av sig självt, att man därvid även frågar sådana elever, som inte räcker upp hand. Detta för att kontrollera, att vederbörande följer med framställningen, alltså en ren uppmärksamhets-sak, dels därför att — särskilt på gymnasiet — en del elever har synpunkter att komma med av värde för det som genomgås men inte vill rätta upp hand — något som de anser höra ett tidigare skolstadium till. Båda typerna av elever förekommer. De synpunkter man vid dessa översiktslektioner kommer fram till, antecknas av eleverna i deras antecknings-(arbets-)böcker. Dessa anteckningar underlättar i hög grad inläringen av hemuppgifterna och följande repetitioner.

Efter denna genomgång — eller om man så vill — i samband med denna, kommer så läsning av källskrifter, läsning av lämpliga biografier, teckningsuppgifter etc. Förtjänstfulla källsamlingar har utgivits av Gustaf Löv, senare av Gösta Johannesson.

Jag hade alltså förmånen att ht 1935 få en mycket framstående klass på Prästgymnasiet. Det var en klass, som var begåvad i olika avseenden. Den har redan nu gjort en betydande insats i vårt kulturliv, väl främst inom kyrkans tjänst. Särskilt var eleverna i denna omgång mycket språkbegåvade. Som gymnasiet då hade skickliga språklärare, blev

resultatet utmärkt i slutexamen för de flesta. Flera blev missionärer (Benettsson, Gustavsson, Hansson (Tärneberg), Lundström). I mitt ämne möttes jag av stort intresse. Jag gjorde upp lektionsutkast för varje lektion och strävade efter att få till stånd en översiktlig framställning, där hänsyn till forskningens framsteg kom till sin rätt. Det tog tid att förbereda sig, men jag ångrar inte det arbete jag lade ned. Jag har varken förr eller senare haft någon avdelning, som så odelat intresserat sig för detta ämne. Framförallt blev det värdefulla diskussioner, och dessa ger många gånger mer utbyte, inte bara för eleverna utan även för läraren. Vid Prästgymnasiets 25-årsjubileum framhöll jag också detta vid samkvämet efteråt. Prästgymnasiet hade också fördelen att i denna årgång ha flera vuxna elever med stor erfarenhet från skilda områden av samhällslivet (Gustav Nyqvist, Nat Svensson).

Med stora förväntningar motsåg min klass och jag själv studentexamen vårterminen 1941. I skriftliga prov hade samtliga elever godkänts med höga betyg. I den muntliga examen fick vi som censorer professor Axel Lindqvist från Göteborgs Högskola, lektor Axel Ahlberg från Norra Latinläroverket i Stockholm och undervisningsrådet Harald Wallin. När Johannes Johansson fått uppgifter om censorerna, ringde han mig och talade om, att jag skulle få Harald Wallin som censor i fem grupper i historia. "Det är den snälle Wallin, som du får", tillade han. Samtidigt hörde han sig för hurudan ställningen var i ringen. Jag klar gjorde situationen. Ett par elever var jag beredd att ge A, flera a, men det fanns några, som var svaga. Han frågade, om en elev inte kunde få AB, och det lovade jag på goda grunder — om muntliga förhöret gick bra.

Examen varade i två dagar. Som ämnen gavs första dagen: Orsakerna till Napoleons fall, Arbetarrörelsens uppkomst med särskild hänsyn till England, Inre reformverksamhet under Gustav III, andra dagen: Förenta Staternas historia och författning samt repris på Gustav III:s reformer ("För att inte få för mycket förberedelse", sade censorn välvilligt).

Prästgymnasiet hade på 1930-talet en högstående lärarkår, utvald från olika läroverk i Göteborg. Jag vill endast nämna några. Fil lic Karl Axel Hjort, som närmast skulle efterträda Johannes Johansson som rektor, fick inte under så många år ägna sig åt undervisningen i latin och grekiska. Hösten 1938 rycktes han hastigt bort. Bland lektorerna från Göteborgs läroverk märktes i främsta rummet Edvard Strömberg i franska och tyska, Albert Björkeson i matematik och fy-

sik; Carl Bergener i engelska. Den senare var lektor vid Folkskoleseminariet men ansåg sig ändå ha tid att undervisa vid Prästgymnasiet. Hans rektor Gustaf Walli var fram till 1943 gymnasiets inspektor. Han följde arbetet med ett varmt intresse.

Bland övriga lärare märkes bl a adjunkterna G Ragnar Sjöberg i tyska, J G Carlsson i geografi och biologi, Per Tydell i tyska och franska samt Hjalmar Strömberg i modersmålet. Han var även rektor från hösten 1938 fram till sin hastiga bortgång i slutet av vårterminen 1946, även om Johannes Johansson fram till 1944 bestred de löpande göromålen. Många fler skulle förtjäna att nämnas, men flera av dessa verkade endast en kortare tid vid gymnasiet. Deras insatser var likväl av stort värde för undervisningen. Adjunkt J G Carlssons undervisning i biologi bör särskilt framhållas. I ett sådant ämne är det av vikt att ha en lärare, som får eleverna att stanna i begrundan och vördnad inför livet i alla dess former. I alldeles särskild grad gäller detta om elever; som har för avsikt att bli präster.

Goda elever och goda lärare gav ett gott resultat. I studentexamen 1941 godkändes 16 av 17 elever, och då hade den som underkändes endast under två år tillhört vårt gymnasium.

Vid undervisningen i historia med denna — liksom med följande klasser — sökte jag vid behandlingen av antiken historia och vid framställningen av Nordens äldsta historia att utnyttja ett källkritiskt betraktelsesätt för att därigenom bättre kunna få fram en del nyare forskningsresultat. Detta har visat sig vara mycket givande, inte minst för de äldre eleverna med deras större mognad och intresse för en analytisk behandling av de historiska problemen. Denna inriktning av undervisningen har livligt uppskattats av personer, som åhört min undervisning. Eleverna i gemen har också värdesatt denna historiska orientering i källkritisk riktning, inte minst när de har kommit till universitetet.

Mot slutet av vt 1937 kom Johannes Johansson en dag till mig och talade om att styrelsen hade för avsikt att till hösten ta in en ny första klass. Han undrade då, om jag inte ville ta undervisningen där. "Det har ju gått så bra hittills", tillade han vänligt leende. Jag var ju mycket intresserad, men visste, att det var andra, som ville ha lektionerna i historia, så jag undrade om det inte var några äldre lärare, som ville ha denna undervisning. "Nej, det kan jag inte tro. Vill du ha denna klass i historia så får du den." Därvid blev det. Ur schemateknisk synpunkt var det ju lättare, nu när jag sen den 1 april 1936 blivit ordina-

rie adjunkt vid Östra Realskolan och hade min väg därförbi. Samma blev förhållandet två år senare (1939). Jag fick då anbud om att ta historia i en nyinrättad första klass. Då hade bl a Styrelsens ordförande prosten L M Engström varit inne och åhört en lektion. "Den historiska bakgrunden till Luthers reformation" — ett område, som jag intresserat mig för bl a i samband med lektor Nils Wimarsons föreläsningar och vid studiet av von Pastors "Geschichte der Päpste", där jag i en tentamen i lic examen fått gå igenom tiden 1506—1521. Engström var mycket belåten med mitt sätt att orientera eleverna i den historiska utvecklingen, sådan denne tedde sig i forskningens ljus.

Dessa båda klasser kunde ju inte mäta sig med den första (åren 1935—1941), men där fanns många elever, som gjort och gör en god insats i vårt kyrkliga liv. Den klass, som intogs 1937, kom aldrig att avlägga studentexamen vid vårt gymnasium. Antagligen på grund av ekonomiska förhållanden upplöstes den våren 1941. Johannes Johansson hade dock sörjt för att eleverna överfördes till tredje ringen vid andra göteborgsläroverk, främst Hvitfeldtska gymnasiet, där de flesta avlade studentexamen vt 1943. Ja, en elev (Henrik Karlsson, numera teol lic och kyrkoherde i Skredviks pastorat) vann ett år, då han tenderade in i fjärde ringen på Hvitfeldtska och vt 1942 avlade studentexamen med höga betyg, något som då uppmärksammades i tidningarna under stora rubriker.

När vi kom tillbaka ht 1941 hade Prästgymnasiet endast en ring — de elever, som kom in ht 1939 och som till större delen blev studenter vt 1945 eller ifråga om två ht 1945. Sedan intogs en ny första klass 1942 (studentex 1948) och en klass 1945 (studentex 1951). Då hade rektor Walli avgått som inspektör och efterträts av domprosten Elis Malmeström, som i en tredje ring åhörde en lektion av mig om "Ekonomiska samhällsåskådningar under nya tiden". Närmast kom jag kanske att uppehålla mig vid merkantilismen och de båda strömningar, som avlöste denna — först fysiokratismen och senare den ekonomiska liberalismen.

Även lärarkåren undergick stora förändringar. Flera av lektorerna som Björkeson, Strömberg och Bergener fick ytterligare göromål vid det egna läroverket, adjunkt Sjöberg vid Hvitfeldtska drog sig tillbaka på grund av nedsatt hälsa (avled 1945). Karl Axel Hjort hade gått bort ht 1938 och F Hj Strömberg — som var rektor efter Johannes Johansson åren 1938—1946 avled efter slutet av vt detta år.

Nya lärare tillkom. Under 40-talet gjorde lektorerna Bertil Blomé

och Gunnar Malmberg en betydande insats som lärare i franska. Men sedan den förre erhållit transport till Stockholm (1943) och Malmberg blivit lektor i Norrköping (1947) blev det svårt att erhålla lärare i franska. Detta ledde till att vi — efter undervisningsrådet Birger Thoréns inspektion våren 1949 — i ett kungligt brev erhöill tillstånd att utbyta skrivningen i franska mot tyska. Mera härom i det följande.

Innan jag lämnar lärarkåren, vill jag framhålla, att det rådde en mycket god anda inom densamma. Detta var inte minst fallet, då vi träffades, antingen nere på gymnasiet eller ute på staden. Men tidsförhållandena undgår ingen. Den tilltagande nazistiska propagandan mötte vi med avsky och förfäran. Skulle den kultur, som byggts upp under tiden efter första världskriget, ånyo slås i spillror? Där var vi eniga. Dock inte helt. Ett par lärare prisade den tyska nyordningen. Tyvärr var det vår aktade rektor Johannes Johansson, som med sin inneboende godhet och vänlighet slöt upp på Tysklands sida. Särskilt blev detta förhållandet efter Tysklands angrepp på Ryssland vid midsommartiden 1941. Nu blev hans tyskpräglade åsikter särskilt framträdande.

Han kommenterade de tyska segrarna. Och det var väl många som i de dagarna gjorde det. Men Hitler misslyckades lika väl som tidigare Karl XII och Napoleon. Johannes blev så invecklad i ett tryckfrihetsåtal för en artikel i "Göteborgs Stiftstidning". Detta medförde bl a, att saken kom till allmän kännedom och med senare konsekvenser, som höll på att bli ödesdigra för gymnasiet.

Den andre läraren, som satte Tyskland och dess nya regim högt, var den framstående språkläraren Per Tydell. Han hade varit gift med en tyska och beundrade tyskt språk och tysk kultur. Det var framförallt på lördagseftermiddagarna, då flera lärare var samlade nere på gymnasiet, som han framförde sina åsikter bland oss motsträviga. Vad han inte hann med där, fortsatte han i telefonen senare på dagen. Till båda dessa lärares försvar, kan anföras deras nära förbindelse med Tyskland och framförallt tysk kyrka, tyskt språk och kultur. Ingen visste, vilken utgång kraftmätningen skulle få mellan de stridande blocken. Bägge lärarna var långt över de sjuttio men fortsatte att undervisa. Med sorg hade lärarkåren sett den splittring, som de politiska orosmolnen i söder framkallat. Vi hade väntat, att Styrelsens aktade ordförande prosten L M Engström skulle ingripa, men så blev ej fallet.

Så kom i nov 1944 inspektion från Kungliga Skolöverstyrelsen. Den som förrättade den var ingen mindre än generaldirektören teol dr Otto

Holmdahl. Han anförde som skäl, att den engelska legationen i Stockholm hade vänt sig till SÖ och rapporterat om förhållandena vid Prästgymnasiet. Det blev en grundlig inspektion. Generaldirektör Holmdahl åhörde undervisningen från grekiska och latin ned till gymnastik. Efter att han åhört en lektion, hade han överläggningar med rektor Strömberg. Han ville närmast utröna, hurdan stämningen var bland lärarna, och om man kunde lita på dem. Detta försäkrade rektor Strömberg.

Jag fick besök av generaldirektör Holmdahl i ring I, där jag just höll på med Erik XIV, och där jag hade haft Ingvar Anderssons monografi som hjälpkälla vid förberedelserna hemma. Att jag även skrivit en ingående recension av detta arbete i "Skola och samhälle" bör kanske omnämnas, en uppsats, som jag sedan haft stor nytta av vid undervisningen.

Generaldirektören var nöjd med elevernas prestationer och med min genomgång. Inspektionen tog slut, och med stort intresse motsåg vi utgången. Den lät inte vänta på sig. Kungl Skolöverstyrelsen avstyrkte förnyad examensrätt för Prästgymnasiet. Det hade lärarkåren inte väntat. Vad skulle vi nu göra? Och hur skulle det gå för eleverna, som nu på vårterminen skulle avlägga studentexamen? Skulle de bli nödsakade att gå upp i examen som privatister?

Det kanske kan nämnas, att generaldirektör Holmdahl inte gick upp och hälsade på Johannes Johansson, som överlätit sin undervisning på pastor David Sellberg. Inte heller kom Johannes ned för att hälsa på generaldirektören.

Nu ingrep Styrelsens ordförande prosten L M Engström. Som ung präst hade han verkat i samma pastorat, där Tage Erlanders far varit folkskollärare. Nu (våren 1945) var Tage Erlander medlem av den då sittande samlingsregeringen. Engström for upp till Erlander. Han blev mycket hjärtligt mottagen, och gamla minnen ventilerades. I sakfrågan ställde Erlander sig mycket förstående. (Många elever i de båda aktuella ringarna var värmlänningar.) Engström uppvaktade även kansli-rådet Topelius, som ställde sig positiv. Efter ett par veckor den 9 mars 1945 hade vi examensrätt för tre år. I studentexamen vårterminen 1945 blev samtliga elever — med två undantag — godkända. Dessa två avlade studentexamen på hösten vid en för hela Göteborg gemensam examination på Majornas högre allmänna läroverk.

Generaldirektör Holmdahls inspektion hösten 1944 omnämnes inte med ett ord i årsredogörelsen för Prästgymnasiet 1944—1945, men

däremot den förnyade examensrätten av den 9 mars 1945 — resultatet av prosten Engströms uppvaktning hos Erlander och Topelius.

Som tidigare omtalats avled gymnasiets rektor fil lic Hjalmar Strömberg efter vårterminens slut 1946. Styrelsen förordnade docenten Gunnar Olinder att uppehålla rektoratet. Examensrätten överflyttades på honom.

Rektor Strömberg hade under många år uppehållit undervisningen i modersmålet vid gymnasiet. Jag föreslog de biträdande föreståndarna (David Sellberg och Sven Eriksson) att försöka få lektor Gustaf Fredén till modersmållärare. Sellberg vände sig till honom, och han var inte helt ointresserad. Längre fram på sommaren fick han en forskningsuppgift, som lade beslag på den tid han hade över från sitt lektorat på Hvitfeldtska läroverket. En dag under slutet av sommaren, när jag var inne från mitt lantställe, mötte jag Sellberg på torget. Han omtalade, hur det hade gått och bad mig ta modersmålet i ring III till att börja med. Jag tvekade, men sedan jag försökt att få en lektor vid ett annat läroverk att ta denna undervisning men fått nej, blev det så, att jag vid början av ht 1946 övertog modersmålsundervisningen i ring III.

Jag fick börja modersmålsundervisningen med romantiken. Det hade varit med stor tvekan jag åtagit mig undervisningen i modersmålet hösten 1946. Nu hade min föregångare, rektor Strömberg, lagt en god grund, inte minst ifråga om den skriftliga framställningen. Eleverna skrev mycket goda uppsatser. Och genom en samordning av undervisningen i historia och litteraturhistoria sparade jag mycken tid och vann en fördjupad syn på de båda ämnena. Vi hade nu på Prästgymnasiet 3 tim i veckan mot 5 vid de högre allmänna läroverken. Vid studentexamen 1948 hade jag lektor Gustaf Fredén som uppskattad medbedömare. Av de 6 eleverna skrev två ämnet "Svensk roman under 1800-talet". Den ene erhöll A, den andre a. Tyvärr föll den senare igenom i de skriftliga proven på grund av underbetyg i franska och latin. Det var med verklig glädje jag häromdagen fann, att han senare på annat håll fortsatt sina studier och fått en komminister i Göteborg och nu är kyrkoherde i Göteborgs stift. I den muntliga studentexamen hade jag professor Erik Wellander som censor. Han gav en uppgift om "Götisk diktning, med utgångspunkt från Tegnér's 'Svea'". När jag låtit de båda eleverna läsa var sitt avsnitt ur Svea och behandlat den historiska bakgrunden för göticismen och skulle gå över till den språkliga, övertog prof Wellander förhöret och ledde en diskussion med

eleverna om vissa språkliga företeelser i Tegnér's dikt. Han förklarade sig nöjd både med elevernas prestationer och de betyg jag föreslog. Jag kunde inte annat än påpeka, att jag nog skulle ha kunnat hålla även senare delen av förhöret. "Ja, men jag tycker det är så roligt att sätta mig i katedern igen", genmälde censorn. Han samtalade senare vid lunchen på Margaretaskolan med Styrelsens ordförande kyrkoherde Adahl och framhöll då, att läsningen vid modersmålsförhöret var bättre än på andra ställen. "Men det är ju vad man bör vänta sig av blivande präster", tillade han.

Jag hade året förut blivit utnämnd till adjunkt vid Högre allmänna läroverket för flickor i Göteborg. Detta medförde stora fördelar för mig, nära till min bostad, en ny skola med duktiga elever etc. Jag är rektor Erik Wallén tacksam, att jag inte fick mer än en ring i modersmålet under de första tre åren. Jag hann att växa in i min uppgift som modersmålslärare, men jag hade en utomordentlig nytta av de två åren 1946—1948, då jag hade haft min undervisning på Prästgymnasiet i en liten grupp, och där jag hunnit tränga igenom pedagogiska och metodiska problem, som jag nästan hunnit glömma efter en kort provårskurs vt 1934. Från början hade jag tänkt att koncentrera mig på historieundervisningen, men jag fann nu, att en samordning med modersmålet var givande.

Mot slutet av vårterminen 1948 blev det klart, att docent Olinder ville lämna rektoratet för att ägna sig åt forskning (orientalska språk). Både Adahl och Sellberg frågade mig, om jag inte ville bli hans efterträdare. Jag sade nej ett par gånger, och så hörde jag, att de vänt sig till en annan — vikarierande lärare i franska. I början av juni, efter avslutningen på Prästgymnasiet, ringde Adahl en eftermiddag upp mig och bad att få komma upp. Det lovade jag honom naturligtvis. Han kom rätt snart, och han framförde genast sitt ärende. Efter avslutningen hade prost Engström och flera andra diskuterat rektorsfrågan. De hade kommit överens om att vända sig till mig. De lovade, att de båda biträdande föreståndarna (Sellberg och Eriksson) på allt sätt skulle hjälpa mig i arbetet. Men jag svarade, att jag vidhöll min tidigare ståndpunkt. Jag ville ägna mig åt undervisningen på Flickläroverket och eventuellt fortsätta med historieundervisningen på Prästgymnasiet. Min hustru kom in och bjöd på kaffe. Under det vi nu språkades vid, så kom Adahl att tala om att gossarna därnere bl a blev missionärer. Då blev min hustru intresserad och talade bl a om att hennes moder efter en väckelserörelse inom statskyrkans ram (antagligen en sen ut-

löpare från Sellergren) mycket intresserat sig för missionen, och hennes kära dotter hade gått i hennes fotspår. "Kan du inte hjälpa dem", sade hon med sin mest bevekande röst. Ja, Fridas bön kunde jag inte stå emot. Adahl registrerade en seger. Han uttalade sedan flera gånger sin stora tacksamhet för den hjälp han fått av min hustru, när det gällde att få mig att överta rektoratet vid Prästgymnasiet.

Rektor och lärare 1948—1965

När jag 1948 övertog rektorsbefattningen, gällde det framförallt att anpassa undervisningen efter förhållandena i övrigt i landet. 1945 hade engelska blivit grundläggande språk vid de svenska läroverken. Vid Prästgymnasiet hade från 1924 latin och tyska varit grundläggande språk i första klassen och framåt. 1945 tillkom även undervisning i franska i denna klass med elever, som många gånger kom från en svag folkskola. Detta försvårade undervisningen både för eleverna, som stod inför ett språkkaos med åtföljande risk för överansträngning och även för lärare, som undervisade i andra ämnen, t ex historia och geografi. Illustrerade broschyrer hade utarbetats om detta "språkgymnasium", men jag förpassade dem till värmepannan.

Från 1949 började språkundervisningen med engelska som begynnelsespråk och med en utvidgad kurs i modersmålet (grammatik och grundläggande uppsatsskrivning). Latinet uppskötts till andra klassen; från 1953 till första ringen, liksom vid andra läroverk.

1931 hade Prästgymnasiet fått examensrätt. Man hade då övergått till en sexårig skolform, närmast knuten till det helklassiska lyceet enligt 1927 års skolreform. Det övervägande antalet elever kom från landsbygden.

I vissa ämnen tillgrip man ett högre timtal, så t ex i latin och tyska, under det att en motsvarande reduktion skedde i bl a modersmålet och historia. I dessa ämnen hade Prästgymnasiet långt in på 60-talet ett lägre timtal än andra läroverk. Fram till 1944 förekom endast 2 veckotimmar i dessa ämnen. Då utverkade rektor Strömberg, att undervisningen per veckotimme skulle bli 3 i ringarna III och IV mot 5 resp 4 vid de högre allmänna läroverken. Det gick i allmänhet bra, därför att eleverna var belasta och begåvade, åtminstone i modersmål och historia. Detta framhölls inte minst vid undervisningsrådet Eskil Källquists besök vid studentexamen 1953.

I övrigt följde man den rådande skolorganisationen. Franska var obligatoriskt skrivspråk fram till 1948 års studentexamen, sedan tyska

och från 1957 engelska.

När styrelsens ordförande kyrkoherde K A Adahl vid gymnasiet 25-årsjubileum 1949 gjorde ett försök till historik över prästgymnasiets tillkomst och utveckling, skrev han bl a "Till rektorernas mycket grannliga och mången gång ej särskilt lätta uppgifter ha också hört att skaffa dugliga lärare i skolans olika ämnen. Häri ha de dock lyckats väl, varom det goda examensresultatet vittnat, särskilt under sådana år, då elevbeståndet varit någorlunda gott. Några av lärarna ha ock funnit en verklig glädje i att efter uppnådd pensionsålder vid läroverken ha fått fortsätta sin lärarverksamhet vid vår skola, så länge vitaliteten hos dem varit obruten".

Jag måste hösten 1948 försöka att få till stånd en bättre läraruppsättning och en sträng anpassning av timplanen, efter vad som gällde vid de högre allmänna läroverken. Närmast sökte jag att få nya lärare knutna till skolan och hade då bl a ett par nyligen pensionerade lärare i åtanke. Det var så mycket nödvändigare, som examensrätten förutsatte, att minst hälften av de lärare, som undervisade på gymnasiet, skulle vara teol dr, fil dr eller fil lic. Så hade förhållandet varit under 1930-talet och början av 1940-talet. Vi hade haft inspektion 1944, innan vi fick examensrätt och hade att vänta förnyad inspektion under våren 1949, då styrelsen begärt rätt för den nya rektorn att anställa studentexamen. Vem skulle komma att inspektera, och skulle inspektionen bli lika grundlig som 1944?

Så kom inspektionen i början av februari 1949. Det var undervisningsrådet Birger Thorén, som förrättade den. Jag fick underrättelse om densamma på frukostrasten, när jag kommit hem från mina lektioner på Flickläroverket. Jag skulle ha lektioner i ring II⁴ därnere, och efter intagen frukost gick jag dit ner. Undervisningsrådet Thorén mötte mig på lärarrummet. Han föreföll vänlig och sympatisk, ett intryck, som han ytterligare befäste under de tvenne dagar inspektionen varade.

Han fick se på svenska uppsatserna i studentexamen vt 1948 och var glad över att tvenne elever skrivit om ämnet "Svensk roman under 1800-talet" och behandlat ämnet rätt. Uppsatserna hade bedömts med A resp a. Jag upplyste också om att lektor Gustaf Fredén varit medbedömare. "De ska bli intressanta att läsa", sade undervisningsrådet. Så frågade han en del om kurserna och lärartillgången. Jag förklarade, hurudan situationen var.

Nere på Prästgymnasiet hade nu styrelsens ordförande kyrkoherde Adahl och gymnasiet inspektor domprosten Malmeström infunnit sig.

Så skulle jag ha första lektionen, modersmålet i ring II. Vi hade föregående lektion börjat med förromantiken, och så skulle vi nu fortsätta. Det var ovanligt med så många åhörare, Thorén, Malmeström, Adahl. Jag minns än i dag, att jag kände mig rätt enkel, när jag gick in. Kyrkoherde Adahl gav mig nere i dörren en klapp på axeln, som gav mig mod. Jag började med ett litet förhör på förromantiken och lade därvid särskild vikt vid, varför man nu uppmärksammar denna riktning. Tidigare — när jag gick på seminariet — fick man ju lära sig, att upplysningen behärskade hela 1700-talet ända fram till romantiken. De uppseendeväckande resultat, som Anton Blanck och Martin Lamm kommit till, hade omkullkastat denna uppfattning. Detta hade jag redan föregående lektion behandlat. Det var nu att gå vidare. Jag följde samma arbetsskolebetonade metod, som jag tidigare gjort med diskussion med eleverna och en sammanfattning på svarta tavlan. Vi kom sålunda att dröja vid förromantikens intresse för gångna tiders religion, för folkdiktningen; den hebreiska, den grekiska och den fornordiska. Emot upplysningens förståndskult satte förromantikerna känslans rätt. Nya diktformer bröt undan för undan fram. Jag gick så över till att behandla förromantiken i olika länder, och kom därvid att särskilt dröja vid Goethes "Die Leiden des jungen Werthers" och "Faust", vid Schiller o s v. Ifråga om England kom jag bl a in på Ossian-problemet och Ossians betydelse för nordisk — främst svensk — diktning. Ja, så var lektionen slut. Jag lyckönskades av undervisningsrådet Thorén till att ha hållit en intressant och givande lektion. Han berömde eleverna för en god allmänbildning och för visad förmåga att delta i en preparativ diskussion. Även Adahl och Malmeström var belåtna.

Följande lektion hade jag historia i samma ring. Då åhörde undervisningsrådet en lektion i franska i klass 2 (Sellberg). Följande dag var det konferens med lärarna i moderna språk (de ämnen som undervisningsrådet Thorén företrädde i Skolöverstyrelsen). Jag minns, att han lade lärarna på hjärtat att uppmärksamma den "fria" läsningen. Så var det hela över. Undervisningsrådet lade bort titlarna med mig, när vi gick från gymnasiet. Tyvärr kunde jag inte bjuda hem honom, vilket jag beklagade, då min hustru var sjuk. Ja, han förklarade då, att han skulle till sin svåger i Örgryte. Det visade sig vara lektor Gustaf Fredén, som jag tidigare haft som medbedömare och som med framgång lärt min äldste son en god svenska.

Jag var belåten med inspektionen. Min ställning hade stärkts. Den verkliga ledningen kom att ligga i mina händer. Men även styrelsen var

nöjd. Redan den 17 februari tillstyrkte Kungl Skolöverstyrelsen examensrätt och i kunglig resolution av den 11 mars fick vi på ecklesiastikminister Josef Weijnes föredragning denna bekräftad. Jag fick rätt att på vissa angivna villkor "från och med vårterminen 1949 till och med vårterminen 1951 anställa studentexamen med de lärjungar, som vid läroanstalten i vanlig ordning genomgått de båda högsta ringarna av gymnasiet".

Läraryrågan var alltfört besvärlig. Det fanns ju ingen motsvarighet mellan fordringarna i resolutionen om examensrätten och verkligheten. Visserligen hade i början på 50-talet lärarkompetensen vid de högre allmänna läroverken börjat gå tillbaka — ett förbud till vad som skulle komma i fortsättningen. Men där fanns åtminstone i de större städerna undervisningsvana adjunkter med höga provårsbetyg och goda examensresultat i studentexamen. Undervisningsrådet Thorén hade talat vid mig om lärarkåren vid Prästgymnasiet och därvid visat sig mycket förstående. Han uppmärksammade, att jag fått adjunkt, fil lic A Hagelin vid H a l för flickor att överta fysikundervisningen i ring II. "Det vittnar om den goda viljan", och tillade han: "De här pappren är värda sin vikt i guld." Han syftade på en avskrift av mitt provårsbetyg, som han hade i handen. Han uppmanade mig att åtminstone ta hand om undervisningen i modersmålet och historia i de båda högsta ringarna. Jag lovade det och framhöll också den nytta jag hade av de båda biträdandena. Sven Eriksson höll på — sedan länge — med licentiatstudier i latin (disputerade 1956 och blev då lektor i Lysekil, senare i Alingsås) och kunde ta undervisningen i flera ämnen, bl a i modersmålet i de lägsta ringarna. Egentligen delade vi senare upp undervisningen där, så att jag hade översyn över den skriftliga delen, Eriksson över den muntliga. Jag utverkade också, att David Sellberg fick ett något högre timtal i kristendom.

Då vi sommaren 1948 hade haft svårt att få lämpliga lärare i franska, talade jag om detta med det inspekterande undervisningsrådet. Vi kom överens om att styrelsen skulle ingå med begäran att få utbyta franska mot tyska. Sedan SÖ den 19 april 1949 tillstyrkt denna anhållan, bifölls den av Kungl Maj:t den 13 maj s å. Tyska skulle upptagas som fast ämne i stället för franska, "dels och grekiska, engelska och filosofi skola vara tillvalsämnen å det differentierade gymnasiet". Styrelsen var belåten, men fråga är, om eleverna fick det lättare. Denna ordning bestod, tills den provisoriska gymnasireformen med engelska som obligatoriskt skrivspråk trädde till.

Vi hade nu studentexamen 1951 framför oss. Dessa elever hade börjat sina studier i första klassen 1945 med den språkträngsel jag tidigare talat om. Jag hade vidtagit vissa lättnader för de klasser, som började 1947, 1949 och 1951. Men det gällde att föra fram eleverna från 1945 till examen 1951. Det var inte lätt. God hjälp hade jag av f d adjunkten E A Adérn, som från hösten 1949 hade undervisat i tyska i ring I. Han fick mot slutet av ht 1950 även överta undervisningen i tyska i fjärde ringen. Om nivån där hade den förutvarande läraren uttalat sig sålunda till en av de biträdande föreståndarna: "Kanske att två kan klara provet." Som den praktiske språkman adjunkt Adérn alltid varit, tog han på den lilla tid som återstod till skrivningarna i mars, sikte på att repetera vissa delar av grammatiken och lära eleverna att skriva uppsatser. Detta ledde till att situationen i någon mån ljusnade.

Så kom skrivningarna. I modersmålet var det en överraskning för mig, att den bäste eleven skrev kristendomsämnet — "Allt vad I viljen att människorna skola göra eder, det gören I ock dem." Redan vid en första genomläsning, något som jag alltid gjorde på eftermiddagen, sen skrivningarna avslutats, hade jag en känsla av att han gjort evangelium till lag. Jag hade att jämföra med några andra uppsatser från Prästgymnasiet och en omgång från fjärde latinringen på Flickläroverket, där jag även hade modersmålet. Där hade eleverna gjort en mera konkret uppläggning av ämnet men också utnyttjat uppslag från litteraturstudiet (Antigone-problemet) och från filosofien. När jag fick tillbaka kristendomsuppsatserna på Prästgymnasiet från fackläraren, hade han i allmänhet satt Ba på de flesta, även på tidigare omnämnd uppsats. Jag rättade dem alla och lämnade över dem till medbedömaren (adjunkt Karl Nylander). När vi satt hemma hos honom i hans trevna villa på Welandersgatan, fick vi ett oerhört arbete med ovan nämnda uppsats. Vi hade en viss respekt för facklärarens betyg, men vi fann, att ämnet var missuppfattat men skrivet på god svenska. Vi satte till slut B? på uppsatsen och Ba i sammanfattningsbetyg. (Han hade tidigare haft AB och a på sina uppsatser.) När så muntlig studentexamen kom, kallades jag in till en av censorerna (prof Ryde). Han hade ingenting emot min betygssättning, men han sade till slut: "Varför satte ni inte C på uppsatsen och gav honom AB i sammanfattning. Han kan ju skriva svenska." Ja, som sagt. Det var respekten för facklärarbetyget!

Den muntliga studentexamen vårterminen 1951 var väl både för

mina medlärare och för mig — ja, framförallt för eleverna — det är ju dem det främst gäller — något av en mardröm. Jag vill inte gå med på att eleverna, var så särskilt mycket sämre än senare. Vi hade mycket förstående examensvittnen, som gav mig den moraliska kraften att åtminstone försöka få en elev förklarad berättigad till omprövning. Hade några av lärarna från början inte fallit undan, tror jag resultatet blivit ett annat. Naturligtvis hade inte eleverna tidigare gjort, vad på dem ankom i en del ämnen. Av de nio eleverna underkändes en i skrivningarna, tre i muntliga examen och endast fem godkändes. Detta väckte mycket uppseende. Vi bör dock komma ihåg, att en av de underkända erhöll rätt till omprövning, och den 7 nov 1951 blev han student (nu adjunkt). En elev klagade, men hans besvär avstyrktes av SÖ. (Han hade Ba i svensk skrivning, AB i tysk uppsats och C i latin.) Den tredje som underkändes, var väl den som i slutet av ht ansetts självklar av den förutvarande tyska läraren.

Som examinationsuppgift i historia vid denna studentexamen hade jag fått uppgiften "Sverige och Ryssland under nya tiden". Tack vare den arbetsskolebetonade historieundervisningen jag alltid bedrivit på Prästgymnasiet, var det lätt för de båda eleverna i gruppen att få fram huvuddragen i uppgiften. Vi började inledningsvis med Rurik för att komma över till kampen om Östersjöprovinserna under Erik XIV, Gustav II Adolf och Karl XII. Vi följde så motsättningarna under 1700-talet fram till 1809 års uppgörelse om Finland. Därefter fick den ene göra en sammanfattning av förhållandet mellan Sverige och Ryssland under 1800-talet, med bl a novembertraktaten och tillkomsten av Bodens fästning år 1900 som de främsta hållpunkterna. När vi så kom fram till Sven Hedin och hans broschyr 1913, tyckte både censor och jag, att vi fått nog. Jag var belåten med examinationen. När censor frågade om betygen, så förklarade jag, att de fick samma vitsord som tidigare.

På förmiddagen hade jag haft en examination med tre elever i modersmålet. Jag hade fått som uppgift "Naturskildring i svensk litteratur". Även här hade vi arbetat med "längdsnitt", så förhöret vållade mig inga större bekymmer. Från "Den kristliga dagvisan" gick vi över till Wivallius Klagevisa och Spegels psalmer. Vi dröjde vid Bellman och romantiken men kom snart över till Strindberg och Fröding. Betygen blev de samma som tidigare. Har man haft eleverna i tre år, känner man dem — mera än vad en flyktig examination inför en censor kan ådagalägga.

I mina ämnen hade jag intet att anmärka. Jag tror, att studenterna 1951 redovisade lika goda om inte bättre resultat än senare årgångar. När en av censorerna framhöll, att svenska kyrkan inte vore betjänt av sådana präster som de här eleverna, svarade jag: "Vår kyrka är i allra högsta grad betjänt av präster, som kommer ur folkets djupa led." Naturligtvis hade jag likaväl som censorerna klart för mig, att det var språken som utgjorde den svaga punkten för dessa elever. Och därvidlag måste det bli en ändring. Ja, den hade inletts med undervisningsrådet Thoréns inspektion. De råd han gett mig, underströks ytterligare av censorerna. Jag gick till verket omedelbart. I latin fick jag adjunkten vid H allm lärov för flickor, fil lic Roland Lydén (efter min avgång 1965 rektor vid gymnasiet) att överta den nya första ringen från ht 1951. I tyska fortsatte adjunkt E A Adérn som tidigare undervisningen, och en annan pensionerad adjunkt från Östra Realskolan Petrus Wikert åtog sig undervisningen i engelska. Själv fortsatte jag med undervisningen i modersmål och historia med samhällslära. I det senare ämnet tillkom nu en försöksundervisning med samhällsläran inordnad i historieämnet fr o m andra ringen.

Innan jag går vidare, vill jag framhålla, att 1951 års elever har ute i livet revanscherat sig och visat, att min tro på deras förmåga inte var obefogad. Av de 5 eleverna, som avlade studentexamen på våren, är nu två kyrkoherdar, två komministrar, en folkskollärare. Den som fick tillstånd att efterpröva på hösten är nu adjunkt vid grundskolan i Göteborg. Den elev, som inte erhöll tillstånd att efterpröva, hade först för avsikt att övergå till "praktiskt" arbete. Men han kom tillbaka på min inrådan och avlade 1953 studentexamen och har varit komminister i Göteborg och är nu kyrkoherde i norra Skåne. Den som underkändes i skrivningarna, höll upp i två år, men blev student hos oss 1955 och är komminister i Södermanland. Jag har med denna redovisning velat visa, att eleverna i studentomgången 1951 inte har "missat" i det långa loppet. Vad jag däremot vill framhålla är, att de hade en ur organisatorisk synpunkt besvärlig och föga fruktbar studiegång. Den blev förenklad och mera anpassad till statsläroverken, även om lärarna i vissa ämnen alltfört hade för lågt timtal till sitt förfogande. Detta gällde främst modersmål och historia.

Vid studentexamen vt 1953 övervar dåvarande undervisningsrådet Eskil Källquist de muntliga förhören. Han frågade mig, innan examen började, hur det gick att hinna med kurserna, med så lågt timtal i dessa båda viktiga ämnen — enligt hans och min värdering. Jag förkla-

rade för honom, att vi dittills i allmänhet haft elever, som till åren varit äldre än läroverkens och som före inträdet — drivna av sin läslust — hunnit läsa aktningsvärda mängder litteratur. Vidare hade vi läst efter lyceiordningen och då börjat i första klassen med Homeros Iliaden och Odysseen i litteraturläsning och med gymnasiets lärobok i allmän historia. Första examinationen hade jag som uppgift erhållit "Göticismen i Sverige". Han var mer än nöjd med resultatet. Att den bäste i gruppen föll igenom vid examinationen i latin, förändrade inte hans omdöme om modersmålsundervisningen. Han ville även åhöra den följande examinationen i historia, där jag fått uppgiften "Framträdande drag i Bismarcks inrikespolitik". Det var en annan grupp, och åtminstone den ene löste uppgiften tillfredsställande.

Jag har med avsikt pekat på de svåra förhållanden, under vilka vi arbetat på Prästgymnasiet i ämnena modersmål och historia med samhällslära. Så länge vi fick elever från landsbygden och inte behövde ta emot sådana som misslyckats vid andra skolor eller ej vunnit inträde vid de statliga gymnasierna, var arbetet intressant och givande. Trots ogynnsamma skrivningsanordningar och lågt timtal, var resultaten goda i examen. En enda elev redovisade i modersmålet ett mer än vanligt svagt resultat 1953 — i skrivningarna under de två sista åren och i muntlig examen. Censorn framhöll, att eleven ifråga hade stora luckor men lade avgörandet i min hand. Som rektor vill man ju ha igenom så många som möjligt. Hade jag gjort det som lärare enbart?

Jag kommer inte att dröja så ingående vid de följande studentexamen eller vid arbetet i stort. Examensrätten förnyades — utan inspektion 1953 för två år, och senare för perioden 1955—1959 — alltså för fyra år. Jag återger här Kungl Skolöverstyrelsens resolution:

"På därom gjord ansökan medgiver skolöverstyrelsen jämlikt Kungl Maj:ts bemyndigande i ämbetskrivelse till skolöverstyrelsen den 29 december 1950 adjunkten vid högre allmänna läroverket för flickor i Göteborg, filosofie licentiaten Karl Martin Larsson såsom rektor vid Göteborgs enskilda gymnasium för blivande präster rätt att läsåren 1955—1959 dels med lärjungarna i gymnasiets näst högsta ring anställa de skriftliga prov, som för studentexamen skall utföras i denna ring, dels ock med de lärjungar, vilka vid gymnasiet i vanlig ordning genomgått de båda högsta ringarna, anställa studentexamen; skolande såsom villkor för denna förmåns åtnjutande gälla:

att för studentexamen vid rikets allmänna läroverk gällande bestäm-

melser i tillämpliga delar länder till efter rättelse ävensom att därjämte de särskilda föreskrifter, Kungl Maj:ts eller skolöverstyrelsen utfärdar, efterföljes;

att minst en tredjedel av den undervisning, som meddelas i gymnasiet, bestrides av lärare, vilka är behöriga till lektorstjänst vid rikets allmänna läroverk;

att läroanstalten är skyldig att vid studentexamen mottaga de lärjungar från enskild undervisning, som av överstyrelsen hänvisats att där utföra skriftliga prov; samt

att läroanstaltens inspektor utser de examensvittnen, som enligt givna föreskrifter skall närvara vid muntlig studentexamen.

Stockholm den 8 mars 1956.

På Skolöverstyrelsens vägnar:

Gustaf Sivgård."

Vid studentexamen 1955 godkändes samtliga åtta elever. Alla blev präster och har redan hunnit med att utföra en betydande insats i svenska kyrkans tjänst. Som censorer hade vi denna gång professorerna Cyrill Brosset och Ingemar Düring, Göteborg och f d rektorn vid Högre allmänna läroverket för flickor å Norrmalm i Stockholm Justus Lundberg, censorskollegiets ordförande och tidigare docent i nordiska språk vid Lunds universitet. Inspektor professor Oscar Löfgren var på grund av censorsuppdrag förhindrad att närvara. På grund av att några elever skulle påbörja sin värnplikt tidigare än vanligt, fick vårt gymnasium "tidig" studentexamen. Några dagar in i april fick jag reda på att de muntliga proven skulle äga rum redan den 28 april. Eleverna i högsta ringen underrättades omedelbart, och ett intensivt repetitionsarbete tog sin början. Bland lärarna hade man önskat att få längre tid till detta, men nu fick arbetet forceras.

På kvällen före examen kom censorerna ned till lärarna på kollegierummet. Rektor Lundberg tog upp de svenska uppsatserna ur sin portfölj, slog dem med kläm i bordet. "Det är sällan man får se sådana uppsatser nu för tiden", sade han. Jag kände mig glad åt erkännandet men framhöll, att en uppsats dock fått B. "Ja, det är sådant, som ger perspektiv åt det hela. Han har dock fått AB i sammanfattningsbetyg", genmälde censorn. Han var särskilt erkännansam om de uppsatser, som behandlat kristendomsämnet "Psalmboken — en följeslagare genom livet". Fem elever hade behandlat detta. Åtminstone för en elev bidrog hans uppsats till att censorn, rektor Lundberg, övertog hans grupp i latin för att lättare kunna bedöma hans prestation i detta äm-

ne. I modersmålet gav censorerna som uppgifter "Tegnér's jubeltal 1817" och "Viktor Rydbergs diktning", i historia med samhällslära "Sveriges inre historia efter 1809".

För mig personligen var studentexamen 1955 en källa till uppriktig glädje. Jag hade fått kämpa för att få alla godkända i de skriftliga proven. Tack vare en av medlärarna ville vi räkna förtjänsterna, inte bara felen, i de svenska och tyska uppsatserna. Jag fick under förhören en påstötning av rektor Lundberg om att jag borde ha gett en elev a i sammanfattningsbetyg. Detta var en anledning till att han övertog hans grupp i latin och talade sedan varmt för hans godkännande. Detta gladdade mig mycket. När klassen 1965 hade sitt tioårsjubileum, var denne elev den ende som då blivit kyrkoherde. För blivande präster är det nödvändigt, att de kan tala och skriva en klar och tydlig svenska. Olle Nystedt har i en studie framhållit den betydelse hans modersmållärare hade. — "Han lärde oss skriva svenska enkelt och rakt på sak utan krusiduller, och det är en nyttig lärdom för en blivande präst."

1953 hade den provisoriska gymnasiereformen börjat tillämpas. Därmed blev engelska obligatoriskt skrivspråk i studentexamen — något som väckte ett visst motstånd från vissa kretsar. Styrelsen hade haft för avsikt att följa den gamla ordningen och ta in en första klass ht 1953. Emellertid anmälde sig endast en elev trots flitig annonsering och predikoturer. Redan föregående förberedande klasser hade haft mycket få elever. Jag tog då på eget bevåg in den sökande i första ringen. Han hade i folkskolans sjunde klass i en västgötasocken läst engelska och fortsatte under sommaren med kurser i engelska och tyska hos Hermods. Det som gjorde, att jag på min hustrus benägna inrådan lät denne gosse, nyss fyllda 15 år, komma in i första ringen, var hans goda folkskolebetyg. Han avlade efter fyra år studentexamen, bl a med a i skriftlig och muntlig svenska. Säkert hade han det arbetsamt, men lärarna var mycket förstående. Här bör kanske omnämnas, att vi från ht 1955 hade förmånen att knyta adjunkten vid Högre allm lärov för flickor i Göteborg Bengt Wenzer till gymnasiet som lärare i engelska och franska. Lärarfrågan beredde svårigheter allt framgent. 1956 hade läraren och biträdande föreståndaren Sven Eriksson disputerat i latin och blev så utnämnd till lektor i Lysekil. Han hade undervisat i latin och grekiska men även i andra ämnen, t ex matematik och fysik. Han hade en praktisk läggning, som hjälpte gymnasiet i många svårigheter. Undervisningen i grekiska i fjärde ringen övertogs av Da-

vid Sellberg, som nu blivit komminister i Lundby församling och redan dessförinnan lämnat biträdande föreståndarbefattningen (1953). Jag fick alltså ensam svara för det arbete, som tre tidigare delat på. I början gick det bra. Jag hade god hjälp av min hustru, särskilt med protokollskrivning och uppsatsrättning. Hon hade högsta betyget i svensk skrivning i sin lärarinneexamen. Utan hennes hjälp hade jag inte kunnat ha fyra uppsatslag, två på Präst, två på Flickläroverket. Detta i all synnerhet som min syn stadigt försämrades. Jag hoppades kunna hålla ut till pensioneringen. Tack vare god hjälp av min hustru och adjunkt Evald Edwinson gick det bra ända till 1961, då jag tre dagar efter muntliga studentexamen opererades på Sahlgrenska sjukhusets ögonklinik av dåvarande docenten Erik Linnér (numera professor i Göteborg) med lycklig utgång. Detta möjliggjorde för mig att kvarstå vid Prästgymnasiet med förnyad examensrätt (1959, undervisningsrådet Birger Thorén) och 1962 (undervisningsrådet Evert Ullstad).

Egentligen kunde jag ha slutat dessa minnesanteckningar nu. Jag hade skrivit detta våren 1965, då jag hade tänkt att i årsredogörelsen trycka en studie "Trettio år på Prästgymnasiet". Detta blev inte av, och jag gör nu några tillägg. Efter 1955 — d v s under de sista tio åren på Prästgymnasiet — skedde en viss förändring ifråga om lärjungerekryteringen. Tidigare hade Prästgymnasiet i allmänhet fått sina elever från landsbygden. Med den sexåriga lyceiordningen gick detta bra. Efter det att de båda förberedande klasserna upphört 1953, och den provisoriska gymnasiereformen börjat tillämpas, tillkom en ny elevkategori, de som avlagt realexamen efter genomgått klass 3⁴ eller 4⁵. Jag hade skrivit en uppsats "Vad vill Prästgymnasiet" (Hälsning 1953 nr 2). Där framhöll jag möjligheten för ynglingar, som genomgått folkskolor eller folkhögskolor att efter självstudier vinna inträde på gymnasiet. Så skedde också. Från denna grupp har Prästgymnasiet fått många av sina bästa elever. I första och andra ringen fick vi göra djupgående repetitioner och anpassa undervisningen efter elevernas ståndpunkt. Någon större skillnad på de båda elevgrupperna har jag ej kunnat finna på detta stadium. De som kommit från läroverk var ju mera vana vid då rådande språkundervisning — men nu liksom tidigare berodde studieframgången på begåvning och intresse. Omkring 1960 och senare tillkom ytterligare en kategori av sökande till första ringen av Prästgymnasiet. Det var sådana, som hade för svaga betyg för inträde vid de statliga gymnasierna eller som vunnit inträde och

blivit utkuggade. I någon mån förklarades detta senare av att den våldsamma propagandan för reallinjen lett till att många sökte men ej kunde ("orkade") fullfölja sina studier å denna linje. En del av dessa sökte så över till Prästgymnasiet. Från 1957 hade vi en större tillgång på sökande än tidigare och kunde därför gallra redan vid inträdet. Det visade sig också, att av de elever som intogs 1959 och 1961 ett stort antal försvann före studentexamen. Numera bygger man till större delen på genomgången nionde klass i grundskolan.

Studentexamen 1957 gav till resultat, att av 11 elever 8 godkändes i muntlig examen. Endast en elev från förberedande klassen 1951 hade orkat fram till studentexamen. I svenska skrivningen — som detta år betecknades som svår — godkändes samtliga — även om en uppsats om "Afrika under 1900-talet" var mer än lovligt svag. Men då var de tre övriga över detta ämne mycket goda. Det samma gällde om en av de tre, som skrev det fria ämnet "Vilja och kunna — ett allmänmänskligt dilemma". Han gick ut från ett Heidenstamcitat:

"Det är stoltare våga sitt tärningskast
än att tyna med slocknande låge.

Det är skönare lyss till en sträng, som brast,
än att aldrig spänna en båge."

Eleven ifråga lade in sin egen saga i sin uppsats och också något om vad studiernas äventyr betytt för honom. Vid den muntliga studentexamen hade vi som censorer professorerna C E Ohlsson, Torsten Dahlberg och Erik Wistrand. I modersmålet gav prof Dahlberg uppgiften "Kvinnofrågan i svensk litteratur" och i historia "Den svenska riksdagen, uppkomst, reformförslag och arbetssätt". På eftermiddagen hade jag för professor Ohlsson uppgifterna "Det engelska kolonialväldets uppkomst och utveckling" samt "Sveriges inre historia efter 1809". Uppgifterna var enligt min mening väl valda och motsvarande till fullo de krav den nya gymnasiestadgan uppställde.

Av de åtta eleverna, som godkändes, var fem från Göteborg och tre från landsbygden — om nu Säve skall räknas dit. Endast fyra av de nya studenterna har ägnat sig åt prästbanan, en blev officer, de övriga har jag ingen uppgift om.

Av studentexamen 1959 hade jag väntat mig mycket. Ringen hade varit följsam, inte minst i mina båda ämnen. Jag hade här liksom på Flickläroverket bedrivit försöksundervisning i historia med samhällslära utslagen över hela lärokursen och i särskild grad inriktad på nutidshistorien och ekonomiska och sociala problem. Det visade sig nu,

att elever, som genomgått folkskola och bedrivit självstudier hade minst lika stora förutsättningar att följa gymnasiets översiktliga och problemfyllda kurs i historia med samhällskunskap. De moment i samhällskunskap, som jag lade in i ovan omtalad försöksundervisning inom historiekursens ram, hade inte nämnvärt utökat densamma men effektivt bidragit till att fördjupa den. Detta framhöll jag i redogörelsen till SÖ. Erfarenheterna från studentexamen — både vid Prästgymnasiet och Flickläroverket — bestyrkte detta. Vid Prästgymnasiet gavs som examinationsuppgifter "Orsakerna till första världskriget, dess förlopp och följder" samt "Partier och partiledare i Sverige efter 1900".

Vad modersmålsundervisningen angick, visade det sig, att systemet med läsecirklar gav goda resultat. Vårt gymnasium har ju haft fördelen att räkna med elever med större mognad. Den tid var visserligen förbi, då man hade att göra med elever utomordentligt väl belästa i 1900-talets litteratur (studentårgångarna 1941 och 1945). Men sedan våra något äldre elever väl vant sig vid skolförhållandena, att sitta på skolbänken efter ett längre eller kortare tidsuppehåll, hade de genom sitt försprång ifråga om litteraturläsning god tid att ägna sig åt den skriftliga framställningen. Osökt kan man i anslutning till läsningen av Lagerkvist ta upp den litteratur, vilken under gångna sekler varit den enda, som folkets stora massa haft tillgång till, i första hand då psalmlitteraturen men även bibel och katekes. Ur denna synpunkt hälsar man med glädje ett sådant uppsatsämne som "Bibliska motiv i profan litteratur", som gavs nu våren 1959. Vid Prästgymnasiet erhöll en elev A för sin uppsats och samma vitsord i sammanfattningsbetyg, då han tidigare skrivit förtjänstfulla uppsatser, där föreningen av litteraturläsning, kristendomskunskap och personliga erfarenheter framträtt.

Vid den muntliga examen gavs i modersmålet uppgifterna "Viktor Rydbergs kantat" och "Svensk prosa efter 1910". En av de sju elever, som förklarats berättigade till muntlig prövning, blev underkänd i latin och grekiska. Han hade skrivit Ba i latin och AB i svensk uppsats (Automationen som samhällsproblem). Han gick upp i examen på hösten och blev till min stora glädje godkänd. Jag hade nöjet att examinera honom i modersmålet, där min provårsföreståndare överdirektör Albert Björkeson (tidigare på 30-talet lärare vid Prästgymnasiet) gav uppgiften "Selma Lagerlöfs Jerusalem". Eleven ifråga är nu kyrkoherde i Göteborgs stift. Jag tror han var en av de första av denna årgång, som blev prästvigd.

En ny första ring hade intagits 1957. På grund av min nedsatta syn

hade jag överlämnat undervisningen i modersmålet till adj vid H allm lärov f flickor i Göteborg Evald Edwinsson, som förde fram dessa elever till studentexamen vt 1961. Själv hade jag kvar historieundervisningen och övertog också i 3:e och 4:e ringarna undervisningen i filosofi — närmast psykologi och filosofiens historia. Samtliga 10 elever godkändes i studentexamen vt 1961 — åtta är präster, två lärare.

Vid studentexamen skrev Edwinsson och Sellberg ned betygen i var sin journal. Min hustru skrev sen protokollen till skolöverstyrelsen. Hon hade tidigare biträtt mig med uppsatsrättningen. Våra söner hade också hjälpt mig i mitt arbete — under villkor att jag lämnade Flickläroverket med vt 1959 — helst även Präst. Vårterminen 1959 var ansträngande för mig trots hjälp med uppsatserna. Helge, vår äldste son, kom ned mellan ett par rådmansförordnanden och hjälpte mig med utskrivandet av protokollen vid studentexamen på Präst. Ragnar hade övertagit orienteringskurserna i fysik och kemi från 1959, då det visat sig svårt att få kompetent lärare för denna undervisning. Han kom ju hem från Lund var tredje vecka åtminstone. Jag förlade orienteringskursen till lördag em och på så sätt kunde han samla ihop undervisningen till 2 à 3 timmar. Han skrev senare en uppsats i Hälsning 1960, h 4 "Kommentarer till en orienteringskurs", som också föreligger i ett särtryck. Han betraktade denna undervisning som ett välkommet avbrott i assistenttjänstgöring och avhandlingsarbete. Även den följande uppsättningen 1959—1963 vägledde han i kemi på hösten 1961 men fick så ägna sig åt sin avhandling.

Jag fortsatte undervisningen vid Prästgymnasiet ytterligare fyra år fram till 1965. Då examensrätten utgick 1962, ville jag vid ett styrelsesammanträde den 1 mars dra mig tillbaka. Men då uppmanade prosten Henrik Nordblom med benäget understöd av komminister Johannes Eriksson (Hälsnings redaktör) mig att kvarstå. Jag skulle, menade de, uppehålla sambandet med traditionerna från Johannes Johanssons tid. Jag gick motvilligt med på att ny ansökan om examensrätt inlämnades till SÖ för mig. Själv trodde jag inte mycket på det hela, möjligen kunde kanske examensrätten förnyas för ett år, för att jag skulle kunna föra den dåvarande tredje ringen fram till studentexamen utan för många lärarbyten för eleverna. Redan i början av augusti var SÖ:s resolution klar för tre år — fram till 1965. Så fick jag vara med om studentexamen både 1963 och 1965.

På sommaren 1961 — efter den lyckade ögonoperationen — utarbetade jag i glädjen över att åter se och kunna arbeta de fyra uppsatser-

na "Historieundervisningens samordning", som infördes i "Hälsning" och senare förelåg i särtryck.

En annan sak, som under hela min rektorstid låg mig varmt om hjärtat, var stipendier till eleverna. Först med dåvarande ecklesiastikministern Olof Palmes reform av studiestipendierna 1964 blev våra elever — de flesta mindre bemedlade — hjälpta. Det var en skolreform av bestående värde. Den borde bara ha kommit femtio år tidigare.

Jag hade ursprungligen tänkt sluta med vad jag ovan anfört. Något vill jag dock dröja vid de sista åren av min verksamhet vid Prästgymnasiet. Studentexamen, vårterminen 1961 vill jag beröra något utförligare. Själv examinerade jag tvenne grupper i historia med samhällslära. Den ena gruppen fick som ämne "Finland". Där hade jag professor Åke Pleijel som censor. Examinanderna gjorde väl reda för sig — särskilt den som behandlade Finlands historia under 1700-talet men även den, som dröjde vid det område jag kommit överens med censorn om att specialbehandla — Finland i början av 1900-talet. När vi gick ut, sade professor Pleijel: "Det är intressant att höra, att eleverna grundligt tillägnat sig insikter i de nordiska grannlänternas historia. Men så har ju den ene A och den andre a, så man har ju anledning att vänta mycket av dem" (den ene är nu teol dr, den andre lärare).

I den andra gruppen hade jag av censorn lektorn vid Malmö latin-skola Axel Andersson fått som uppgift "Politiska partier i Sverige efter representationsreformen". Eleverna, tre till antalet i gruppen, gjorde väl reda för sig, inte minst den som redogjorde för bondeförbundets uppkomst och utveckling. Denne elev fick höjt sitt betyg. De andra fick behålla de vitsord de fått tidigare.

Jag har all anledning att uttrycka min belåtenhet med dessa båda censorer för det vänliga och humana (personliga) sätt som de ådagalade. Fastän de båda var naturvetare, lade de i dagen en humanistisk vidsyn och ett samhällsligt intresse. Jag hade båda mina examinationer före frukostrasten, då gymnasiets styrelse bjöd censorer och lärare på lunch å Margaretaskolans övervåning, samtidigt som examinanderna fick inta en gemensam måltid nere i stora matsalen. Efter rasten åhörde jag adjunkt Edwinssons examination i modersmålet, där han av professor Pleijel fått ämnet "Religiös diktning". Examinationen gick bra. Särskilt utmärkte sig en elev, som före inträdet arbetat på Thordénvarvet i Uddevalla men som rekommenderats för inträde på Prästgymnasiet av kyrkoherde Franck. Denne elev fick fyra A i sin

studentexamen, vilket glädde mig mycket, då det tidigare gjorts försök att få bort honom, för att han inte "kunde kurserna". Jag motsatte mig detta på det bestämdaste och fick som många gånger tidigare stöd av hans latinlärare, adjunkt Kullenberg, som yttrade: "Det är inte fråga om vad en elev kan, utan vad han kan lära sig." Jag hade också nöjet att höra komminister David Sellberg examinera i grekiska med professor E Wistrand som censor. Det var samma grupp, som jag på förmiddagen hade examinerat om de politiska partierna. Eleverna klarade sig bra.

Så kom slutuppgörelsen. Skulle alla bli godkända eller ej? Så blev slutligen fallet, och jag kunde vara belåten med utgången. Vi får gå tillbaka till 1941 för att få en motsvarighet ifråga om utgången av examen och tillskottet till prästbanan.

Om de båda ringarna, som intogs 1959 och 1961 vill jag yttra mig mera i förbigående. Som jag redan omnämnt, skedde en betydande avgång, särskilt under första året på gymnasiet. Det kan ju hända, att vi varit för "snälla" vid intagningen, men en del elever lade inte ner allt för mycket arbete. Nu fick jag ägna stor omsorg åt modersmålsundervisningen. Tidigare hade eleverna varit mycket duktiga i att skriva svenska uppsatser. Så var nu inte fallet, trots avgångsbetyg från 4⁵ eller avlagd realexamen. Stora formella brister men framförallt svårighet att hålla sig till ämnet utmärkte en del av denna elevuppsättning. Andra hade väl från början inte så stor färdighet i svensk skrivning, men de följde goda och välmentade råd, så slutresultatet blev tillfredsställande.

Goda resultat i svensk skrivning uppvisade de elever, som hade genomgått folkhögskola. Under flera år erhöll vi elever från Helsing — de var inte blott väl förberedda för inträde i första ringen; de var inställda på att de skulle bli präster.

Något skall jag uppehålla mig vid den muntliga studentexamen med de elever, som utexaminerades 1963 och 1965. Årgången 1963 bestod av åtta elever, alla godkända i de skriftliga proven. I historia var endast en grupp uppe i muntlig examen, där universitetslektor V Bergström var censor. Som uppgift erhöll jag "De franska republikerna". Uppgiften kan inte anses som lätt. Den andre i gruppen hade den svåra uppgiften att skildra tillkomsten av den andra republiken — efter 1848 — och dess öden. Han var den som bäst satte in uppgiften i sitt historiska sammanhang. Jag föreslog, att denne examinand skulle få höjt betyg men de övriga behålla sina tidigare vitsord. Detta gick dock

inte censorn med på. Jag vill i detta sammanhang framhålla, att denne elev hade i de skriftliga proven erhållit högsta betyget på ett historiskt-samhällsvetenskapligt ämne och i övrigt vid historieundervisningen dokumenterat sig som kännare av "folkets historia".

I muntlig svenska hade jag universitetslektor Yngve Olsson som censor. Han hade disputerat i engelska och hade blivit docent (f n verksam i USA). Båda grupperna var uppe i muntlig svenska. Den ena fick som uppgift "Barn- och ungdomsskildringar i litteraturen". Uppgiften löstes väl av de tre första i grupperna men den siste visste inte mycket om ämnet — närmast barnskildringar i senare litteratur, framförallt hos Martinson och Moberg. Vida svårare var den uppgift, som den andra gruppen erhöll. Den skulle behandla "Svenska litterära nobelpristagare" och därvid uppehålla sig vid orden i Nobels testamente — verk med "idealisk" inriktning. Bäst lyckades den som behandlade Pär Lagerkvists diktning. Dels hade vi grundligt läst och i fjärde ringen repeterat "Gäst hos verkligheten", och dels hade denne elev lett ett grupparbete om Lagerkvist. Censorn gav honom också sitt erkännande. Däremot var det med ytterlig möda jag kunde få den elev, som behandlat Heidenstam, godkänd. Även behandlingen av Karlfeldt gav inte mycket i förhållande till det intensiva arbete jag alltid ägnat denne författare.

Samtliga elever blev dock godkända, om än i många ämnen med reducerade betyg. Jag har ett intryck av att en av censorerna, biskop Olle Herrlin, höll sin skyddande hand över eleverna. Han gav oss lärare sitt fulla erkännande för vårt arbete vid middagen på Margareta-skolan.

Våren 1965 kom samhällskunskap upp som eget ämne i den muntliga studentexamen. En grupp på tre elever fick av censorn lektor Ivar Thorén uppgiften "Från ståndsriksdag till författningsutredningens enkammarförslag". Uppgiften var intressant. Vi följde utvecklingen från de yngre mössornas plan på en enkammarriksdag, odalståndet, över de många förslagen till representationsreform under förra hälften av 1800-talet fram till våra dagars enkammarriksdag. I svenska erhöll en grupp ämnet "Dramat genom tiderna". Varje elev fick redogöra för dramats utveckling under en viss period och därefter referera innehållet i ett läst drama. Censorn lektor Thorén tillhörde den expertgrupp inom SÖ som sysslat med att ge riksdagens beslut om gymnasiet en konkret utformning, bl a då romanens och dramats ställning.

Den första eleven i gruppen gav en elegant framställning av dra-

mats uppkomst och redogjorde för Sofokles "Antigone", som vi läst i Hjalmar Gullbergs litterärt högtstående tolkning. Denne elev behandlade också dramats ställning under medeltiden, då teatern huvudsakligen var knuten till kyrkan med mysteriespel, mirakler och moraliteter. Han framhöll bl a, att vi i ps 63 har rester av ett mysteriespel.

Nästa elev fick som uppgift att redogöra för renässansdramat och fransk-klassicismens insatser på detta område. Han fick välja mellan ett Shakespearedrama eller Molières "Tartuffe". Han valde det senare.

Den följande eleven i gruppen behandlade dramat under 1700- och 1800-talen. Bl a berörde han den roll Faustgestalten har haft för den svenska litteraturen inte minst under 1880- och 1890-talen. Han kom så in på det moderna dramat, som vi ingående behandlat i högsta ringen, och om vilket flera elever skrivit högtstående uppsatser. Denne elev valde att redogöra för Strindbergs "Ett drömspel", och den betydelse detta haft för den följande litterära utvecklingen.

Den siste i gruppen fick en väl avgränsad uppgift: "Svensk dramatik efter Strindberg." Han berörde Pär Lagerkvists och Hjalmar Bergmans insatser och fick försöka att redogöra för den senares "Swedenhjems". Detta drama hade vi läst i första ringen och grundligt repeterat i den fjärde inför studentskrivningarna.

Nästa grupp fick i svenska "Hembygden som motiv i nittioalets diktning" samt dessutom stilanalys ("Hök Matts Eriksson").

I historia fick vi som uppgift "Mellankrigstiden". Vi hade endast haft två veckotimmar till vårt förfogande, sedan samhällskunskapen brutits ut och bildat eget ämne. Som vanligt hade vi inte någon fackcensor i historia.

Med vårterminen 1965 lämnade jag min befattning som lärare och rektor vid Prästgymnasiet.

Denna läroanstalt har verksamt bidragit till att minska prästbristen, inte blott i de västsvenska stiftet. Elever ur folkets djupa led har fostrats vid vårt gymnasium att verka som präster eller lärare. Denna demokratiska förankring har varit ett bärande drag i gymnasiets utvecklingshistoria. Jag har sökt att föra denna inriktning vidare. Våra strävanden har haft kyrkfolkets uppriktiga stöd. Personligen har det berett mig en uppriktig glädje att under trettio år (1935—1965) få medverka till denna utveckling.

Slutord

Jag har avslutat mina "skolminnen". Vad jag närmast känner är en djup tacksamhet — att det har förunnats mig att från en halvtidsläsande folkskola nå fram till studentexamen, universitetsstudier och tjänstgöring, först vid folkskola, sedan vid läroverk. — Redan tidigt kände jag tjusningen i att undervisa. — "Jag ska bli skollärare", och jag blev det. Seminariet och provårskursen blev de fasta punkterna — allt annat skedde vid sidan av det dagliga förvärvsarbetet. Självstudier nas väg blev min. Nog skulle man ibland önskat att ha tid att mera helhjärtat ägna sig åt studiearbetet. Men jag fruktade att bli skuldsatt. Min goda hustru ägnar jag min djupt kända tacksamhet. Hon delade mina intressen, och hon fick mig att gå "provår" på Realläroverket. "Så får vi se, hur det går. Då behöver du inte ångra dig." Och jag behövde inte ångra mig. Provårskursen står för mig i ett förklarat ljus. Det var en av de lyckligaste terminerna i mitt liv — kanske den allra lyckligaste. Den blev liksom seminariet en ingång till nya verksamhetsfält.

Jag har haft medgång och motgång. De har avlöst varandra. Men jag har hela tiden sett ljust och förhoppningsfullt på tillvaron — jag har sökt och funnit de ljusa sidorna, även om jag någon gång tyngts ned av motstånd och vedervärdighet. Jag har min kära hustru och våra barn att tacka för mycken uppmuntran och en ny blick för livets alla glädjeämnen.

Mina år i Falköping innebar för mig en period av lycka och tillfredsställelse. Min tacksamhet går till mina kolleger — manliga och kvinnliga — men i främsta rummet till Hilding Svensson. Han stod i spetsen för folkskoleväsendet, och han fyllde sitt värv med heder. Hans

förmåga att entusiasmera och hjälpa den yngste till rätta, har jag förut talat om.

Att förhållandena i Falköping blev så stimulerande får nog till en väsentlig del tillskrivas prästerskapet — kyrkoherde Wetterholm och komminister Öman. Båda intresserade sig varmt för folkskolans arbete och arbetssätt. Detta verkade stimulerande på oss lärare. Jag minns dem med glädje, och jag saknade dem — både för deras intresse för skolan och för deras tankeväckande predikningar.

Min tacksamhet riktar jag så till en annan skolman, Robert von Schéele — rektor vid Östra Realskolan, när jag 1936 kom dit. Liksom Hilding Svensson var han hallänning. Båda tog sig an mig på ett mycket personligt sätt. Rektor Schéele gav mig livslusten åter. Jag bands inte av föreskrifter i den ena eller andra riktningen. Han gav mig goda, ja faderliga råd inför den framtid, som väntade mig vid Östra. Jag blev glad över det förtroende, som rektor von Schéele visade mig.

Inte sedan min verksamhet i Falköping hade jag mötts av en sådan välvilja. Här fick jag tjänstgöra i en skola, där jag möttes av förståelse och uppmuntran. Arbetet beredde mig inga svårigheter. Eleverna var bra — bättre än jag väntat. Med glädje gick jag till mitt arbete.

Detsamma kan jag säga om min undervisning vid Prästgymnasiet. Dess skapare och förste ledare Johannes Johansson står för mig som en ljusgestalt — en eldsjäl. Arbetet där erinrade så mycket, om vad jag mött vid seminariet.

Så mötte jag rektor Erik Wallén vid Flickläroverket. Jag var glad över att ha kommit till detta läroverk med dess högtstående lärar- och elevuppsättning. Jag fick goda råd och uppmuntran i mitt arbete av rektor Wallén. Det är under åren vid Prästgymnasiet och Flickläroverket, som mitt intresse för modersmålsundervisningen fick sin fulla utformning. Min tacksamhet för dessa år kan inte nog framhållas.

När vi tog avsked av rektor Wallén en kulan decemberkväll på Henriksberg, kändes det som om en epok för alltid försvunnit. Han hade fört humanismens talan i den göteborgska skolvärlden.

Jag hade nu Prästgymnasiet att ägna mig åt. Även om elevstandarden gick ned, och man inte längre hade samma resonans som tidigare, fanns där ändå några elever, som motsvarade de förväntningar man kan ha skäl att ställa på svenskt skolväsen, inte minst av dem som skall bli präster. Jag hade där under åren haft några av mina bästa stunder och funnit ett gensvar hos eleverna. Jag hade strävat efter att följa de grundsatsar, som Johannes Johansson ställt som sitt mål.

Det svenska skolväsendet har genomgått en djupgående förändring, under den tid jag här behandlat. Skolan liksom samhället går oavbruttet framåt. Må vi ödmjukt och med tacksamhet vårda den uppgift, som blivit oss anförtrodd.